HASAN ALİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

CCV

VICTOR HUGO

BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ

VICTOR HUGO

BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
VOLKAN YALÇINTOKLU

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

XXV. BASIM

Genel Yayın: 2885

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

VICTOR HUGO
BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ

ÖZGÜN ADI
LE DERNIER JOUR D'UN CONDAMNÉ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
VOLKAN YALÇINTOKLU

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2013
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

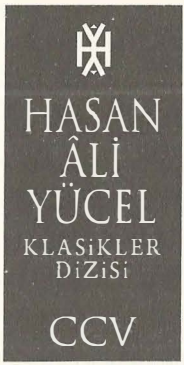
I. BASIM, KASIM 2013, İSTANBUL
XXV. BASIM, HAZİRAN 2020, İSTANBUL

ISBN 978-605-360-990-2 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel: (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 45162

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

VICTOR HUGO

BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
VOLKAN YALÇINTOKLU

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

ÖNSÖZ

Bu kitabın, yazar ismine yer verilmemiş ilk baskılarının başında sadece aşağıdaki satırlar mevcuttu:

"Bu kitabın kaleme alınış nedeni iki türlü anlaşılabilir. Söz konusu olan ya bir bahtsızın son düşüncelerini karaladığı irili ufaklı bir tomar sarı kâğıdın bulunup kaydedilmesi ya da bu talihsize rastlayan bir adamın, bir filozofun, bir şairin zihninde takıntı halini alan, bütün benliğine hâkim olan, daha doğrusu bütün benliğine hâkim olmasına izin verdiği idam düşüncesinden onu ancak bir kitaba dönüştürerek kurtulmasıdır."

"Okuyucu bu iki seçenekten kendisine uygun bulduğunu tercih edecektir."

Görüldüğü gibi yazar bu kitabın yayımlandığı dönemde bütün düşüncelerini yazıya dökme konusunda tereddüt etmiş, kitabın anlaşılıp anlaşılamayacağını beklemeyi yeğlemiştir. Kitap anlaşıldı. Yazar artık bu masum ve samimi edebi biçimle halka mal etmek istediği siyasi ve toplumsal düşüncelerini açıklayabilir. Şimdi *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nün idam cezasının kaldırılması için doğrudan ya da dolaylı bir savunmadan ibaret olduğunu beyan eder ya da daha doğrusu yüksek sesle itiraf eder. Yazarın amacı, gelecek kuşaklar konuyla biraz olsun ilgilenirlerse, bu kitabın seçilmiş herhangi bir mahkûmun, bir suçlunun her zaman kolay olan ve kalıcı olmayan özel savunmasını içermediğini; şu anki ve gelecekteki bütün suçlular için genel ve kalıcı

bir savunma olduğunu; asıl temyiz mahkemesi olan halkın önünde insan haklarının savunulmasının ve dile getirilmesinin doruk noktasını temsil ettiğini; bütün ceza mahkemelerinin önünde o ilahi dava reddinin, *abhorrescere a sanguine*, sonsuza dek inşa edilmesini dile getirdiğini; bütün büyük davaların derinliklerinde kralın adamlarının kanlı söylevlerinin ikna gücü sayesinde titreştiği belli belirsiz fark edilen o lanetli ve kasvetli sorunu ortaya koyduğunu; mahkeme heyetinin cafcaflı karmaşasından arındırılıp aniden bütün gerçekliğiyle görülebileceği, olması gereken, hak ettiği o korkunç yere, mahkemeye değil giyotin sehpasına, hâkimin değil celladın önüne yerleştirilen ölüm kalım meselesini ele aldığını anlamalarıdır.

İşte yapmak istediği buydu. Umutlanmaya cesaret edemese de, gelecek bir gün bu yaptığından dolayı onu takdir edecek olursa daha başka bir ödül istemeyecektir.

Bu yüzden bu kitapta söylediklerini mahkeme salonlarında mahkeme heyetlerinin ve jürilerin karşısındaki suçlu ya da suçsuz bütün tutuklular adına beyan ediyor, tekrarlıyor. Bu kitap herhangi bir hâkime yazılmıştır. Ve savunmanın da yargılama kadar kapsamlı olması için kaleme alınan *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nde şahsi, rastlantısal, istisnai, göreli, değişkenlik arz edebilen bir dava, özel bir olay ya da isim tümüyle bir yana bırakılmış, herhangi bir suç nedeniyle, herhangi bir gün idam edilen, herhangi bir mahkûmun savunmasıyla sınırlamaya gitmek (buna sınırlama denilebilirse) zorunda kalınmıştır. Düşüncesinden başka bir araç kullanmaksızın yaptığı derin kazılar mahkeme heyetinin azametinin ortasında bir yüreği kanatabilirse mutlu olacaktır! Kendilerini adil sananları acınacak hale düşürürse mutlu olacaktır! Hâkimin ruhunun derinliklerine inip bazen orada bir insanla karşılaşırsa mutlu olacaktır!

Bu kitap üç yıl önce yayımlandığında bazıları yazarın düşüncesinin tartışılmaya değer olduğunu düşündü. Kimileri

bunun bir İngiliz, kimileri de bir Amerikan kitabı olduğunu iddia etti. Olayların kaynağını binlerce fersah ötede aramak ve caddenizi yıkayan suyun Nil'den geldiğini varsaymak ilginç bir saplantı! Ne yazık ki bu ne bir İngiliz'in, ne bir Amerikalının, ne de bir Çinlinin kitabıdır. Düşüncelerini o kadar uzaklarda arama alışkanlığı olmayan yazar *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nü yazmak için bir kitaptan değil, hepinizin ulaşabileceği ve belki de ulaştığı (çünkü bir idam mahkûmunun son gününü hayalinde kim canlandırmamıştır ki?) bir kaynaktan, halka açık olan Grève Meydanı'ndan esinlendi. Giyotinin kırmızı bıçağının altında duran bu lanetli düşünce aklına bir gün oradan geçerken geldi.

O zamandan beri, temyiz mahkemesinin ölüm kararlarını onayladığı her uğursuz perşembe günü pencerelerinin altında seyircileri Grève Meydanı'na çağıran boğuk çığlıkları duyan yazarın zihnini saran bu kederli düşünce beynine jandarmaları, cellatları ve kalabalıkları dolduruyor, ona can çekişen bahtsızın son ıstıraplarını saati saatine anlatıyor –şu anda günah çıkartıyor, şu anda saçları kesiliyor, şu anda elleri bağlanıyor–, bu canavarca infaz gerçekleşirken işine gücüne bakan topluma bütün bunları anlatması için zavallı şairi uyarıyor, sıkıştırıyor, iteliyor, sarsıyor, bir şeyler yazmaya çalışıyorsa zihninde taslaklar halinde şekillenen mısraları koparıp öldürüyor, çalışmasını engelliyor, onu başka bir şey düşünmekten alıkoyuyor, takıntı haline geliyor, bütün benliğini sarıyordu. Bu, sabah başlayıp *saat dörde kadar* süren ve idam edilecek bahtsızın bütün duygularını anı anına yaşadığı bir işkenceydi. Ancak saatin lanetli sesi *ponens caput expiravit*'i[1] çaldığında rahat bir soluk alıyor ve zihninin biraz olsun özgürleştiğini hissediyordu. Nihayet, hatırladığı kadarıyla Ulbach'ın infazının ertesi günü bu kitabı yazmaya başladı. O zamandan beri içi rahatladı. Hukuki infaz olarak anılan bu kamu cinayetlerinden biri işlendiğinde, bilinci ona

1 Başını öne eğip son nefesini verdi. (ç.n.)

artık bu suça ortak olmadığını söyledi ve artık Grève'den toplumun bütün üyelerinin yüzüne sıçrayan kan damlasının alnına değmediğini hissetti.

Yine de bu yeterli değildi. Ellerini yıkamak iyi, kanın akmasını engellemek muhteşemdir.

Bunun üzerine çıtayı yükselterek ölüm cezasına karşı mücadele etmek için daha ulvi, daha kutsal bir görevi üstlendi. Bütün ulusların, devrimlerin kökünden sökemediği tek ağaç olan darağacını yok etmek için uğraşan yüce gönüllü insanlarının taleplerine ve çabalarına yüreğinin derinliklerinden bağlandı. Önemsiz biri olsa da, balta darbesini indirme ve yüzyıllar boyunca Hristiyan dünyasının üzerinde dikilen eski darağacında altmış altı yıl önce Beccaria'nın açtığı gediği genişletme sırasının kendisine gelmesini sevinçle karşıladı.

Darağacının devrimlerin yok edemediği tek anıt olduğunu söylemiştik. Gerçekten de toplumu budamak, dallarını koparıp, kellesini uçurmak için gelen devrimlerin insan kanına doyduklarına nadir rastlanır, ölüm cezası ellerinden kolayca bırakmadıkları bir bıçaktır.

Yine de ölüm cezasını kaldırmaya layık ve muktedir görünen tek devrimin 1830 olduğunu itiraf edeceğiz. Gerçekten XI. Louis'nin, Richelieu'nün, Robespierre'in barbar cezalarının üstünü çizecek ve yasanın başına insan hayatının dokunulmazlığını yazacak olan yakın dönemlerin en bilge halk hareketine sahip gibi görünüyordu. 1830 devrimi 93'ün satırını parçalamayı hak ediyordu.

Bunu bir an için ümit etmiştik. 1830 Ağustos'unun hoşgörülü ortamında kitlelerin zihninde uysallık ve uygarlık düşünceleri dalgalanıyordu; yürekler güzel bir geleceğin yaklaştığı umuduyla çiçeklenirken ölüm cezasının da huzurumuzu kaçıran diğer kötülükler gibi suskun bir oybirliğinin onamasıyla hemen kaldırılacağını sanıyorduk. Halk eski rejimin kanlı paçavralarını yakıyordu. Biz hepsinin, ölüm

cezasının da diğerleri gibi yandığını sandık. Güven dolu bir saflıkla geçen birkaç hafta boyunca gelecekte özgürlük gibi insan hayatının da dokunulmazlığa sahip olacağını sandık.

Gerçekten de devrimden iki ay sonra Césare Bonesana'nın yüce ütopyasının yasal çerçeveye yerleşmesi için bir girişimde bulunuldu.

Ne yazık ki, bu çarpık, beceriksizce, âdeta ikiyüzlü girişim genel çıkardan farklı bir çıkar için gerçekleşiyordu.

Hatırlanacağı gibi 1830 Ekim'inde Napoléon'un kolonun altına gömülmesinin gündemden düşmesinden birkaç gün sonra bütün meclis ağlamaya, bağırıp çağırmaya başlamıştı. Ölüm cezası sorunu aşağıda bahsedeceğimiz koşullarda masaya yatırıldı; o zaman bütün yasa koyucuların benliğini âdeta ani ve muhteşem bir merhamet kapladı. Herkes konuşuyor, inliyor, ellerini göğe doğru kaldırıyordu. Ölüm cezası, ulu Tanrım! Ne korkunç! Kırmızı cübbesinin içinde saçları ağaran, hayatı boyunca iddianamelerin kanına batırdığı ekmeği yiyen eski bir başsavcı aniden merhametli bir adama dönüşüp tanrıların giyotinden nefret ettiğine tanık olduğunu açıkladı. İki gün boyunca meclis ağlaşan konuşmacılarla doldu. Bütün salona acıklı yakarışlar, doğaçlama ağıtlar, *Super flumina Babylonis, Stabat mater dolorosa* gibi lanetli mezamirlerden oluşan sesler hâkim oldu; meclisin başta gelen konuşmacılardan oluşan ve önemli günlerde harika konserler veren orkestranın çaldığı do majör senfoniye korolar eşlik etti. Bu koroya kimi pes, kimi tiz sesiyle katıldı. Hiçbir şey eksik değildi. Her şey çok hüzünlü ve dokunaklıydı. Özellikle gece oturumunda âdeta Lachaussée'nin beşinci perdesinde olduğu gibi şefkatli, babacan, içler acısı tavırlar sergilendi. Olan bitenlerden hiçbir şey anlamayan iyi niyetli halkın gözlerinde yaşlar vardı.[2]

2 Burada o günkü meclis oturumunda söylenen her şeye aynı küçümsemeyle yaklaşmadığımızı belirtelim. Ara sıra güzel ve saygın sözler edildi. M. de Lafayette'in ciddi ve net söylevini de, M. Villemain'in küçük bir farklılıkla o doğal karşı çıkışını da herkes gibi alkışladık. (V.H.)

Neler oluyordu? Ölüm cezası mı kaldırılıyordu?

Hem evet hem hayır.

İşte olanlar:

Salonlarda karşılaşılıp kibarca sohbet edilecek, eğitimli, üst tabakadan dört adam siyasetin üst katmanlarında Bacon'un *suç*, Machiavelli'nin *teşebbüs* olarak değerlendirecekleri cüretkâr bir darbeye kalkışmışlardı. Oysa acımasız yasa suç ya da teşebbüsü ölümle cezalandırıyordu. Bu dört bahtsız Vincennes'ın sivri kemerlerinin altında üç renkli kokart takmış üç yüz kişinin gözetiminde tutukluydular. Ne yapmak ve nasıl yapmak gerekiyordu? Anlayacağınız üzere sizin ve benim gibi eğitimli, *üst tabakadan dört adamı* kaba sicimlerle iğrenç bir şekilde bağlayıp adı söylenmemesi gereken o memurla sırt sırta oturmuş olarak arabayla Grève'e götürmek imkânsızdı. Henüz maundan yapılmış bir giyotin de yoktu!

Hey! Yapacak tek şey ölüm cezasını kaldırmak!

Bunun üzerine meclis çalışmaya koyuldu.

Dikkat edin beyler, daha dün bu cezanın kaldırılmasını bir ütopya, bir teori, bir düş, bir çılgınlık, bir şiir olarak değerlendiriyordunuz. Dikkatinizi ilk kez o arabaya, o kalın iplere, o kıpkırmızı korkunç düzeneğe yönelttiniz ve o iğrenç aletin bir anda gözünüze ilişmesi çok tuhaf.

İşte söz konusu olan buydu! Ey halk, ölüm cezasını sizin için değil bakanlık görevine gelebilecek biz vekiller için kaldırıyoruz. Guillotin'in düzeneğinin toplumun üst katmanlarını rahatsız etmesini istemiyoruz. Onu kırıyoruz. Bu herkesin işine gelirse sorun yok, ama biz sadece kendimizi düşündük. Ucalegon yanıyor. Ateşi söndürelim. Çabuk celladı kovup yasanın üzerini çizelim.

Böylece bencilliklerin oluşturduğu bir bileşim en güzel toplumsal birliktelikleri yozlaştırıp yok eder. Beyaz mermerin içindeki siyah damar her yanı kaplar ve heykelinizi yeniden yapmak için her an yontu kaleminin altında bekler.

Kuşkusuz burada dört bakanın[3] kellelerini isteyenlerden olmadığımızı açıklamaya gerek yok. Bu bahtsızların tutuklanması ile teşebbüslerine duyduğumuz büyük öfke bizde olduğu gibi herkeste derin bir merhamet duygusuna dönüştü. İçlerinden bazılarının aldıkları eğitimden dolayı önyargılı olduklarını, 1804 komplolarının fanatik ve tutkulu mimarı olarak devlet hapishanelerinin nemli gölgelerinde saçı yaşından önce ağaran şeflerinin beyninin yeterince gelişkin olmadığını, ortak yazgılarının lanetli zorunluluklarını, monarşinin 8 Ağustos 1829'da doludizgin atıldığı bu yokuşta durmanın olanaksızlığını, kralın o zamana kadar pek de hesaba katmadığımız etkisini, özellikle de bahtsızlıklarının üzerini içlerinden birinin kraliyetin gücü olarak saygınlıkla örttüğünü düşündük. Onların hayatlarını sürdürmesini bütün içtenliğiyle isteyen bizler bunun için kendimizi feda etmeye hazırdık. Mümkün olmasa da günün birinde onlar için Grève Meydanı'nda bir giyotin sehpası kurulursa, o düzeneği alaşağı etmek için bir ayaklanma çıkacağından –bu bir hayal de olsa her an gerçekleşecekmiş gibi zihnimizin bir köşesinde muhafaza etmek isteriz– ve bu satırların yazarının da o kutsal ayaklanmaya katılacağından hiç kuşku duymuyoruz. Çünkü toplumsal kriz esnasında bütün giyotin sehpalarının en iğrenci, en lanetlisi, en uğursuzu olan ve kökünden kazınması en çok gerekenin siyasi giyotin sehpası olduğunu söylemek zorundayız. Kaldırımlarda kök salan bu türden bir giyotin sehpası kısa sürede toprağın her yanından sürgünler halinde fışkırır.

Devrim dönemlerinde düşen ilk başa dikkat edin. Halkın iştahını açar.

Bu yüzden şahsi olarak dört bakanın idamına karşı çıkanlarla ve duygusal olduğu kadar politik nedenlerle ölüm

3 25 Temmuz 1830'da Kral X. Charles'ın talimatıyla Anayasa'daki basın ve düşünce özgürlüğünü askıya alan, seçim yasasına değişiklik getiren kararnameleri desteklemiş olan Başbakan Jules de Polignac, Adalet Bakanı Jean de Chantelauze, Din İşleri Bakanı Martial de Guernon-Ranville, İçişleri Bakanı Pierre-Denis de Peyronnet. (ç.n.)

cezasının reddeden her girişimle hemfikirdik. Sadece meclisin ölüm cezasını başka bir vesileyle kaldırmasını tercih ederdik.

Ölüm cezasının kaldırılması hakkındaki bu önemli teklif Tuileries'den Vincennes'a düşen dört bakan için değil, ama anayolların önünüze çıkan ilk hırsızı için, sokakta yanınızdan geçerken bakmaya tenezzül bile etmediğiniz, isimlerini ağzınıza bile almadığınız, tozlu dirseklerinin ceketlerinize değmesinden kaçındığınız, çocukluğunda çamurlu kavşaklarda çıplak ayaklarıyla koşan, kışın rıhtımlarda titreşen, akşam yemeği yediğiniz M. Véfour'un mutfağının havalandırma deliklerinde ısınan, çöplükten çıkardığı bir ekmek kabuğunu yemeden önce kurutan, bir metelik bulmak için bütün gün bir çiviyle çamur birikintilerini karıştıran, kralın şenliklerini ve onun gibi ücretsiz olan Grève'deki infazları izlemekten başka bir eğlencesi olmayan, açlıkla hırsızlığa, hırsızlıkla ölüm cezasına sürüklenen, üvey analık eden bir toplumun öksüz çocuğu olarak on iki yaşında cezaevine giren, on sekiz yaşında küreğe, kırkında giyotine mahkûm edilen, iyi yürekli, ahlaklı, yararlı olmaları için bir okulun ve bir atölyenin yeteceği, ama sizin tıpkı gereksiz bir yükmüş gibi kâh Toulon'un kırmızı karınca yuvasına, kâh Clamart'ın ıssız zindanına gönderdiğiniz, özgürlüklerinden sonra hayatlarını da ellerinden aldığınız o sefillerden biri için getirilseydi, o zaman bu oturumunuz yüce, kutsal, soylu, saygıdeğer olarak anılacaktı. Trento'nun saygın rahiplerinin sapkınları dine dönmeleri için, *quoniam sancta synodus sperat haereticorum conversionem*, Tanrı'nın kanatları altına, *per viscera Dei*, konsile davet etmelerinden beri hiçbir insan topluluğu dünyaya bundan daha yüce, daha seçkin, daha merhametli bir gösteri sunamayacaktı. Gerçekten güçlü ve yüce olanların gerçekten zayıf ve küçük olanlar için endişelendiğinin daima göstergesi olacaktı. Brahman rahipler kurulunun bir paryanın davasını sahiplenmeleri güzel olacaktı. Oradaki

paryanın davası buradaki halkın davasıdır. Ölüm cezasını bu felaketin kendi başınıza gelmesini beklemeksizin halk için kaldırsaydınız, siyasi bir başyapıttan da öte toplumsal bir başyapıt ortaya koyacaktınız.

Oysa ölüm cezasını darbe girişiminde bulunurken suçüstü yakalanmış dört bahtsız bakanı kurtarmak için kaldırarak siyasi bir başyapıtı bile beceremediniz!

Sonra ne oldu? İçten davranmadığınız için kimse size güvenmedi. Halk kandırılmak istendiğini anlayınca sorunun ele alınış tarzına öfkelenip bütün ağırlığını üzerinde hissettiği ölüm cezasına garip bir şekilde destek oldu! Halkı bu konuma sizin beceriksizliğiniz sürükledi. İçtenliksiz ve dolaylı bir şekilde yaklaştığınız bu sorunu uzun bir süre için riske attınız. Komedi oynarken ıslıklandınız.

Yine de bazıları bu kaba güldürüyü ciddiye alma iyiliğini gösterdiler. O ünlü oturumun hemen ardından dürüst bir adam olan adalet bakanı başsavcılara bütün ölüm cezalarının belirsiz bir süre için ertelenmesi talimatını verdi. Bu görünüşte önemli bir adımdı. Ölüm cezası karşıtları rahat bir soluk aldı. Ama yanılgıları uzun sürmedi.

Bakanların davası bilemediğim bir kararla sona erdiğinde dört hayat kurtuldu. Ham kalesinin zindanı ölümle özgürlük arasındaki mekân olarak seçildi. Bu farklı düzenlemeler bir kez hayata geçirildiğinde yönetici devlet adamlarının içindeki bütün korku kayboldu ve korkuyla birlikte insanlık da yok olup gitti. Artık ölüm cezasının kaldırılması gündeme gelmedi ve ona ihtiyaç kalmayınca ütopya yeniden ütopya, teori yeniden teori, şiir yeniden şiir haline dönüştü.

Yine de beş altı aydan beri cezaları ertelendiği için yaşayacaklarından emin olan, rahatça soluk alarak cezaevi avlularında gezinen birkaç bahtsız adli mahkûm vardı. Ama biraz bekleyin.

Doğrusu bu ya, cellat çok korkmuştu. Yasa koyucularımızın insanlıktan, insan sevgisinden, ilerlemeden söz ettikle-

rini duyduğu gün işinin bittiğini sanmıştı. Sefil, temmuz güneşinde tıpkı gün ışığına maruz kalan gecekuşu gibi giyotininin altına kıvrılıp saklanmış, kendini unutturmaya çalışmış, kulaklarını tıkayıp soluk almaya bile cesaret edememişti. Altı aydan beri ortada yoktu ve hiçbir hayat belirtisi göstermiyordu. Yine de karanlıklarda yavaş yavaş içi rahatlamıştı. Meclisten gelen haberleri dinlemiş, isminin telaffuz edildiğini duymamıştı. Artık onca korktuğu tumturaklı sözler edilmiyor, *Suçlar ve Cezalar Hakkında* kitabıyla ilgili gösterişli yorumlar yapılmıyordu. Başka şeylerle, ciddi bir toplumsal sorunla, bir taşra yoluyla, bir opera-komik için uygulanacak devlet desteğiyle, bir buçuk milyarlık devasa bütçede yüz bin franklık açıkla uğraşılıyordu. Kimse onu, kelle uçurucuyu düşünmüyordu. Bunu fark ettiğinde sakinleşti, başını deliğinden çıkarıp her yana baktı. La Fontaine'in faresi gibi önce bir, ardından bir adım daha attı, sonra bütün bedenini altından çıkarmayı göze alıp giyotinin üzerine sıçradı, onu onardı, sildi, okşadı, bıçağını indirip kaldırdı, parlattı, işsizlikten paslanan yaşlı düzeneğini yağladı; birden geri dönüp önüne çıkan ilk cezaevinden hayatının güvence altında olduğunu sanan o bahtsızlardan birini saçlarından yakaladı, kendine doğru çekti, gömleğini çıkarıp ellerini bağladı ve böylece infazlar yeniden başladı.

Bütün bunlar ürkütücü de olsa tarihsel bir gerçekliği yansıtıyor.

Evet, bu bahtsız mahkûmları altı aylık bir ertelemeyle hayata yeniden döndürmüş, ardından günün birinde nedensiz yere, hiç gereği yokken, niçin olduğu da iyi bilinmeden, *keyfi olarak*, bir sabah bu kararı yok sayıp bütün bu insanları düzenli bir şekilde giyotinin soğuk pençesine yollamışlardı. Ulu Tanrım! Size bütün bu adamların yaşamasının bize ne zararının dokunacağını soruyorum. Fransa'da herkesin solumasına yetecek kadar hava yok mu?

Bir gün Adalet Bakanlığı'nın hiçbir şeyi umursamayan sefil bir memurunun iskemlesinden kalkıp, —Tamam! Artık

kimse ölüm cezasının kaldırıldığını sanmasın! Artık giyotinin zamanı geldi! demesi için bu adamın yüreğinde korkunç bir değişimin yaşanmış olması gerek.

Zaten temmuz ertelemesi iptal edildiğinden beri infazlara hiçbir zaman görülmemiş acımasız koşulların eşlik ettiğini, Grève'in ölüm cezasının korkunçluğunu hiçbir zaman bundan daha iğrenç bir şekilde sergilemediğini belirtelim. Korkunun katlanarak artışı kan yasasını yeniden yürürlüğe koyan adamların cezasıdır. Kendi eserleriyle cezalandırılmalarını dileyelim. Yerinde olur.

Burada bazı infazların ne kadar acımasız, ne kadar alçakça olduğunu izah edebilmek için birkaç örnek verelim. Kralın savcılarının karılarının sinirlerini bozmalı. Bir kadın bazen vicdan demektir.

Güney'de, geçen eylül ayının sonlarına doğru, zamanı, yeri, mahkûmun ismini tam olarak hatırlayamasak da, karşı çıkan olursa ispatlayabileceğimiz bir infaz yaşandı, sanırım yerin adı Pamiers'ydi. Evet, eylül ayının sonunda, cezaevinde sakin sakin kâğıt oynayan bir adama iki saat sonra ölmesi gerektiği bildirildi. Altı aydan beri ölümü hiç düşünmeyip unuttuğu için bütün bedeni titredi; tıraş edildi, elleri, ayakları bağlandı, günah çıkartıldı; sonra dört jandarmanın eşliğinde kalabalığın arasından arabayla giyotin sehpasına götürüldü. Buraya kadar her şey normal. Bu işler böyle yürür. Cellat rahipten teslim aldığı mahkûmu sehpaya yatırıp, argo deyişle *fırına sürüp* bıçağı aşağı bırakmış. Güçlükle harekete geçen ağır demir üçgen yivlerden sarsılarak aşağı düşüp adamı öldürmeden boynunu yardığında dehşet anları başlamış. Adam korkunç bir çığlık atmış. Canı sıkılan cellat bıçağı yukarı çekip yeniden bırakmış. Mahkûmun boynunu ikinci kez ısıran bıçak yine koparamamış. Mahkûmla birlikte kalabalık da haykırmaya başlamış. Üçüncü darbenin bu işi bitireceğini uman cellat bıçağı yeniden yukarı kaldırıp aşağı bırakmış. Sonuç yine aynı. Mahkûmun ensesin-

den üçüncü bir kan deresi akmasına rağmen üçüncü darbe de başı koparamamış. Kısa keselim. Beş kez inip kalkan bıçak inleyen ve canlı başını sallayarak merhamet dileyen mahkûmu öldürememiş! Öfkelenen halk yerden aldığı taşları sefil cellada fırlatmış. Giyotinin yanından kaçan cellat jandarmaların atlarının arkasına sığınmış. Ama daha sonuna gelmedik. Giyotin sehpasında tek başına kaldığını fark eden mahkûm boynundan kanlar fışkırırken omzundan sarkan yarı kesik başını tutarak ürkütücü bir şekilde doğrulup boğuk çığlıklarla kafasının koparılmasını istemiş. Merhamet duygularıyla coşan halk jandarmaları zorlayıp ölüm cezasını beş kere çeken bahtsızın yardımına koşmak üzereyken, celladın yirmi yaşında bir genç olan uşağı giyotin sehpasına çıkıp mahkûma ellerini çözeceği için sırtını dönmesini söylemiş ve hiçbir endişe duymadan söyleneni yapan can çekişen adamın sırtına sıçrayıp elindeki kasap bıçağıyla boynunun hâlâ kopmayan kısmını acımasızca kesmiş. Evet, bütün bunlar yaşanmış gerçeklerdir.

Yasaya göre bu infaza bir hâkimin eşlik etmesi gerekiyordu. Bir el işaretiyle her şeyi durdurabilirdi. Peki bir insan katledilirken bu adam arabasının içinde ne yapıyordu? Katillerin bu cezalandırıcısı, gündüz vakti gözlerinin önünde, atlarının soluklarının eşliğinde, arabasının penceresinin arkasında bir adamın katledilişini izlerken ne yapıyordu?

Ve bu hâkim yargılanmadı! Ve bu cellat yargılanmadı! Ve yasaların Tanrı'nın bir kulunun kutsal şahsiyetini böyle canavarca yok etmesi hakkında hiçbir mahkeme soruşturma başlatmadı!

XVII. yüzyılda, Richelieu ve Christophe Fouquet zamanında, o barbar ceza yasasının uygulandığı dönemde M. de Chalais, Nantes'taki Bouffay Meydanı'nda kılıç yerine fıçıcı keseri kullanan beceriksiz bir askerin indirdiği otuz dört darbeyle[4] öldürüldü, ancak Paris parlamentosu tarafından

4 La Porte yirmi iki darbe olduğunu söyler. Aubery ise otuz dört darbe olduğunu ve M. de Chalais'nin yirminci darbeye kadar haykırdığını belirtir. (V.H.)

yasalara aykırı bulunan bu infaz hakkında dava açıldı ve Richelieu ile Christophe Fouquet yerine asker cezalandırıldı. Kuşkusuz derinliklerinde adaletin yattığı bir adaletsizlikti.

Şimdiki olay o kadar önemli değil. Temmuzdan, meclisin ağlayıp sızladığı o ünlü oturumdan bir yıl sonra o uysal geleneklerin ve ilerlemenin yaşandığı dönemde gerçekleşen bir olayın üstü tamamen kapatıldı. Paris gazeteleri haberi kısa bir başlık halinde verdi. Kimse endişelenmedi. Sadece giyotinin *o yüce görevi yerine getiren kişiye zarar vermek isteyen biri tarafından* özellikle parçalandığı öğrenildi. Uşağı kendini kovan cellattan intikam almak için bunu yapmıştı.

Bu küçük bir yaramazlıktan başka bir şey değildi. Devam edelim.

Üç ay önce Dijon'da giyotin sehpasına bir kadın getirildi. (Bir kadın!) Doktor Guillotin'in bıçağı bu kez de işini iyi göremedi. Kafa tamamen kesilmedi. Bunun üzerine celladın uşakları kadının ayaklarına sarılıp çekiştirerek bahtsızın çığlıkları arasında bedeni kafadan ayırmayı başardılar.

Paris'te gizli infazların gerçekleştiği döneme dönelim. Temmuzdan sonra Grève'de kelle uçurmaya cesaret edemeyen korkak ve alçaklar bakın ne yaptılar. Son olarak Bicêtre'de, sanırım adı Désandrieux olan bir idam mahkûmunu her tarafı sürgülenmiş, kilitlenmiş, iki tekerlekli bir valize kapatıp hiç gürültü çıkarmadan, halka fark ettirmeden jandarmaların eşliğinde ıssız Saint-Jacques kapısına götürdüler. Sabah sekizde, gün aydınlanmak üzereyken oraya geldiklerinde yeni kurulmuş bir giyotin sehpası hazır bekliyordu ve seyirci olarak bu beklenmedik düzeneğin kenarındaki taş yığınlarının üzerine oturmuş yirmi beş otuz kadar çocuk vardı. Hemen valizden çıkardıkları adamın başını bir soluk alacak zaman bırakmadan gizlice, sinsice, utanmazca kestiler. Buna yüksek adaletin kamusal ve resmî bir görevi deniyor. Alçakça bir gülünçlük!

Acaba kralın adamları uygarlık sözcüğünden ne anlıyorlar? Uygarlığın neresindeyiz? Adalet üçkâğıtçılık ve düzenbazlık yapacak kadar, yasa yedek çözümler bulacak kadar alçaldı! Korkunç!

Toplum ona bu denli acımasızca, adaletsizce davrandığına göre idam mahkûmu olmak demek ki çok dehşet verici bir şey!

Yine de adil davranalım, infaz tamamen gizlenmedi. Sabah Paris kavşaklarında ölüm kararı bağırılarak ilan edildi ve broşürler satıldı. Görünen o ki bu satışlarla geçinen insanlar var. Anlıyor musunuz? Bir bahtsızın suçundan, cezasından, çektiği işkenceden, yirmi santime satılan kâğıtlarla bir kazanç sağlanıyor. Kanla kirlenmiş bu paradan daha iğrenç bir şey düşünebiliyor musunuz? Bu paraları kim topluyor?

İşte yeterince olay. Dahası fazla. Bütün bunlar korkunç değil mi?

Ölüm cezasını savunmak için söyleyecek neyiniz var?

Bu soruyu ciddi bir yanıt verilmesi için geveze aydınlara değil, ceza hukuku uzmanlarına soruyoruz. Ölüm cezasını diğer konular gibi aykırı bir düşünce olarak mükemmel bulanların olduğunu biliyoruz. Bazıları da ona saldıranlardan nefret ettikleri için ölüm cezasını benimserler. Onlar için ölüm cezası neredeyse edebi, şahsi, özel isimlerle ilgili bir konudur. Bu kıskanç kişiler arasında iyi niyetli hukukçular olduğu gibi büyük sanatçılar da yer alır. Joseph Grippa, Filangieri'den; Torregiani, Michelangelo'dan; Scudéry, Corneille'den geri kalmaz.

Biz onlara değil, tam olarak kanun adamlarına, mantıkçılara, tartışmacılara, ölüm cezasını ölüm cezası olduğu için, güzelliğinden, iyiliğinden, zarafetinden dolayı sevenlere hitap ediyoruz.

Gerekçelerine bir bakalım.

Yargılayanlar ve mahkûm edenler ölüm cezasının toplumdan kendisine zarar veren ve daha sonra da zarar verebi-

lecek olan birini uzaklaştırmanın önemi nedeniyle gerekli olduğunu söylüyorlar. Sadece bu söz konusu olsaydı, müebbet hapis cezası yetecekti. Öldürmek neye yarar? Hapishaneden kaçılabileceğini söyleyerek itiraz edeceksiniz, öyle değil mi? Nöbetçileriniz görevlerini iyi yapsınlar. Demir parmaklıkların sağlamlığına güvenmiyorsanız, hayvanat bahçelerini açmaya nasıl cesaret ediyorsunuz?

Zindancının yeterli olduğu yerde cellada gerek yoktur.

Ama devam ediliyor. Toplumun intikamını alması, cezalandırması gerekiyor. Ne biri ne diğeri. İntikam almak bireyseldir, cezalandırmak Tanrı'nın işidir.

Toplum ikisinin arasında, cezanın altında intikamın üzerinde yer alır. Böylesine büyük ve böylesine alçak iki şey ona uygun düşmez. "İntikam almak için cezalandırmak" yerine *iyiliğe yöneltmek için* düzeltmelidir. Ceza hukuku uzmanlarının yöntemini bu şekilde dönüştürürseniz, bunu anlar ve katılırız.

Üçüncü ve sonuncu gerekçe örnek teşkil etmesi düşüncesi. — Örnek göstermek gerek! Suçluları bekleyen kaderi izleterek onları taklit etmeye kalkışacakları korkutmak gerek! İşte Fransa'daki beş yüz mahkemenin o sürekli tekrarladıkları cümle neredeyse harfi harfine böyle. Ama biz öncelikle örnek istemiyoruz. İnfazların gösteri haline dönüşmesinin beklenen etkiyi yaratmadığını, halkı eğitmediğini, moralini bozduğunu, içindeki bütün duyarlılığı ve erdemi yok ettiğini ileri sürüyoruz. Kanıtlar saymaya kalksak beynimizi tamamen dolduracak kadar bol. Yine de çok yakın bir tarihte, bu satırları yazmamızdan on gün önce, 5 Mart'ta, karnavalın son gününde yaşanan bir olayı anlatacağız. Saint-Pol'de Louis Camus adlı bir kundakçının idamının hemen ardından maskelilerden oluşan bir grup üzerindeki kan hâlâ tüten giyotin sehpasının etrafında dans ettiler. Örnekler göstermeye devam edin! Karnavalın son günü size nanik yapıyor.

Bu deneyimlere rağmen, hâlâ her zamanki örnek teorinizde ısrarlıysanız, o zaman tam anlamıyla canavarlaşıp bize XVI. yüzyılı, her türden işkenceyi, Farinacci'yi, işkenceci sorgu hâkimlerini, darağacını, çark işkencesini, odun yığınlarını, direğe çekmeyi, kulakları kesmeyi, kolların bacakların dört at tarafından koparılmasını, canlı canlı çukura gömülmeyi, kazanlarda canlı canlı kaynamayı, Paris'in bütün kavşaklarında herhangi bir dükkân gibi açık duran ve üzerinde hiç durmadan taze insan etinin sergilendiği cellat kütüğünü, on altı taş sütunuyla, o kaba temel taşlarıyla, kemik dolu mahzenleriyle, kirişleriyle, kancalarıyla, iskeletlerin sarktığı zincirleriyle, karga pislikleriyle lekelenmiş alçıdan tepesiyle, yan yana duran darağaçlarıyla ve kuzeydoğu rüzgârlarının geniş esintiler halinde bütün Temple Mahallesi'ne taşıdığı ceset kokularıyla Montfaucon'u geri getirin. Bize Paris celladının bütün kalıcılığı ve heybetiyle o devasa barınağını getirin. Keyfiniz bilir! İşte yeterince örnek. İşte iyi anlaşılan ölüm cezası. İşte daha kapsamlı bir işkence sistemi. İşte iğrenç ama korkunç olan.

Veya İngiltere'deki gibi yapın. Bir ticaret ülkesi olan İngiltere'de, Dover kıyısında yakalanan bir kaçakçı *örnek olsun diye* asılır, *örnek olsun diye* darağacında asılı bırakılır; ama hava koşulları nedeniyle çürümemesi için cesedin üzeri katranlanmış bir örtüyle kaplanır, böylece örtünün sık sık değiştirilmesi gerekmez. Ey tasarruf ülkesi! Asılanları katranlıyor!

Yine de bunun bir mantığı vardır. Bu tarz, örnek olma düşüncesinin en insani şekilde anlaşılmasını sağlar.

Ama siz Paris'in dış bulvarlarının en ıssız köşesinde zavallı bir adamın kellesini alçakça uçurarak bir örnek gösterdiğinize ciddi bir şekilde inanıyor musunuz? Grève'de, gün ortasında, kabul; ama Saint-Jacques kapısında, ama sabahın sekizinde! Oradan kim geçer? Oraya kim gider? Orada bir adamı öldürdüğünüzü kim bilir? Orada bir örnek oluştur-

duğunuzu kim fark eder? Bu infaz kime örnek olur? Hiç kuşkusuz bulvarın ağaçlarına.

Kamu adına idamları gizlice infaz ettiğinizi anlamıyor musunuz? Saklandığınızı, eserinizden utanıp korktuğunuzu, *discite justitiam moniti*'nizi[5] gülünç bir şekilde gevelediğinizi, haklılığınızdan pek de emin olmadığınız ve sıradan bir şeymiş gibi kafaları keserken ne yaptığınızı tam olarak bilmediğiniz için ruhunuzun sarsıldığını, afalladığını, kaygılandığını anlamıyor musunuz? Sizden önceki parlamenterlerin vicdan huzuruyla yerine getirdikleri bu kan dökme görevinin yüreğinizin derinliklerinde toplumsal ve ahlaki değerleri yok ettiğini hissetmiyor musunuz? Geceleri yatağınızda sık sık dönmüyor musunuz? Sizden öncekiler infaz emirleri verseler de hukuk çerçevesinde adil, haklı olduklarına inanıyorlardı. Jouvenel des Ursins hâkim olduğuna inanıyordu; Elie de Thorette hâkim olduğuna inanıyordu; Laubardemont, La Reynie ve Laffemas hâkim olduklarına inanıyorlardı; sizler vicdanen katil olup olmadığınızdan tam olarak emin değilsiniz!

Grève yerine Saint-Jacques kapısını, kalabalıklar yerine ıssızlığı, gün ışığı yerine alacakaranlığı tercih ediyorsunuz. İşinizi kararlı bir şekilde yapamıyorsunuz. Gizleniyorsunuz!

İşte ölüm cezasının bütün gerekçeleri çürütüldü. İşte mahkeme heyetlerinin bütün muhakemeleri hükmünü kaybetti. İddianamelerin bütün kırıntıları süpürülüp küle dönüştü. Mantığın en ufak bir teması makul olmayan muhakemelerin hepsini geçersiz kılar.

Artık kralın adamları biz jüri üyelerine, biz insanlara gelip yumuşak bir ses tonuyla toplumu korumak, kamu vicdanını rahatlatmak, örnekler oluşturmak için kelle istemesinler. Bütün bunlar söz oyunundan, tumturaklı, hiçbir anlamı olmayan çığırtkanlıktan ibaret! Şişirilmiş balonlarını bir topluiğne darbesiyle söndürün. İyilik taslayan bu boş lafların ardında sadece yürek katılığını, acımasızlığı,

5 Adaleti öğrenin. (ç.n.)

barbarlığı, görevini yerine getirdiğini kanıtlama arzusunu, maaşını alabilme ihtiyacını göreceksiniz. Kesin sesinizi, ahmaklar! Hâkimin kadife pençesinin altında celladın tırnakları hissedilir.

Bir kraliyet başsavcısının kim olduğunu soğukkanlılıkla düşünmek zor iştir. Hayatını insanları giyotin sehpasına göndermekle kazanan bu adam Grève Meydanı'ndaki infazların baş sorumlusudur. Zaten üsluba ve edebiyata düşkün, iyi konuşan ya da öyle sanan, ölüm kararını talep etmeden önce gerekirse bir iki Latince mısra okuyan, insanlar üzerinde etki yaratmaya çalışan, özsaygısına önem veren bir beyefendidir, ey sefalet! Birilerinin hayatının söz konusu olduğu bir yerde onun ulaşması imkânsız görünen kendine özgü idolleri, klasik modelleri, Bellart'ı, Marchangy'si, herhangi bir şair gibi örnek aldığı Racine'i, Boileau'su vardır. Duruşma sırasında giyotinden yana olmak onun görevi, mesleğidir. Edebi bir eser olan ve kadınların hoşuna gitmesi gereken iddianamesini metaforlarla süsleyip alıntıların parfümleriyle donatır. Kelime dağarcığında taşra için henüz çok yeni olan beylik sözler bulunur, ifade tarzı kibardır, bir yazar gibi özenli, incelikli davranır. Gerçeği yansıtan sözcüklerden Delille ekolünün trajik şairleri gibi nefret eder. Nesnelerin isimlerini kullanmaktan korkmayın. Yazıklar olsun! Yalınlığı sizi isyan ettirecek düşüncelerini sıfatlarla süsleyerek gizler. M. Samson'u saygıdeğer kılar. Bıçağın üstünü örter. Giyotini hafifçe süsler. Kırmızı sepeti imalarla anlaşılmaz hale getirir. Neyin ne olduğu anlaşılmaz. Her şey yavan ve kılıfına uygundur. Altı hafta sonra giyotin sehpası kurduracak olan bir söylevi geceleri çalışma odasında keyfince ve elinden geldiğince hazırlarken gördünüz mü? Onu bir suçlunun başını yasanın en lanetli maddesine uygun kılmak için kan ter içinde çalışırken gördünüz mü? Bir sefilin boynunu tutarsız bir yasaya dayanarak testereyle kestiğini gördünüz mü? İçinden ölüm cezasını çıkarmak için bir metne mecaz-

lar ve farklı anlamlarla kullandığı sözcükler karışımını nasıl kattığını fark ettiniz mi? O iddianamesini yazarken masasının altında, ayaklarının dibinde celladın durduğu ve zaman zaman yazmaya ara verip ona köpeğine seslenen bir sahip gibi: — Sakin ol! Sakin ol! Kemiğini vereceğim! dediği doğru değil mi?

Aslında özel hayatında kralın bu adamı Père-Lachaise'in bütün mezar taşlarında yazdığı gibi dürüst bir adam, iyi bir baba, iyi bir oğul, iyi bir koca, iyi bir dost olabilir.

Yasanın onu bu lanetli görevi yerine getiremeyecek hale düşüreceği günün yakın olduğunu umut edelim. Günümüzün uygarlığı belli bir zaman içinde ölüm cezasını ortadan kaldırmalıdır.

Bazen ölüm cezasının savunucularının bu konuyu yeterince düşünmediklerine inanmaya çalışılır. Ama hangi suç olursa olsun onu toplumun vermediği ve kaldırmaya çalıştığı bu aşırıya kaçan hakla, cezaların en telafi edilmezi olan bu cezayla birlikte teraziye koyun!

İki seçenek var:

İlki ailesi, ebeveyni, bu dünyada kimsesi olmayan bir insan. Bu durumda hiç eğitim almamış, kimse ona aklını ve yüreğini geliştirmesi için özen göstermemiştir; o zaman bu bahtsız öksüzü hangi hakla öldürüyorsunuz? Onu tutunacak bir dalı, bir hamisi olmadan sokaklarda süründüğü çocukluğundan dolayı cezalandırıyorsunuz! Ona kendi dayattığınız dışlanmışlığın suçunu yüklüyorsunuz! Bahtsızlığının suç işlemesine neden olmasını sağlıyorsunuz! Kimse bu cahil adama ne yaptığını öğretmedi. Hatası kendinin değil kaderinindir. Bir masuma darbe indiriyorsunuz.

Veya bu adamın bir ailesi vardır; o zaman boynunu kestiğiniz darbenin sadece onu öldürdüğünü, babasının, annesinin, çocuklarının bu durumdan hiç etkilenmeyeceğini mi sanıyorsunuz? Hayır. Onun kellesini uçururken bütün ailesini de öldürüyorsunuz. Ve yine masumları yok ediyorsunuz.

Nereden bakılırsa bakılsın masumlara darbe indiren kör ve beceriksiz bir ceza yasası!

Ailesi olan bu adamı, bu suçluyu hapse atıyorsunuz. Cezaevinde hâlâ ailesi için çalışabilir. Ama bunu mezarın dibinde nasıl yapacak? Ve babalarını, yani ekmeklerini ellerinden aldığınız o küçük erkek ve kız çocukları içiniz ürpermeden düşünebiliyor musunuz? On beş yıl sonra bu ailenin erkek çocuklarını küreğe, kız çocuklarını bedenlerini satmaya mahkûm ettiğinizin farkında mısınız?

Sömürgelerde bir köleye ölüm cezası verildiğinde efendisine bin frank tazminat ödenir. Nasıl! Demek efendinin zararını telafi edip ailesine tazminat vermiyorsunuz! Burada da bir insanın elinden sahip olduklarını almıyor musunuz? Efendisinin kölesi olmak dışında babasının mirasçısı, karısının, çocuklarının geçimlerinin sağlayıcısı olmak gibi kutsal bir konumu yok mudur?

Sizin katil yasanıza inanmıştık. İşte şimdi de hırsızlık yasanıza inandık.

Bir şey daha. Bu adamın ruhunun ne durumda olduğunu biliyor musunuz? Onu kolayca öldürmeye cesaret edebiliyor musunuz? Eskiden halk en azından hayatın son anında havadaki dinî esintinin en katı yürekleri bile yumuşatacağına, bir mahkûmun tövbekâr olacağına, toplum bir dünyayı kapatırken dinin yeni bir dünyanın kapısını açacağına, her ruhta Tanrı inancı olduğuna, darağacının sadece gökle dünya arasındaki bir sınır teşkil ettiğine inanırdı. Ama artık geniş kitlelerin inançlarını yitirmesine, bütün dinlerin tıpkı bir zamanlar yeni dünyaları keşfetseler de şimdi limanlarımızda çürüyen o eski gemiler gibi ağaç kurtlarının saldırısına uğramasına, küçük çocukların Tanrı'yla alay etmesine rağmen darağacından nasıl bir umut bekliyorsunuz? Mahkûmların karanlık ruhlarını tıpkı Voltaire ve M. Pigault-Lebrun'ün yaptığı gibi kendinizin bile kuşku duyduğu bir şeyin içine hangi hakla atıyorsunuz? Onları kuşkusuz mükemmel bir

ihtiyar olan hapishane rahibine teslim ediyorsunuz; ama o inanıyor mu ve inandırıyor mu? Yüce görevine bir angarya gözüyle mi bakıyor? İdam arabasında cellatla yan yana oturan bu yaşlı adamın hâlâ rahip olduğuna inanıyor musunuz? Yürekli ve yetenekli bir yazar bizden önce bunu söylemişti: *Günah çıkaran rahibi ortadan kaldırdıktan sonra celladı hâlâ muhafaza etmek korkunç bir şey!*

Kendi kafalarına göre hareket eden kendini beğenmişlere bakılırsa bunlar hiç kuşkusuz "duygusal gerekçeler". Aklın gerekçelerine tercih ettiğimiz duygusal gerekçeler mükemmeldir. Zaten her iki gerekçelendirmenin de birbirleriyle bağlantılı olduğunu unutmayalım. *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, *Yasaların Ruhu*'ndan etkilenmiştir. Beccaria, Montesquieu'den esinlenmiştir.

Akıl, duygu ve deneyim bizim içindir. Ölüm cezasının kaldırıldığı örnek ülkelerde bu cezayı gerektirecek suçlar her yıl giderek azalıyor. Bunu bir düşünün.

Yine de şu an için meclisin şaşkınlıkla yapmış olduğu gibi ölüm cezasının birden ve tamamen kaldırılmasını talep etmiyoruz. Aksine, temkinliliğin bütün deneyimlerini, bütün tedbirlerini, bütün araştırmalarını istiyoruz. Zaten sadece ölüm cezasının kaldırılmasını değil, ceza yasanın tepeden tırnağa, sürgünden giyotine kadar yeniden düzenlenmesini bekliyoruz; zaman böyle bir görevin mükemmel bir şekilde yerine getirilmesine yardımcı olacak. Bu konuyla ilgili olarak uygulanabilir olduğuna inandığınız düşünceler sisteminin geliştirilerek hayata geçirilmesini talep ediyoruz. Kalpazanlık, kundakçılık, nitelikli dolandırıcılık vs. gibi suçların dışında bütün davalarda bu andan itibaren başkanın jüriye şu soruyu sormasını istiyoruz: *Suçlu bu suçu çıkarı yüzünden mi, yoksa tutkularının etkisiyle mi işlemiştir?* Jürinin yanıtı: *Tutkularının etkisiyle* ise ölüm cezası verilemez. Bu durum en azından birkaç insafsız infazı engelleyecektir. Ulbach ve Debacker kurtulmuş olacaktı. Othello artık giyotine gönderilmeyecekti.

Zaten ölüm cezası sorununun her geçen gün olgunlaştığı konusunda kimse kuşku duymasın.

En dikkafalı ceza hukuku uzmanları ölüm cezasının bir asırdan beri zafiyetin, güçsüzlüğün, yakın bir ölümün belirtisi olarak giderek azaldığına dikkat etsinler. İşkence ortadan kayboldu. Çark ortadan kayboldu. Darağacı ortadan kayboldu. Garip şey! Giyotinin kendisi bir ilerlemeyi temsil ediyor.

M. Guillotin insanları seven biriydi.

Evet, Farinace ve Vuglans'ın, Delancre ve Isaac Loisel'ın, Oppède ve Machault'nun sivri dişli ve gözü doymaz korkunç Themis'i güçten düşüyor, zayıflıyor, ölüyor.

İşte Grève bile artık onu istemiyor. Eski kan içici temmuzda iyi bir tavır sergiledi. Artık daha mükemmel bir hayat sürmek ve son güzel eyleminin saygınlığıyla anılmak istiyor. Üç yüz yıldır bütün darağaçlarına konukseverlik gösterse de artık eski mesleğinden utanıyor. Lanetli isminin unutulmasını istiyor. Celladı reddediyor. Kaldırım taşlarını yıkıyor.

Şu an ölüm cezası Paris'in dışına çıkıyor. Paris'ten dışarı çıkmanın uygarlığın da dışına çıkmak anlamına geldiğini belirtelim.

Bütün belirtiler bizden yana. Pygmalion'un yarattığı Galateia gibi Guillotin'in yaptığı o iğrenç düzenek ya da daha doğrusu o tahta ve demirden canavar kendinden beziyor, suratını asıyor. Bir bakış açısına göre, yukarıda sıraladığımız dehşet verici infazlar en mükemmel belirtilerdir. Giyotin tereddüt ediyor, darbesini indirecek gücü kendisinde bulamıyor. Ölüm cezasının bütün eski düzeneği çatırdıyor.

Bu alçak aletin Fransa'dan gideceğini ve Tanrı izin verirse ona indireceğimiz sert darbelerle topallayarak gideceğini ümit ediyoruz.

Gidip kendini uygarlaşan Osmanlı'ya, onu istemeyen gelişmemiş topluluklara[6] değil, barbar toplumlara kabul

6 Otahiti [Tahiti] "parlamentosu" ölüm cezasını kaldırdı. (V.H.)

ettirsin ve uygarlık merdivenin birkaç basamak altına inip İspanya'ya ya da Rusya'ya yerleşsin.

Geçmişin toplumsal yapılanması üç dayanağın üzerinde duruyordu: rahip, kral, cellat. Uzun süre önce bir ses: *Tanrılar gidiyor!* dedi. Son olarak bir başka ses yükselip haykırdı: *Krallar gidiyor!* Şimdi üçüncü bir sesin yükselmesinin zamanıdır: *Cellat gidiyor!*

Eski toplum bu şekilde yavaş yavaş çökecek; böylece kader geçmişin yok olmasını tamamlayacak.

Tanrılar için üzülenlere: Tanrı kalıyor, denebilir. Krallar için üzülenlere: Vatan kalıyor, denebilir. Cellat için üzülenlere söylenecek bir şey yok.

Ve düzenin cellatla birlikte yok olacağını sanmayın. Geleceğin toplumunun kubbesinin kemeri bu iğrenç kilittaşı olmadığı için çökmeyecek. Uygarlık birbirini izleyen bir dizi dönüşümden başka bir şey değildir. O halde neye tanık olacaksınız? Ceza yasasının dönüşümüne. İsa'nın insani yasası nihayet anayasa halini alıp etrafına ışıklar saçacak. Suça bir hastalık gözüyle bakılacak ve bu hastalığın sizin hâkimleriniz yerine doktorları, sizin kürek mahkûmiyetleriniz yerine hastaneleri olacak. Özgürlük ve sağlık bütünleşecek. Kızgın demir ve ateş yerine yağ ve reçine kullanılacak. Öfkeyle cezalandırılan kötülük şefkatle tedavi edilecek. Her şey çok basit ve çok yüce olacak. Çarmıh darağacının yerini alacak. Hepsi bu.

15 Mart 1832

TRAJEDİ HAKKINDA BİR KOMEDİ[7]

Kişiler

BAYAN DE BLINVAL
ŞÖVALYE
BAY ERGASTE
İÇLİ BİR ŞAİR
FİLOZOF
ŞİŞMAN BİR BEYEFENDİ
SISKA BİR BEYEFENDİ
KADINLAR
UŞAK

7 Burada *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nün 3. baskısında yer alan diyalog türündeki önsözünü yeniden basmamız gerektiğini düşündük. Okurken bu kitabın ilk baskılarının hangi siyasi, ahlaki ve edebi eleştirilere maruz kaldığını hatırlamak gerek. (V.H.)

(*Bir salon.*)

İÇLİ ŞAİR

(*Okur.*)

Ertesi gün geçerken adımlar ormanı
Nehir boyunca gezinen bir köpek havladı
Ve güzel kız yeniden oturdu antik şatonun eski kulesine
Gözleri yaşlar içinde
Yüreğindeki korkuyla
Kederli Isaure başladı dalgaların inleyişini duymaya
Ama artık işitmiyordu mandolini
Kibar müzisyenin ezgilerini![8]

DİNLEYİCİLER

Bravo! Harika! Büyüleyici!

(*Alkışlar.*)

BAYAN DE BLINVAL

Bu sonda gözleri yaşartan tasvir edilemez bir gizem var.

İÇLİ ŞAİR

(*Mütevazı bir şekilde.*)

Felaketin üstü örtülü.

---

8 Le lendemain, des pas traversaient la fôret,
Un chien le long du fleuve en aboyant errait;
Et quand la bachelette en larmes
Revint s'asseoir, le coeur rempli d'alarmes,
Sur la vieille tour de l'antique *châtel*,
Elle entendit les flots gémir, la triste Isaure,
Mais plus n'entendit la mandore
Du gentil ménestrel!

ŞÖVALYE

(*Başını iki yana sallayarak.*)

Mandolin, müzisyen, demek bunlar romantik!

İÇLİ ŞAİR

Evet beyefendi, ama sağduyulu, gerçek romantizm. Ne bekliyordunuz ki? Bazı tavizler vermek gerek.

ŞÖVALYE

Tavizler! Tavizler! Beğeniler bu şekilde sıradanlaşıyor. Şu dörtlüğü bütün romantik mısralara tercih ederim:

Gentil-Bernard'a
Pindos'tan ve Kythira'dan haber edildi
Sevme sanatının bu cumartesi
Eğlence sanatını akşam yemeğine davet ettiği

İşte gerçek şiir! *Cumartesi akşam yemeğini eğlence sanatında yiyen sevme sanatı!* İşte bu! Ama günümüzde *mandolinden, müzisyenden* söz ediliyor. Artık *kısa şiir* yazılmıyor. Şair olsaydım, *kısa şiirler* yazardım, ama şair değilim.

İÇLİ ŞAİR

Yine de mersiyeler...

ŞÖVALYE

Kısa şiir beyefendi.

(*Bayan de Blinval'e alçak sesle.*)

Üstelik *châtel* Fransızca değil, ona *castel* denir.

BİRİSİ

(*Şaire.*)

Bir gözlemimi belirtmek isterim beyefendi. Antik diyorsunuz, neden gotik değil?

İÇLİ ŞAİR

Şiirde gotik kullanılmaz.

BİRİSİ

Tamam, o zaman durum farklı.

İÇLİ ŞAİR

(*Devam eder.*)

Gördüğünüz gibi beyefendi, yetinmeyi bilmek gerekiyor. Fransız mısraının yapısını bozup bizi Ronsard'ların

ve Brébeuf'lerin dönemine geri götürmek isteyenlerden değilim. Ben ılımlı bir romantiğim. Duygulara hitap ederim. Mısralarımın kanlı, ürkütücü değil, yumuşak, düşsel, melankolik olmalarını isterim. Felaketleri gizlerim. Deli, hayal güçleri taşkın insanlar olduğunu bilirim... Hanımlar, baksanıza, yeni romanı okudunuz mu?

KADINLAR

Hangi romanı?

İÇLİ ŞAİR

Bir İdam Mahkûmunun...

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Bu kadarı yeter beyefendi! Ne söylemek istediğinizi anlıyorum. Kitabın ismi bile sinirlerimi bozuyor.

BAYAN DE BLINVAL

Benim de. Korkunç bir kitap. Bende var.

KADINLAR

Göstersenize, göstersenize.

(Kitap elden ele dolaşır.)

BİRİSİ

(Okuyarak.)

Bir idam mahkûmunun...

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Lütfen hanımefendi!

BAYAN DE BLINVAL

Gerçekten de, insanı kâbuslar görmeye sürükleyen, hasta eden iğrenç bir kitap.

BİR KADIN

(Alçak sesle.)

Bu kitabı okumam gerek.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Ahlaki değerlerin her geçen gün yozlaştığını kabul etmek gerekir. Tanrım, ne iğrenç bir düşünce! İnfaz gününü, ölüme mahkûm olmuş bir adamın fiziki acılarını, yaşadığı manevi işkenceleri, tek birini bile atlamadan araştırmak, çözümlemek! Bu acımasızlık değil mi? Hanımlar, böyle

bir düşünceyi benimseyen bir yazarın ve bu yazarı okuyan bir halkın var olduğunu tasavvur edebiliyor musunuz?

ŞÖVALYE

Gerçekten de küstahlığın bu kadarı fazla.

BAYAN DE BLINVAL

Yazarın ismi neymiş?

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

İlk baskıda ismi yok.

İÇLİ ŞAİR

İki romanı daha olan adam... bak sen, isimlerini unuttum. Morgue Sokağı'nda başlayıp Grève'de bitiyor. Her bölümde bir dev bir çocuğu yiyor.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

O kitabı okudunuz mu beyefendi?

İÇLİ ŞAİR

Evet beyefendi, olay İzlanda'da geçiyor.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

İzlanda'da, ne korkunç!

İÇLİ ŞAİR

Ayrıca mavi bedenli canavarlardan söz ettiği odlar, baladlar da yazdı.

ŞÖVALYE

(Gülerek.)

Mavi şeytanlar! Çılgınca mısralar olmalı.

İÇLİ ŞAİR

Bir de dram yayımladı, bunlara dram diyorlar, içinde şöyle güzel bir mısra vardı:

Yarın yirmi beş haziran bin altı yüz elli yedi.

BİRİSİ

Ah! O mısra!

İÇLİ ŞAİR

Hanımlar anlayacağınız gibi bunu rakamla da yazmak mümkün:

25 Haziran 1657.

(Güler, herkes de ona katılır.)

ŞÖVALYE

Günümüz şiirine özgü bir şey.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Şuraya bakın! Bu adam şiir yazmayı bilmiyor! Adı neydi?

İÇLİ ŞAİR

Telaffuz etmesi zor bir isim. İçinde got, vizigot, ostrogot gibi bir şeyler var.

(*Güler.*)

BAYAN DE BLINVAL

Aşağılık bir adam.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

İğrenç bir adam.

GENÇ BİR KADIN

Onu tanıyan biri bana...

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Onu tanıyan birini mi tanıyorsunuz?

GENÇ KADIN

Evet, onun inzivaya çekilmiş sakin, sıradan biri olduğunu söylüyor, günlerini küçük çocuklarıyla oynayarak geçiriyormuş.

İÇLİ ŞAİR

Ve rüyasında karanlık olayları gördüğü geceler. Bak sen, bir anda ağzımdan bir mısra döküldü:

Ve rüyasında karanlık olayları gördüğü geceler.

Güzel bir durak. Başka bir kafiye bulamadım. Tamam işte! *Lanetler.*

BAYAN DE BLINVAL

Quidquid tentabat dicere, versus erat.[9]

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Demek bu yazarın küçük çocukları varmış. Böyle dehşet verici bir roman yazan adamın çocuklarının olması imkânsız hanımefendi!

---

9 "Söylemeye çalıştığı her şeyi mısraa uydurmaya çalışıyor." (*Trista*, IV. 10, 26) Ovidius da kendisinden neredeyse aynı şekilde söz ederdi. (V.H.)

BİRİSİ

Ama bu romanı hangi amaçla yazmış?

İÇLİ ŞAİR

Ben nereden bileyim?

FİLOZOF

Sanırım ölüm cezasına karşı çıkmak için.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Size söylemiştim, dehşet verici.

ŞÖVALYE

Şuraya bakın! Demek cellatla düello ediyor?

İÇLİ ŞAİR

Giyotine karşı korkunç bir öfkesi var.

SISKA BEYEFENDİ

Tahmin edebiliyorum. Tumturaklı sözler.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Hayır. Bu kitapta ölüm cezasından söz eden iki üç sayfa var. Gerisi duygularla ilgili.

FİLOZOF

İşte burada hata yapmış. Bu konu üzerinde akıl yürütmeyi hak ediyordu. Bir dram, bir roman hiçbir şeyi açık bir şekilde ortaya koyamaz. Ayrıca kitabı okudum, berbattı.

İÇLİ ŞAİR

Tiksinti verici! Buna sanat mı diyorlar? Buna haddini aşmak, sınırları zorlamak denir. Üstelik o katili tanıyor muyum? Hayır. Ne yapmış? Bu konuda kimse bir şey bilmiyor. Belki de lanet olası adamın biriydi. Kimse benden tanımadığım biriyle ilgilenmemi bekleyemez.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Kimsenin okuyucusuna yaşanan fiziki acıyı aktarmaya hakkı yok. Trajedilerde insanların kendilerini öldürdüklerini görüyorum, olsun, umurumda değil. Ama bu roman tüylerinizi diken diken ediyor, kâbus görmenize neden oluyor. Okuduktan sonra iki gün yataktan kalkamadım.

FİLOZOF

Üstelik soğuk ve sıradan bir kitap.

İÇLİ ŞAİR

Bir kitap!.. Bir kitap!..

FİLOZOF

Evet beyefendi, az önce sizin de söylediğiniz gibi, estetik bir yanı yok. Soyutlamalarla, öznel konularla ilgilenmiyorum. O kitapta benim kişiliğime uyan bir karakter göremiyorum. Üstelik tarzı ne basit ne anlaşılır. Arkaizm kokuyor. Söylemek istediğiniz buydu, değil mi?

İÇLİ ŞAİR

Kuşkusuz, kuşkusuz. Kişiliklere gerek yok.

FİLOZOF

Mahkûm hiç de ilginç biri değil.

İÇLİ ŞAİR

Nasıl ilginç olabilirdi ki? Bir suç işlemiş ve vicdan azabı duymuyor. Ben kendi mahkûmunun hikâyesini anlatsam tam tersini yapardım. Dürüst bir ailenin çocuğu. İyi bir eğitim almış. Aşk. Kıskançlık. Bir tek nedene bağlı olmayan bir suç. Ayrıca pişmanlıklar, pişmanlıklar, vicdan azapları. Ama insani yasalar ihlal edilmez. Ölmesi gerekir. Ve ölüm cezasıyla ilgili düşüncelerimi o zaman anlatırdım. İşte bu!

BAYAN DE BLINVAL

Ah! Ah!

FİLOZOF

Bağışlayın. Beyefendinin sözünü ettiği kitap hiçbir şeyi kanıtlamayacaktır. Öznel sorunlar genel sorunları belirleyemez.

İÇLİ ŞAİR

Tamam o zaman! Daha iyi; kahraman olarak neden, örneğin, Malesherbes'i, erdemli Malesherbes'i seçmeyeyim ki? Neden son gününü, çektiği acıyı anlatmayayım ki? O zaman muhteşem ve soylu bir yapıt ortaya çıkardı! Ağlayabilir, titreyebilir, giyotin sehpasına onunla çıkmayı isteyebilirdim.

FİLOZOF

Ben istemezdim.

ŞÖVALYE

Ben de. Sizin Bay Malesherbes'iniz aslında bir devrimciydi.

FİLOZOF

Malesherbes'in giyotin sehpası ölüm cezasına karşı genel anlamda hiçbir şey kanıtlayamaz.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Ölüm cezası! Bunun hakkında konuşmak neye yarar? Ölüm cezası sizi ne ilgilendirir? Kitabında bize kâbuslar gördürecek bir konuyu ele almasına bakılırsa bu yazar kötü bir aileden gelmiş olmalı.

BAYAN DE BLINVAL

Ah! Evet, kötü yürekli biri olmalı!

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Bakışlarımızı hapishanelere, kürek mahkûmlarının kadırgalarına, Bicêtre'e yöneltmeye zorluyor. Bu hiç hoş değil. Oraların çirkef kuyusuna benzediğini herkes biliyor. Toplum bunlarla neden ilgilensin ki?

BAYAN DE BLINVAL

Yasaları çocuklar yapmıyor.

FİLOZOF

Ah! Yine de olayları gerçeğe dayanarak tasvir edince...

SISKA BEYEFENDİ

Evet! Eksik olan da bu gerçeklik. Bir şairin bu konu hakkında bir şeyler bilmesini nasıl beklersiniz ki? Bunun için en azından başsavcı olmak gerek. Bakın, bir gazetenin bu kitaptan yaptığı bir alıntıda ölüm kararı yüzüne okunduğu sırada mahkûmun hiçbir şey söylemediğini okudum; ben o anda bir mahkûmun korkunç bir çığlık attığına tanık olmuştum.

FİLOZOF

Müsaade ederseniz...

SISKA BEYEFENDİ

Bakın beyler, giyotin, Grève, insana tiksinti veren şeyler. Bunun kanıtı, insanın beğenilerini zedeleyen bu kitabın

sizin saf, içtenlikli, naif duygular yaşamanızı engellemesi. Düzgün bir edebiyatın savunucuları ne zaman ayağa kalkacaklar? Fransa Akademi üyesi olmayı isterdim, iddianamelerim belki de bana bu hakkı sağlar. İşte Bay Ergaste da geldi. *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* hakkında ne düşünüyor?

ERGASTE

Beyefendi inanın ne okudum, ne de okurum. Dün akşam Bayan de Sénange'daki akşam yemeğinde Markiz Morival, Dük Melcour'a o kitaptan söz etti. Mahkeme heyetine, özellikle de Başkan Alimont'a karşı çıkıldığı söyleniyor. Floricour rahibi de öfkelendi. Dine ve monarşiye karşı bölümler de varmış. Kralın başsavcısı olsaydım!..

ŞÖVALYE

Ah elbette! Kralın savcısı... anayasa... ve basın özgürlüğü! Yine de bir şairin ölüm cezasının kaldırılmasını istemesinin iğrenç bir şey olduğunu kabul edersiniz. Ah! Ah! Eski rejimde biri işkenceye karşı bir roman yazacaktı, öyle mi!.. Ama Bastille'in ele geçmesinden sonra her şey yazılabiliyor. Kitaplar çok korkunç etkiler yaratıyor.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Korkunç. Eskiden herkes sakindi, hiçbir şey düşünülmüyordu. Fransa'da haftada en fazla iki kelle uçuruluyordu. Kimsenin sesi çıkmaz, bu infazlar skandala dönüştürülmezdi. Kimse bunları düşünmezdi. Ama işte başınızı çok ağrıtacak bir kitap!

SISKA BEYEFENDİ

Bir jüri üyesi okuyup onu mahkûm etmeli!

ERGASTE

Böyle bir şey vicdanları rahatsız eder.

BAYAN DE BLINVAL

Ah! Kitaplar! Kitaplar!.. Bunun bir roman olduğunu kim söyleyebilir?

İÇLİ ŞAİR

Kuşkusuz pek çok kitabın toplumsal düzeni yıkıcı etkileri var.

SISKA BEYEFENDİ

Romantik beylerin dilde de devrim yapmalarını bir kenara bırakalım.

İÇLİ ŞAİR

Farkı görelim beyefendi, romantik var romantik var.

SISKA BEYEFENDİ

Zevksizlik, zevksizlik.

ERGASTE

Haklısınız. Zevksizlik.

SISKA BEYEFENDİ

Söyleyecek başka söz yok.

FİLOZOF

(Bir kadının koltuğuna dirseğini yaslayarak.)

Mouffetard Sokağı'nda bile konuşulmayacak şeylerden söz ediyorlar.

ERGASTE

Ah! İğrenç kitap!

BAYAN DE BLINVAL

Hey! Şömineye atmayın. Ödünç aldım.

ŞÖVALYE

Bana bizim dönemimizden söz edin. O zamandan beri beğeniler ve ahlaki değerler ne kadar yozlaştı! Bizim dönemimizi hatırlıyor musunuz Bayan de Blinval?

BAYAN DE BLINVAL

Hayır beyefendi, hatırlamıyorum.

ŞÖVALYE

Dünyanın en uysal, en neşeli, en nüktedan halkıydık. Hep güzel şenlikler yapılır, hep güzel mısralar yazılırdı. Her şey muhteşemdi. Bin yedi yüz... Damiens'in[10] idam

10 Kral XV. Louis'ye suikast girişiminde bulunan Robert-François Damiens (1715-1757).

edildiği yıl, Bay de la Harpe'ın Bayan de la maréchale de Mailly'nin büyük balosunda seslendirdiği madrigal kadar mükemmel bir şey olabilir miydi?

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

(İçini çekerek.)

Mutlu zamanlardı. Artık gelenekler de, kitaplar da tiksinti veriyor. Boileau bunu şu güzel mısrasında anlatmıştı:

Geleneklerin yozlaşmasını sanatın çöküşü izler.

FİLOZOF

(Şaire alçak sesle.)

Akşam yemeğini burada mı yiyeceğiz?

İÇLİ ŞAİR

Evet, birazdan.

SISKA BEYEFENDİ

Artık ölüm cezasının kaldırılması isteniyor ve bunun için acımasız, ahlaksız, değersiz kitaplar yazılıyor, *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'ymüş.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Sevgili dostum, artık o lanetli kitaptan söz etmeyelim; size rastladığıma göre, temyiz başvurusunu üç hafta önce reddettiğimiz o adamı ne yaptığınızı söyler misiniz?

SISKA BEYEFENDİ

Ah! Biraz sabredin! Buraya tatile geldim. Biraz soluk almama izin verin. Döndüğümde hallederim. Yine de çok gecikmişse, yardımcıma yazarım...

UŞAK

(İçeri girer.)

Hanımefendi yemek hazır.

I

Bicêtre

Ölüm cezası!

İşte beş haftadan beri beni varlığıyla donduran, ağırlığıyla ezen bu tek düşünceyle yaşıyorum!

Eskiden, haftaların yıllar gibi geçtiğini hissettiğim için böyle diyorum, diğerleri gibi sıradan bir insandım. Her günün, her saatin, her dakikanın ayrı bir düşüncesi vardı; genç ve girişken zihnim beni eğlendirmek için bitmek tükenmek bilmeyen fantezilerini peş peşe, düzensizce önüme yuvarlamaktan keyif alır, hayatın o kaba ve ince kumaşını işlemelerle süslerdi. En esaslıları genç kızlar, heybetli piskopos cübbeleri, kazanılmış savaşlar, gürültülü ve ışıldayan tiyatrolar ve yine genç kızlar ve geceleri kestane ağaçlarının geniş dallarının altında yapılan hüzünlü gezintilerdi. Hayal gücüm hep bir şenliğin coşkusu içindeydi; istediğimi düşünebilmekte özgürdüm.

Şimdi tutsağım. Bedenim bir zindanda demirlere bağlı; zihnim korkunç, kanlı, karşı konulmaz bir düşüncenin esiri! Tek düşüncem, tek inancım, tek gerçekliğim var: Ölüm cezası!

Ne yaparsam yapayım hep orada, kurşundan bir külçeyi andıran, zihnimdeki her şeyi kovalayan, başımı çevirdiğim-

de ya da gözlerimi kapadığımda beni buz kesmiş elleriyle sarsan bu katlanılmaz düşünce hep yanı başımda, hep karşımda. Zihnimin ondan kaçmak istediği bin bir kılığa girip bana söylenen her söze korkunç bir nakarat gibi karışıyor, benimle birlikte zindanımın iğrenç parmaklıklarına yapışıyor, uyanıkken yakamı bırakmıyor, çırpınışlarla dolu uykumda beni gözleyip rüyalarıma bir bıçak şeklinde giriyor.

Onun bakışları altında sıçrayarak uyandığımda, — Yok canım, sadece bir rüya! — Unut gitsin! diyor, etrafımı saran korkunç gerçeğin, hücremin ıslak ve nemli döşeme taşlarının, gece lambamın solgun ışığının, giysilerimin kaba kıvrımlarının, fişekliği zindanın parmaklığının arasından parıldayan askerin iç karartıcı suratının üzerinde yazan o lanetli düşünceyi görmek için ağır gözkapaklarımı aralamama fırsat vermeden bir sesin kulağıma: — Ölüm cezası! sözlerini fısıldadığını duyar gibi oluyorum.

II

Güzel bir ağustos sabahıydı.

Davamın başlamasının, ismimin ve suçumun bir cesedin etrafındaki leş kargaları gibi duruşma salonunun sıralarına çöken izleyiciler güruhunu bir araya getirmesinin, hâkimlerin, tanıkların, avukatların, savcıların kâh gülünç, kâh kanlı, ama her zaman kasvetli ve lanetli yüzlerinin gözlerimin önünde sürekli bir hayal gibi belirmesinin üzerinden üç gün geçti. İlk iki gece endişe ve korkudan uyuyamamış, üçüncü gece iç bunaltısı ve yorgunluktan uykuya dalmıştım. Gece yarısı karar vermek için görüş alışverişinde bulunan jürinin yanından ayrılıp, beni zindanımdaki saman yığının üzerine bıraktıklarında hemen unutuşun derin uykusuna gömülmüştüm. Bunlar günlerden beri dinlendiğim ilk saatlerdi.

Deliksiz bir uyku çekerken beni uyandırmaya geldiler. Bu kez gardiyanın demir ayakkabılarıyla attığı ağır adımlar, anahtar destesinin şıngırtısı, sürgülerin boğuk gıcırtısı beni uyandırmaya yetmemiş, uykudan uyanmam için güçlü eliyle koluma yapışıp kalın sesiyle kulağıma: — Hadi kalksanıza! demesi gerekmişti. Gözlerimi açıp ürkek ürkek doğruldum. O sırada hücremin yüksek ve dar penceresine baktığımda, yan koridorun gökyüzünü belli belirsiz seçebilmeme izin veren tavanının arasından bir cezaevinin karanlıklarına alışkın olanların çok iyi bildikleri o sarı yansımayı, güneşi gördüm.

— Hava güzel, dedim gardiyana.

Bir süre bir şeyler söyleme zahmetine katlanmanın duraksamasıyla bana cevap vermeyen gardiyan, sonunda kendini zorlayarak mırıldandı:

— Olabilir.

Yarı uyuşuk zihnim, gülümseyen dudaklarım, tavanı harelendiren o yaldızlı yansımaya diktiğim bakışlarımla kımıldamadan bekledim.

— İşte güzel bir gün, diye tekrarladım.

Adam: — Evet, sizi bekliyorlar, diye karşılık verdi.

Sineğin uçuşunu durduran bir ağı andıran bu birkaç söz beni şiddetle gerçekliğin ortasına fırlattığında kasvetli duruşma salonu, kanlı paçavralar giymiş hâkimlerin at nalına benzeyen oturma düzeni, ahmak yüzlü tanıkların sıraları, oturduğum sıranın yanında bekleyen iki jandarma, salınan siyah cübbeler, gölgelerin derinliklerinde kımıldayan başlar ve ben uyurken hakkımda karar veren on iki jüri üyesinin bakışları aniden hayalimde bir şimşeğin ışığı gibi canlandı.

Ayağa kalktığımda dişlerim takırdıyor, bacaklarım tutmuyor, titreyen ellerim giysilerimi nerede bulacaklarını bilemiyordu. Attığım ilk adımda küfesi ağzına kadar dolu bir hamal gibi sendelesem de zindancının peşinden gittim.

Kapının eşiğinde beni bekleyen iki jandarmadan biri kelepçemi takıp küçük garip anahtarını özenle çevirdi. Hiç

umursamadım: Bu bir makinenin üzerine eklenen bir başka makineydi.

Bir iç avludan geçerken sabahın serin havası beni canlandırdı. Başımı kaldırdım. Gökyüzü maviydi ve güneşin uzun bacalarla aralanan sıcak ışınları hapishanenin uzun ve kasvetli duvarlarının tepesinde geniş açılar oluşturuyordu. Hava gerçekten de güzeldi.

Dönerek tırmanan bir merdiveni çıkıp, bir koridoru, sonra bir diğerini, ardından üçüncüyü geçtiğimizde alçak bir kapı açıldı. Gürültünün karıştığı sıcak bir hava yüzüme çarptı. Bu duruşma salonundaki kalabalığın esintisiydi. İçeri girdim.

Salonun kapısında belirmemle silah şakırtıları ve konuşmaların uğultusu duyuldu. Sıralar hareketlendi, iskemleler gıcırdadı ve uzun salon boyunca askerlerin önlerine etten bir duvar ördüğü iki yandaki izleyici kitlesinin arasından yürürken bütün bu şaşkın ve yana eğilmiş başları hareket ettiren iplerin birbirine bağlandığı merkezde olduğumu hissettim.

O anda kelepçelerimin olmadığını fark etsem de ne zaman ve nerede çözdüklerini hatırlayamadım.

Ardından salona büyük bir sessizlik çöktü. Yerime gelmiştim. Kalabalığın uğultusuyla birlikte düşüncelerimin uğultusu da dindi. Şimdiye kadar hayal meyal görebildiğim şeyi, nihai anın geldiğini, burada hakkımda verilecek kararı duymak için bulunduğumu aniden net bir şekilde anladım.

Aklıma gelen bu düşüncenin bende hiçbir ürperti yaratmadığını nasıl açıklayacağımı bilemiyorum. Şehrin havası ve gürültüsü açık pencerelerden özgürce içeri giriyordu, salon bir düğün için hazırlanmış gibi aydınlıktı, güneşin neşeli ışınları sağda solda pencerelerin kâh yere uzanmış, kâh masaların üzerine yayılmış, kâh duvarların köşesinde kırılmış ışıltılı gölgelerini çiziyordu ve her bir pencerenin bu parıltılı eşkenar dörtgeninden geçen ışık huzmesi havada altın tozundan büyük bir prizma oluşturuyordu.

Salonun arka köşesindeki hâkimler muhtemelen davanın kısa bir süre sonra bitecek olmasının sevinciyle hallerinden memnun görünüyorlardı. Mahkeme başkanının bir camın yansımasıyla hafifçe aydınlanan yüzünde dingin ve iyimser bir ifade vardı; genç yardımcısı da cübbesinin geniş yakalığını büzüştürerek özellikle arkasına oturmuş olan pembe şapkalı güzel bir kadınla âdeta neşe içinde sohbet ediyordu.

Sadece jüri üyeleri solgun ve bezgin görünüyorlardı, ama bu yorgunluk hiç kuşkusuz bütün gece uyumamış olmalarından kaynaklanıyordu. Bazıları esniyordu; tavırları ölüm cezasına karar vermiş kişilere hiç benzemiyordu ve bu iyi niyetli burjuvaların yüzüne derin bir uyku arzusundan başka hiçbir ifade yansımıyordu.

Karşımdaki pencere ardına kadar açıktı. Rıhtımdaki çiçekçilerin gülüşmelerini duyuyor, pencerenin kenarındaki taştan yarıkta güneşin ışınlarıyla parlayan küçük, sarı, güzel bir çiçeğin rüzgârla oyun oynadığını görüyordum.

Bunca zarif duyumun ortasında kasvetli bir düşünce nasıl belirebilirdi? Havanın ve güneşin coşkusuyla özgürlükten başka bir şey düşünmek bana imkânsız göründü; umut etrafımdaki gün ışığı gibi içimi kapladı ve kendime güvenerek özgürlüğü ve hayatı ümit eder gibi hakkımda verilecek kararı bekledim.

Bu arada herkesin beklediği avukatım geldi. Güzel bir kahvaltı yapmıştı. Yerine oturup gülümseyerek bana doğru eğildiğinde:

— Ümitliyim, dedi.

Ben de gülümseyerek alçak sesle:

— Öyle mi? diye sordum.

— Evet, henüz ne karar verdiklerini bilmiyorum, ama hiç kuşkusuz cinayette kasıt reddedilmiştir, bu yüzden ömür boyu kürek cezası vereceklerdir.

— Siz ne diyorsunuz bayım? Ölmek yüz kere daha iyidir! diye öfkeyle cevap verdim.

Evet, ölüm! diye tekrarlıyordu içimden gelen tanıyamadığım bir ses, bunu söylemekle nasıl bir risk almış olabilirim? Bir ölüm kararı soğuk ve yağmurlu bir kış gecesi, meşalelerin ışığında, kasvetli ve karanlık bir salondan başka bir yerde açıklanabilir miydi? Ağustos ayında, sabahın sekizinde, böyle güzel bir günde bu iyi yürekli jüri üyelerinin böyle bir karar vermeleri imkânsızdı! Ve gözlerim gidip gelip güneşte parlayan güzel sarı çiçeğe takılıyordu.

Avukatı bekleyen mahkeme başkanı ansızın ayağa kalkmamı söyledi. Askerlerin tüfeklerini omuzlarına almasıyla beraber salondakilerin hepsi âdeta elektrik akımına kapılmış gibi aynı anda ayağa kalktılar. Yüzünde anlamsız ifadeyle hâkim kürsüsünün altındaki bir masada oturan ve kâtip olduğunu düşündüğüm bir adam söz alıp jüri üyelerinin benim yokluğumda almış oldukları kararı okudu. Bütün vücudumdan soğuk bir ter boşandı; düşmemek için duvara yaslandım.

— Avukat, cezanın infazı hakkında söyleyecek bir şeyiniz var mı? diye sordu başkan.

Ben her şeyi söyleyebilirdim, ama aklıma hiçbir şey gelmedi. Dilim damağıma yapıştı.

Avukat ayağa kalktı.

Jürinin kararına karşı hafifletici nedenler ileri süreceğini ve istenen ceza yerine ümitli olduğunu söyleyerek beni incittiği diğer cezayı talep edeceğini anladım.

Zihnimde çatışan binlerce duygunun arasından kendini belli ettiğine göre öfkem çok yoğun olmalıydı. Ona az önce söylediğimi yüksek sesle tekrar etmek istedim: Ölmek yüz kere daha iyidir! Ama soluğum kesildi ve onu ancak kolundan sertçe kavrayıp sarsan bir güçle: Hayır! diye haykırarak durdurabildim.

Avukatla tartışan başsavcıyı şaşkın bir memnuniyetle dinledim. Ardından heyet üyeleri dışarı çıkıp tekrar geri döndüler. Başkan hakkımda verilen kararı okudu.

— Ölüm cezası! diye fısıldaştı kalabalık ve beni götürdükleri sırada bütün izleyiciler yıkılan bir binanın gümbürtüsüyle bana doğru yaklaştılar. Kendimden geçmiş ve afallamış olarak yürürken içimde bir devrim gerçekleşiyordu. Ölüm kararı verilene kadar, soluk aldığımı, hareket ettiğimi, diğer insanlarla aynı ortamda yaşadığımı hissetmiştim; şimdi dünyayla benim aramda bir sınır olduğunu kesin bir şekilde kavrıyordum. Hiçbir şey bana önceki gibi görünmüyordu. Bu ışıklı geniş pencereler, bu güzel güneş, bu mavi gökyüzü, bu güzel çiçek artık bir kefenin rengi gibi beyaz ve solgundu. Yüzümü görebilmek için itişip kakışan bu adamlar, bu kadınlar, bu çocuklar artık hayaletlere benziyorlardı.

Merdivenin altında, parmaklıklı siyah ve kirli bir araba beni bekliyordu. Bindiğimde tesadüfen meydana baktım. Gelip geçenler arabaya doğru koşarak: — Bir idam mahkûmu! diye bağırıyordu. Nesnelerle arama girmiş gibi görünen bulutun arasından beni ihtiras dolu bakışlarla izleyen iki genç kızı seçebildim. — Güzel, diyordu daha küçük olanı ellerini çırparak, altı hafta sonra idam edilecek!

III

İdam mahkûmu!

Tamam, neden olmasın? *İnsanların*, içinde işe yarayan tek şeyin şu cümle olduğu bir kitap okuduğumu hatırlıyorum, *insanların hepsi belirsiz bir süre için ertelenen ölüm cezasına mahkûmdurlar*. O halde durumumda nasıl bir değişiklik oldu ki?

Hakkında verilen karar açıklandığından beri, uzun bir hayata hazırlanan kaç kişi öldü! Genç, özgür ve sağlıklıyken, kafamın Grève Meydanı'na düşeceği günü göreceklerini sanan kaç kişi benden önce öldü! Şu an açık havada özgürce nefes alıp veren, keyiflerince dolaşan kaç kişi benden önce ölecek!

Üstelik sürdüreceğim hayatın sona ermesinde üzüleceğim ne var ki? Kasvetli gün ışığı ve kürek cezasının kara ekmeği, içinde bir parça et bulunan yağsız çorba, eğitim alınış biri olarak zindancıların, acımasız gardiyanların hakaretlerine maruz kalmak, konuşmaya ve cevap vermeye layık bir insanla karşılaşamamak, yaptığımı ve bana yapılacak olanları düşünerek hiç durmadan titremek: İşte celladın elimden alabileceği tek servetim bunlar.

Aman boş ver! Her ikisi de korkunç!

IV

Siyah araba beni o iğrenç Bicêtre'e getirdi.

Uzaktan bakıldığında, ufukta bir tepenin yamacında beliren bu binanın bir heybeti, eskiden kalma bir kral şatosuna benzeyen bir ihtişamı vardır. Ama yaklaştıkça saray viraneye dönüşür, beşik çatıların çürümüş yan duvarları göze hiç hoş görünmez. Bu kraliyet cephelerini nasıl bir utancın ve yoksunluğun kirlettiğini bilemiyorum; duvarların âdeta cüzzamlı olduğu söylenebilir. Camsız pencerelerde bir kürek mahkûmunun ya da bir delinin solgun yüzünü yasladığı iç içe geçmiş kalın demir çubuklar görülür.

Bu hayatın yakından görünüşüdür.

V

Gelir gelmez demirden eller beni kavradılar. Tedbirlerin artırılmasıyla yemekte çatal, bıçak vermediler; bez bir çuvalı andıran *deli gömleği* kollarımı tutsak etti; hayatımı güvence altına alıyorlardı. Temyize başvurmuştum. Bu zahmetli iş altı yedi hafta sürebilirdi ve beni Grève Meydanı'na sağ salim çıkarmaları önemliydi.

İlk günler bana pek tiksinti verici bulduğum bir kibarlıkla davrandılar. Bir gardiyanın yakın ilgisi giyotin sehpasını hissettirir. Ne mutlu ki, birkaç gün sonra bana da diğer mahkûmlara olduğu gibi kaba davranmaya ve aklıma sürekli celladı getiren o alışılmadık nezaket ayrıcalığından beni yoksun bırakmaya başladılar. Koşullarımdaki tek iyileşme bu değildi. Gençliğim, uysallığım, hapishane rahibinin gösterdiği özen ve hiçbir şey anlamasa da kapıcıya söylediğim birkaç Latince sözcük haftada bir kez diğer mahkûmlarla birlikte havalandırmaya çıkmamı ve içinde bunaldığım deli gömleğinden kurtulmamı sağladı. Ayrıca bir süre tereddüt ettikten sonra mürekkep, kâğıt, kalem ve bir gece lambası verdiler.

Her pazar, ayinden sonra havalandırma saatinde avluya çıkmama izin veriyorlar. Orada mahkûmlarla sohbet ediyorum; yapacak başka bir şey yok. Bu iyi niyetli şefil insanlar bana o dehşet verici marifetlerini anlatıyor ve yaptıklarıyla övünüyorlar. Kendi deyişleriyle bana *ağır muhabbeti*, argo konuşmayı öğretiyorlar. Bu, genel konuşma diline iğrenç bir tümör, bir siğil gibi eklemlenmiş bir dil. Bazen ilginç bir tutarlılığı, bazen de ürkütücü bir özgünlüğü var: *Döşemede salça var* (sokakta birbirlerini bıçaklıyorlar), *dulla evlenmek* (asılmak), sanki darağacının ipi bütün asılanların dul karısıymış gibi. Bir hırsızın kafasının iki ismi var: Düşünür, akıl yürütür, suça teşvik ederse *zekâ küpü*; cellat keserse *kütük*. Bu dile bazen de bir vodvil havası hâkim olur: *kaşmir palto* (eskici küfesi), *yalancı karı* (dil) ve her an, her yerde nereden çıktığı belli olmayan ilginç, gizemli, çirkin ve iğrenç sözler duyulur: *kasap* (cellat), *mevta* (ölü), *mezbaha* (infaz meydanı). Kurbağaya, örümceğe benziyorlar. Bu dili konuştuklarını duyan biri kendisini sanki karşısında bir paçavra yığını silkeleniyormuş gibi kir ve toz içinde kalmış hisseder.

Yine de sadece onlar bana acıyor. Zindancılar, gardiyanlar, anahtarcılar (onlara kızmıyorum) benim *yanımda*, benim hakkımda sanki bir eşyaymışım gibi konuşup gülüşüyorlar.

VI

Kendi kendime:

— Madem yazma imkânım var, neden yazmayayım? diye sorduktan sonra kendimle sohbeti sürdürdüm: Ama ne yazacağım? Çıplak ve soğuk dört taş duvar arasında, ayaklarım özgür olmadıktan, gözlerim ufku görmedikten sonra, bütün günümü kapının gözetleme deliğinden karşısındaki kasvetli duvara düşen beyaz lekenin yavaşça ilerleyişini gayriihtiyari seyretmekle geçirirken ve az önce anlattığım gibi cinayet suçu ve ölüm cezasından başka hiçbir şeyi düşünemezken, bu dünyada artık yapacak hiçbir şeyi olmayan biri olarak söyleyecek bir sözüm var mı? Bu boş ve pörsümüş beynimde yazmaya değer bir şeyler bulabilecek miyim?

Neden olmasın? Etrafımdaki her şey tekdüze ve renksizse, içimde bir kasırga, bir çatışma, bir trajedi yok mu? Bende takıntı haline gelen bu sabit fikir zaman daraldıkça, zihnimde her dakika, her saniye daha iğrenç ve daha kanlı bir görüntüye bürünmüyor mu? Herkes tarafından bu şekilde yüzüstü bırakılmışken içimde hissettiğim şiddetli ve bilinmeyen sarsıntıları neden kendi kendime anlatmayı denemeyeceğim ki? Kuşkusuz öykü çok zengin ve hayatım ne kadar kısa olursa olsun, şu andan son ana kadar hâlâ onu dolduracak, bu kalemi ve mürekkebi tüketecek onca ürperti, onca korku, onca ıstırabım olacak. Zaten bu acılara katlanmanın en kolay yolu onları dilediğimce izleyip keyfimce tasvir etmek değil mi?

Üstelik yazdıklarım belki de boşa gitmeyecek. *Fiziksel* olarak dayanabileceğim güne kadar her saati, her dakikayı, maruz kaldığım her işkenceyi anlatacağım bu ıstırap günlüğü, hissettiklerimin zorunlu olarak tamamlanmamış, ama mümkün olduğunca bitirilmeye çalışılmış bu öyküsü derin bir bilgiyi aktarmayacak mı? Can çekişen düşüncenin bu tutanağı, acıların giderek artan bu gelişimi, bir mahkûmun

bu entelektüel otopsisinde mahkûm edenler için çıkarılacak birden fazla ders olmayacak mı? Bu yazılanlar düşünen bir insanın başını bir başka sefer adaletin terazisine atarken ellerindeki gücü belki de daha insaflı kullanmaya yöneltmeyecek mi? Belki de o zavallılar bir ölüm kararının hızla infaz edilmesi sürecinin peş peşe ve yavaş yavaş yaşanan işkencelerini hiç akıllarından geçirmemiş olabilirler mi? Yok ettikleri insanın bir zekâsı, hayata güvenen bir aklı, ölüme hazır olmayan bir ruhu olduğunu hiç düşünmemişler midir? Hayır. Bütün bunlarda üçgen bir bıçağın yukarıdan aşağıya inmesinden başka bir şey görmüyor, bir mahkûmun bu kararın öncesinde ve sonrasında bir hayat sürdüğünü kuşkusuz düşünmüyorlar.

Yanılgılarından kurtulmalarını sağlayacak olan bu sayfalar belki bir gün yayınlandığında onları zihnin acı çekişi gibi daha önce hiç kafa yormadıkları bir konuyu bir an olsun düşünmeye yöneltecek. Neredeyse hiç acı çektirmeden bedeni öldürmekle övünüyorlar. Hey! İşte bundan söz ediliyor! Manevi acının yanında fiziki acının ne önemi var? Dehşet ve merhamet, yasalar böyle yapılmış! Bir sefilin son sırdaşı olan bu anılar belki de günün birinde onlara bazı katkılarda bulunacak...

Yeter ki çamura bulanmış bu kâğıt parçalarına ölümümden sonra rüzgâr bir oyun oynamasın ya da bu sayfalar bir zindan bekçisinin penceresinin kırık camına yıldızlar gibi yapışıp yağmurun altında çürümesin.

VII

Bu yazdıklarımın bir gün başkalarına faydasının olması, karar vermeye hazırlanan hâkimi durdurması, masum ya da suçlu bütün bahtsızları mahkûm olduğum işkenceden kurtarması neye yarar ki? Bunların ne önemi var? Kafam kesil-

dikten sonra bir başkasının kafasının kesilmesi umurumda mı? Gerçekten bu çılgınlıkları düşünebildim mi? Beni yatırmalarından sonra giyotin sehpasını ortadan kaldırmak! Size bunun bana ne yararı olacağını soruyorum.

Nasıl? Güneş, ilkbahar, çiçekle dolu tarlalar, sabah uyanan kuşlar, bulutlar, ağaçlar, doğa, özgürlük, hayat, bunlar artık benim değil mi?

Evet! Kurtarılması gereken ben değil miyim? Bu imkânsız mı? Yarın, belki de bugün ölmem mi gerekiyor? Bu gerçek mi? Aman Tanrım! İnsana başını zindanın duvarlarına vura vura parçalatacak kadar dehşet verici bir düşünce!

VIII

Kaç günüm kaldığını hesaplayalım:

Karar verildikten sonra temyize başvurmam için verilen üç günlük süre.

Ağır ceza mahkemesi savcılığında unutulduktan sekiz gün sonra, kendi aralarında *evrak* dedikleri kâğıtların bakanlığa gönderilmesi.

Evrakların varlığından bile haberdar olmayan ve buna rağmen onları temyiz mahkemesine göndereceği varsayılan bakanın odasındaki on beş günlük bekleyiş.

Giyotin çok meşgul olduğu için orada yapılacak gerekli sıralama, numaralandırma, kayda geçirme işlemleri. Herkes sırasını beklemeli.

Size haksızlık yapılıp yapılmadığını denetlemek için geçen on beş gün.

Nihayet genellikle perşembe günleri bir araya gelen mahkeme heyetinin bütün başvuruları geri çevirip bakana, onun başsavcıya, onun da cellada göndermesi. Üç gün daha.

Dördüncü günün sabahı, başsavcı yardımcısı kravatını takarken içinden: Artık bu işin bitmesi gerek, der ve zabıt

kâtibinin yardımcısı arkadaşlarıyla yemeğe çıkmamışsa infaz kararı yazılır, gözden geçirilir ve gönderilir. Ertesi sabah gün ağarırken Grève Meydanı'nda bir tahtaya çivi çakıldığı, dört yol ağızlarında boğuk sesli çığırtkanların avaz avaz uludukları duyulur.

Hepsi altı hafta ediyor. Genç kız haklıymış.

Oysa saymaya cesaret edemiyorum ama en az beş, belki de altı haftadır Bicêtre'in bu tecrit hücresindeyim ve sanırım üç gün önce günlerden perşembeydi.

IX

Vasiyetnamemi yazdım.

Neye yarar? Ben pahalıya mal olan bir mahkûmum ve tüm mal varlığım masrafımı ancak karşılar. Giyotin çok lüks bir idam aracı.

Geride bir anne, bir kadın ve bir çocuk bırakıyorum.

Pembe yanakları, iri siyah gözleri, kestane rengi uzun saçlarıyla çok sevimli, üç yaşında narin bir kız.

Son gördüğümde iki yıl bir aylıktı.

Böylece ölümümden sonra üç kadın oğulsuz, kocasız, babasız kalacak. Farklı türden üç öksüz; yasa açısından üç dul.

Haklı olarak cezalandırıldığımı kabul ediyorum. Peki bu masumların suçu ne? Ne önemi var! Onurları lekeleniyor, felakete sürükleniyorlar: Bunun adı adalet.

Yaşlı zavallı annem beni endişelendirmiyor; altmış dört yaşında, ölüm haberim onu öldürecek. Veya ayak tandırında hâlâ biraz sıcak külün kalacağı ana kadar birkaç gün daha yaşarsa hiçbir şey söylemeyecek.

Karım da beni hiç endişelendirmiyor; zaten sağlığı şimdiden kötü, sinirleri bozuk. O da ölecek.

Tabii ki delirmezse. Delirmenin insanı yaşattığı söylenir; en azından bilinç kaybolduğu için daha az acı çekilir; ölü gibi uyunur.

Ama kızım, yavrum, şu anda gülen, oynayan, şarkı söyleyen, hiçbir şey düşünmeyen zavallı küçük Marie'm, işte o beni kaygılandırıyor!

X

Size hücremi anlatayım:

Sekiz metrekare. Dış koridordan bir basamak yüksek olan zemine dik açıyla yaslanan kesme taştan dört duvar.

Kapının sağında gülünç bir şekilde bir yüklüğe benzeyen bir girinti. Oraya yaz kış çadır bezinden bir pantolon ve bir ceket giydirilen mahkûmun sözde dinlenip uyuyacağı bir kucak saman atıyorlar.

Başımın üzerinde gökyüzü niyetine örümcek ağlarının paçavralar gibi sarktığı sivri kemerli –böyle diyorlar– bir kubbe var.

Zaten pencere ya da hava deliği yok, kapının demiri ahşabı gizliyor.

Yanılmışım: Kapının ortasında yukarıya doğru haç şeklinde bir parmaklığı olan ve gardiyanın geceleri bazen kapattığı bir avuç büyüklüğünde bir açıklık var.

Dışarıda duvarın üstü tarafındaki daracık pencerelerden ışık ve hava alan epeyce uzun bir koridor var, birbirinden duvarlarla ayrılmış bölmeler bir dizi kemerli ve alçak kapıyla buraya açılıyor; bu bölmelerin her biri benimkine benzeyen bir hücrenin girişini oluşturuyor. Cezaevi müdürü tarafından disiplin cezasına çarptırılan kürek mahkûmları bu hücrelere konuluyor. İlk üç hücre zindancının odasına daha yakın ve denetlemesi daha kolay olduğu için idam mahkûmlarına ayrılmış.

Bu hücreler on beşinci yüzyılda Jeanne d'Arc'ı yaktıran Winchester kardinalinin inşa ettirdiği Bicêtre şatosunun son kalıntıları. Bunu geçen gün zindancıya verdikleri beş frank

sayesinde beni hücremde görmeye gelen ve hayvanat bahçesindeki bir yaratıkmışım gibi uzaktan bakan *meraklılardan* öğrendim.

Az kalsın hücremin kapısında gece gündüz bir nöbetçi olduğunu ve gözlerimi o küçük aralığa doğru kaldırdığımda onun her zaman açık olan gözleriyle karşılaştığımı söylemeyi unutuyordum.

Bu taştan kutunun içinde yeterince hava ve gün ışığı bulunduğu varsayılıyor.

XI

Henüz gün doğmadığına göre gece ne yapmalı? Aklıma bir fikir geldi. Ayağa kalkıp fenerimi hücrenin dört duvarında gezdirdiğimde üzerlerinin iç içe geçmiş ve birbirlerini silen yazılar, resimler, garip şekiller ve isimlerle kaplı olduğunu gördüm. Sanki her mahkûm buraya kendisinden bir iz bırakmak istemiş. Kalemle, tebeşirle, kömürle yazılmış siyah, beyaz, gri harfler, taşın içinde sıklıkla rastlanan derin yarıklar, sağda solda insan kanıyla yazılmışa benzeyen pas rengi semboller. Kuşkusuz zihnim daha rahat olsaydı, hücremin her taşının üzerinde sayfa sayfa sıralanan bu ilginç kitabı özenle inceleyip, taşların üzerine dağılmış bu düşünce kırıntılarından bir bütün oluşturmaktan, her ismin altında bir kişiyi bulmaktan, bu yarım yamalak yazılara, bu bölük pörçük cümlelere, kendilerini yazanlar gibi başları kesilmiş bedenlere benzeyen bu sözcüklere bir anlam ve hayat vermekten keyif alacaktım.

Yatağımın başucu hizasında alevler içinde bir okla delinmiş iki kalp var, üzerinde şöyle yazıyor: *Sonsuza kadar aşk.* Bahtsızın bu aşkı uzun sürmemiştir.

Onun yanında üç köşeli bir şapka, kabaca çizilmiş bir yüz ve altında: *Yaşasın imparator!* 1824, yazısı var.

Yine yanında hapishaneye özgü şu yazının bulunduğu alevlenmiş yürekler: *Mathieu Danvin'i taparcasına seviyorum.* JACQUES.

Karşı duvarda şu isim okunuyor: *Papavoine.* Büyük P harfi arabesk motiflerle özenle süslenmiş.

Açık saçık bir şarkının dörtlüğü.

Taşa derin bir şekilde oyulmuş bir özgürlük şapkası ve altında şu yazı: — *Bories.* — *Cumhuriyet.* Monarşiye karşı koyan La Rochelle'in dört çavuşundan biriydi. Zavallı delikanlı! Sahte siyasi gerekçeler ne kadar iğrenç! Bir düşünce, bir hayal, bir kavramdan dolayı giyotin adı verilen o korkunç gerçeklik! Ve halinden şikâyet eden, gerçek bir suç işlemiş, kan dökmüş olan ben!

Araştırmayı daha ileriye götürmeyeceğim. Duvarın beyaz bir köşesine kalemle çizilmiş ve belki de şu saatte benim için hazırlanan ürkütücü bir giyotin sehpası gördüm. Az kalsın fener elimden düşüyordu.

XII

Hemen saman yığınının üzerine oturup başımı dizlerime dayadım. Biraz sonra çocuksu korkum dağılınca garip bir merakla duvardaki yazıları okumaya devam ettim.

Papavoine isminin yanında, duvarın köşesinde tozla kalınlaşmış kocaman bir örümcek ağını indirdim. Bu ağın altında sadece birer leke halinde beliren diğerlerinin arasında kolayca okunabilen dört ya da beş isim vardı: DAUTUN 1815. POULAIN 1818. JEAN MARTIN 1821. CASTAING 1823. Bu isimleri okuduğumda iç karartıcı hadiseleri hatırladım. Paris'te kardeşinin cesedini parçalara ayıran Dautun başını bir çeşmeye, gövdesini bir lağıma atmıştı. Poulain karısını öldürmüş, Jean Martin yaşlı babasına bir pencereyi açarken ateş etmişti. Doktor Castaing bir dostunu zehirlemiş ve

kendisinin sorumlu olduğu bu durumu tedavi ederken tekrar zehir vermişti ve onların hemen yanında başlarına bıçak darbeleri indirerek çocuklarını öldüren o iğrenç deli Papavoine!

İşte böyle, içimde hafif bir ürperti yükselirken bu hücrenin benden önceki konukları bunlar diyordum kendi kendime. Kan döken bu katillerin zihinlerinde son hayallerin canlandığı hücredeyim! Son adımlarını tıpkı yırtıcı bir hayvan gibi bu daracık dörtgenin içinde, bu duvarın önünde attılar. Birbiri ardı sıra doymak bilmez gibi görünen bu hücreye geldiler. Sıcak yerlerini oturmam için bana bıraktılar. Ben de sık otların yükseldiği Clamart mezarlığına, onların yanına gideceğim!

Hayalperest ya da batıl inançlı biri değilim. Muhtemelen bu düşünceler bedenime ateş basmasına neden oluyor; ama böyle düşlere dalarken aniden bu lanetli isimlerin siyah bir duvara ateşle yazıldığını sandım; kulaklarım giderek daha şiddetli çınladı; kızıl bir ışık gözlerime doldu ve hücremin uçurulmuş kellelerini saçları olmadığı için sol elleriyle ağızlarından tutan garip insanlarla dolduğunu görür gibi oldum. Baba katili dışında hepsi bana yumruklarını sallıyordu.

Dehşetle gözlerimi kapadığımda her şeyi daha net bir şekilde gördüm.

Rüya, hayal ya da gerçeklik, bir duygu beni zamanında uyarmasa çıldıracaktım. Çıplak ayağımın üstünde soğuk bir karnın ve kıllı ayakların gezindiğini hissettiğimde az kalsın sırtüstü yere yuvarlanacaktım. Bu ağını bozarak rahatsız ettiğim için kaçan örümcekti.

Bu temas kendimi toparlamama yetti. — Hey, korkunç hayaletler! — Hayır, gördüğümü sandıklarım boş ve çırpınan beynimin bir hayali, bir buğuydu. Macbeth'e yaraşır bir hayal! Ölüler ölüdür, hele buradakiler. Mezarlarına sıkıca gömülmüşlerdir. Orası kaçılabilen bir hapishane değil. Neden bu kadar korktum ki?

Mezarın kapağı içeriden açılmaz.

XIII

O günlerde iğrenç bir sahneye tanık oldum.

Gün ortasında hapishaneyi korkunç bir gürültü kaplamıştı. Ağır kapıların açılıp kapandığını, sürgülerin çekildiğini ve demir kilitlerin vurulduğunu, zindancının belindeki anahtar destesinin şakırtısını, merdivenlerin hızlı adımlarla titreşmesini ve koridorun iki ucundan birbirine soru sorup cevaplayan sesleri duyuyordum. Disiplin cezası aldıkları için yan hücrelere kapatılmış kürek mahkûmları her zamankinden daha neşeliydiler. Bütün Bicêtre güler, şarkı söyler, koşar, dans eder gibiydi.

Bu uğultunun ortasında sessiz, bu kargaşanın ortasında hareketsiz kalan tek kişi olan bense şaşırmış, kulak kesilmiş, etrafı dinliyordum.

Bir zindancı geçti.

Ona seslenmeyi göze alıp hapishanede şenlik mi yapıldığını sordum.

— Şenlik de denilebilir! diye cevapladı. Bugün yarın Toulon'a gidecek olan kürek mahkûmlarını zincirleyecekler. Görmek ister misiniz? Sizi çok eğlendirecek.

Ne kadar iğrenç olursa olsun böyle bir gösteri yalnızlık çeken bir münzevi için bulunmaz bir nimetti. Eğlenceyi izlemeyi kabul ettim.

Zindancı gerekli ilgili güvenlik tedbirlerini alıp rahat ettikten sonra beni içinde hiçbir eşya bulunmayan, parmaklıklı ama diz hizasındaki penceresinden gökyüzünün gerçekten göründüğü boş bir hücreye götürdü.

— Bakın, dedi, buradan olup bitenleri görüp duyabilirsiniz. Locanızda bir kral gibi yalnız olacaksınız.

Ardından dışarı çıktı, kapıyı sürgüleyip kilitledi.

Pencere kesme taştan yapılmış altı katlı bir binanın dört bir yandan sur gibi çevrelediği epeyce geniş bir avluya bakıyordu. Hiçbir şey yukarıdan aşağıya kadar tıpkı bir duvarın taşları gibi üst üste yığılmış ve hepsi âdeta demir çubukların

kesişme noktalarına yapışıp kalmış solgun ve zayıf yüzlerin belirdiği bir sürü parmaklıklı pencereyle delik deşik olan bu dört cephe kadar iğrenç, bayağı ve sefil görünemezdi. Bunlar kendilerinin oyuncu olacağı güne kadar gösteriyi izleyen mahkûmlardı. Araf'ın hava deliklerinden cehenneme bakan kayıp ruhlar gibi görünüyorlardı.

Herkes sessizce henüz boş olan avluya bakıyor, bekliyordu. Sağda solda, bu sönmüş ve kasvetli yüzler arasında birkaç delici ve alev gibi canlı bakış parıldıyordu.

Hapishane binalarının dörtgeni avlunun etrafını tam olarak kapatmıyordu. Binanın dört birleşme noktasından biri (doğuya bakan) ortasından bölünmüştü ve yandaki bloka sadece demir bir parmaklıkla bağlanıyordu. Bu parmaklık, duvarlar ve siyahımtırak beşik çatı kalkanlarının arasına hapsolmuş gibi görünen daha küçük bir avluya açılıyordu.

Sırtlarını duvarlara yaslamış olan taş sıralar ana avluyu çepeçevre kuşatıyordu. Ortada bir fener asılı eğri bir demir çubuk vardı.

Saat on ikiyi çalınca bir girintinin arkasına saklı büyük bir araba kapısı aniden açıldı. Mavi üniformalı, kırmızı apoletli, sarı kayışlı utanmaz ve hayâsız asker bozuntularının eşlik ettiği bir araba demir şangırtılarıyla ağır ağır avluya girdi. Kürek mahkûmları ve zincirler göründü.

Bu gürültü sanki bütün hapishaneyi canlandırmış gibi o ana kadar sessiz ve kımıldamadan bekleyen izleyiciler coşkun naralar atmaya, şarkılar söylemeye, tehditler savurmaya, sövgülere karışan içler acısı kahkahalarla gülmeye başladılar. İnsan âdeta maskeli şeytanları görür gibi oluyordu. Bütün yüzler buruşup kırışıyor, bütün yumruklar parmaklıklardan dışarı sarkıyor, bütün sesler uluyor, bütün gözler ateş saçıyordu. Bu külün içinden onca kıvılcımın belirmesi karşısında dehşete kapıldım.

Ardından giysileri ve endişeli hallerine bakılırsa, aralarında Paris'ten gelen birkaç meraklının da bulunduğu gar-

diyanlar sakince işlerine başladılar. İçlerinden biri arabaya çıkıp arkadaşlarına zincirleri, halkaları ve bez pantolon yığınlarını attı. Bunun üzerine iş bölümü yaptılar; kimileri kendi argolarında *sicim* diye adlandırdıkları uzun zincirleri avlunun bir köşesine yaymaya, kimileri *pılı pırtı* dedikleri gömlek ve pantolonları zemine sermeye gittiler; en deneyimlileri ise yaşlı ve bodur bir yüzbaşının denetiminde demir halkaları teker teker gözden geçiriyor, taşa vurup kıvılcımlar çıkarıyordu. Bütün bunlara kendileri için hazırlık yapılan ve eski hapishanenin küçük avluya bakan pencerelerinde beliren kürek mahkûmlarının gürültülü kahkahalarının bastırdığı diğer mahkûmların alaycı alkışları eşlik ediyordu.

Hazırlıklar tamamlandığında, *sayın müfettiş* olarak hitap edilen, üniforması gümüş işlemeli bir adam *hapishane müdürüne* emir verdi; birdenbire iki ya da üç alçak kapı, neredeyse aynı anda yırtık pırtık giysileriyle iğrenç görünen, uluyan adamları güçlü bir esinti gibi avluya kustu. Bunlar kürek mahkûmlarıydı.

Onların belirmesiyle birlikte pencerelerdeki coşku arttı. İçlerinden bazıları ünlü kürek mahkûmları olarak alkışları kibirli bir tevazu ile karşıladılar. Birçoğunun başında şehirlerden geçerken dikkat çekmesi için hücrelerindeki sap ve samandan kendi elleriyle özellikle garip bir şekilde ördükleri şapkalar vardı. Bu adamlar daha çok alkışlandılar. Özellikle biri, yüzü bir genç kızınkine benzeyen on yedi yaşında bir delikanlı büyük bir taşkınlığa yol açtı. Bir haftadır kapatıldığı tecrit hücresinde saman yığınından bedenini baştan aşağı saran bir elbise yapmış ve avluya bir yılan kıvraklığıyla takla atarak girmişti. Bu, hırsızlıktan hüküm giymiş bir sokak soytarısıydı. Eller çılgınca çırpılırken neşeli haykırışlar duyuldu. Kürek mahkûmları da onların coşkusuna eşlik ediyordu; gedikli kürek mahkûmları ve kürek mahkûmu adayları arasındaki bu karşılıklı neşeyi görmek ürkütücü bir şeydi. Toplum orada zindancılar ve ürkmüş meraklılarla boşuna temsil

ediliyordu suç onunla dalga geçiyor ve bu korkunç cezadan bir aile kutlaması yaratıyordu.

Mahkûmlar geldikçe onları iki sıra gardiyanın arasından doktor muayenesinden geçecekleri parmaklıklı küçük avluya doğru itiyorlardı. Orada kimi gözlerinin görmediğini, kimi ayağının topal, kolunun çolak olduğunu ileri sürerek yolculuğa çıkmamak için son bir çaba harcıyordu. Ama çoğunlukla kürek mahkûmiyeti için yeterince sağlıklı bulunuyor, bunun üzerine sözde sakatlıklarını unutarak umursamaz bir tavırla boyun eğiyorlardı.

Küçük avlunun parmaklığı yeniden açıldı. Bir gardiyanın alfabetik sırayla seslenmesi üzerine teker teker dışarı çıkan kürek mahkûmları isminin ilk harfi yüzünden tesadüfen eşleştiği bir arkadaşıyla birlikte büyük avlunun dört bir köşesine dağıldılar. Böylece her biri kendi başına kaldığını anlayıp kendi zincirini taşıyarak tanımadığı bir mahkûmun yanına gitti; bir kürek mahkûmu tesadüfen bir dostunun yanına düşse de zincir onları ayırır. Sefaletin son perdesi.

Otuza yakın mahkûm çıktığında parmaklık yeniden kapandı. Onları sopayla hizaya sokan bir gardiyan önlerine çadır bezinden bir gömlek, ceket ve pantolon atıp işaret verince soyunmaya başladılar. Tam o sırada beklenmedik bir olay bu aşağılanmayı bir işkenceye dönüştürdü.

O ana kadar hava yeterince iyiydi, ekim poyrazı havayı biraz serinletse de ara sıra göğün kurşuni bulutlarının arasında güneş ışınlarının sızdığı bir delik açıyordu. Ama kürek mahkûmları üzerlerindeki paçavraları çıkarıp çırılçıplak bedenlerini gardiyanların ve omuzlarını incelemek için etraflarında dolanan meraklı yabancıların kuşkulu bakışlarına sundukları anda birden hava kararadı ve soğuk bir sonbahar sağanağı kare şeklindeki avlunun, kürek mahkûmlarının çıplak vücutlarının, yerdeki sefil giysilerinin üzerine boşaldı.

Göz açıp kapayıncaya kadar avluda sadece gardiyanlar ve kürek mahkûmları kaldı. Paris'in meraklıları kapı saçaklarına sığınmışlardı.

Bu arada bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor, avluda su birikintileri arasında sırılsıklam olmuş çıplak kürek mahkûmlarından başka kimse görünmüyordu. Gürültülü gevezeliğin ardından avluya kasvetli bir sessizlik çökmüştü. Titreşiyor, dişleri takırdıyor, sıska bacakları, yamuk yumuk olmuş dizleri birbirine çarpıyordu; morarmış bedenlerine o ıslak gömlekleri, yağmurla sırılsıklam olmuş ceket ve pantolonları giydiklerini görmek insanın içini sızlatıyordu. Çıplak kalsalar daha iyiydi.

Sadece biri, bir ihtiyar neşesini biraz olsun koruyabilmişti. Islak gömleğiyle kurulanırken, *bu hesapta yoktu* diye bağırdıktan sonra, yumruğunu gökyüzüne doğru sallayarak gülmeye devam etti.

Yolculuk kıyafetlerini giydiklerinde yirmi ya da otuz kişilik gruplar halinde avluda yere serilmiş zincir dizilerinin onları beklediği diğer köşeye götürüyorlardı. Bu zincir dizilerini daha kısa zincirler yarım metrede bir enlemesine kesiyordu. Bu kısa zincirlerin ucunda bir köşesindeki menteşeden açılan, karşı köşedeki demir cıvatayla kapanan ve yolculuk süresince mahkûmun boynuna takılan kare şeklinde bir boyunduruk vardı. Yere serilmiş zincir dizileri bir balığın devasa kılçığını andırıyordu.

Su birikintilerinin, çamurların ortasına oturtulan kürek mahkûmlarının boyunlarına boyunduruklar geçirildi; ardından ellerinde küçük örslerle gelen iki demirci mahkûm çekiçlerle halkaları perçinlediler. En yüreklilerin bile benzinin solduğu dehşet verici bir andı. Sırtlarına dayanan örse indirilen her çekiç darbesi mahkûmların çenesini öne doğru fırlatıyordu; önden arkaya doğru yapılacak en ufak bir hareket kafataslarının bir ceviz kabuğu gibi kırılmasına neden olacaktı.

Bu işlemden sonra hepsinin içini keder kapladı. Artık zincir şakırtısından ve ara sıra dikkafalılık edenlerin sırtına inen sopanın boğuk sesinden ve bunu izleyen bir çığlıktan başka bir şey duyulmuyordu. Bazıları ağlıyor, yaşlılar titre-

yerek dudaklarını ısırıyorlardı. Demirden çerçevelerin içindeki bu lanetli yüzlere dehşetle bakıyordum.

Böylece doktorların teftişinden sonra, zindancıların teftişi tamamlanmış, onu da prangaya vurulma izlemişti. Üç perdelik bir gösteriydi.

Yeniden beliren güneş âdeta bütün bu beyinleri ateşe vermişti. Kürek mahkûmları sanki çırpınırmış gibi hep birlikte ayağa kalktı. Ellerin birleştiği beş zincir kolu aniden fenerin demir çubuğunun etrafında geniş bir halka oluşturdu. Gözleri yorarcasına dönüyor, kâh yakınan, kâh öfkelenen, kâh neşelenen bir ezgiyle sövgülerini de katarak bir kürek şarkısını söylüyorlardı; ara sıra şarkının gizemli sözlerine karışan tiz çığlıklar, kesik kesik ve boğulurcasına atılan kahkahalar, ardından öfkeli alkışlar duyuluyordu ve birbirine ahenkle çarpan zincirler kendi gürültülerinden daha boğuk olan bu şarkıya bir orkestra gibi eşlik ediyordu. Zihnimde bir Sabbath ayinini canlandırmak istesem bundan daha mükemmel, daha korkunç bir görüntü oluşamazdı.

Avluya büyük bir karavana getirildiğinde gardiyanlar kürek mahkûmlarının dansını sopalarla yarıda kestiler; onları buharı tüten ve iğrenç bir sıvının içinde otların yüzdüğü bu karavanaya doğru iteklediler.

Mahkûmlar yemeklerini yedikten sonra çorbalarından ve kara ekmeklerinden geriye kalanı fırlatıp yeniden dans etmeye ve şarkı söylemeye başladılar. Prangaya vuruldukları gün ve onu izleyen gece onlara böyle bir özgürlük tanınırmış gibi görünüyordu.

Bu garip sahneyi kendimi unutacak ölçüde dikkatle, heyecanla ve açgözlü bir merakla izliyordum. Derin bir merhamet duygusu iliklerime kadar işliyor ve gülüşleri gözlerimi yaşartıyordu.

Daldığım derin düşlerin arasında uluyan halkanın aniden durup sustuğunu gördüm. Ardından bütün gözler onları izlediğim pencereye döndü. Neşenin doruk noktasına ulaştığı

o anda parmaklarıyla beni göstererek, — İdam mahkûmu! İdam mahkûmu! diye bağırıyorlardı.

Taş kesildim.

Beni nereden tanıdıklarını ve nasıl fark ettiklerini bilmiyordum.

Vahşi sırıtışlarla, — İyi günler, iyi akşamlar! diye bağırdılar. En gençlerinden biri olan ve müebbet kürek cezasına mahkûm edilmiş kurşuni yüzlü bir delikanlı kıskanırcasına bana bakarak: — Ne kadar mutlu olmalı! Kellesi *kopacak*. Elveda dostum! dedi.

İçimden geçenleri anlatamam. Gerçekten de onların dostuydum. Grève, Toulon'un kız kardeşidir. Hatta beni onurlandırdıklarına bakılırsa onlardan daha aşağılık biriydim. İçim ürperdi.

Evet, onların dostuydum! Birkaç gün sonra ben de onlar için bir gösteri sergileyecektim.

Pencerede dondum kaldım, felce uğrayıp hiç kımıldamadan durdum. Ama beş zincir kolunun iblisçe bir samimiyet dolu sözlerle bana doğru geldiğini gördüğümde, duvarın dibinde zincirlerinin, alkışlarının, adımlarının ürkütücü uğultusunu duyduğumda bu ifrit güruhunun sefil hücreme doğru tırmandıklarını sanıp bir çığlık attım ve üzerine atıldığım kapıyı kıracak kadar şiddetle sarstım; ama kaçma imkânım yoktu. Dışarıdan sürgülenmiş kapıyı yumruklayıp öfkeyle bağırdım. Ardından kürek mahkûmlarının dehşet verici haykırışlarını daha yakından duyar gibi oldum. İğrenç kafalarının penceremin kenarında belirdiğini sandım, endişeyle ikinci bir çığlık daha attıktan sonra bayıldım.

XIV

Kendime geldiğimde gece olmuştu. İçi saman dolu bir yatakta yatıyordum; tavanda titreşen bir fenerin ışığında iki

yanıma sıralanmış diğer yatakları gördüm. Beni revire getirdiklerini anladım.

Birkaç saniye boyunca gözlerimi kapamadan, hiçbir şey düşünmeden ve hiçbir şey hatırlamadan bir yatakta olmanın keyfini çıkardım. Kuşkusuz farklı koşullar altında bu hastane ve hapishane yatağı bende tiksinti ve merhamet duygularını uyandıracaktı, ama artık aynı kişi değildim. Çarşaflar gri ve sertti, üzerimdeki battaniye ince ve delik deşikti, şiltemin arasından saman kokusu yayılıyordu; ama ne önemi var! Kaslarım bu kaba çarşafların arasında dilediğince gevşeyebilirdi; ne kadar ince olursa olsun bu battaniyenin altında iliklerime kadar işleyen ve alışık olduğum o soğuğun etkisinin yavaş yavaş azaldığını hissediyordum. Yeniden uykuya daldım.

Büyük bir gürültüyle uyandığımda gün ağarıyordu. Gürültü dışarıdan geliyordu; yatağım pencerenin yanında olduğu için doğrulup neler olup bittiğine baktım.

Pencere Bicêtre'in büyük avlusuna bakıyordu. İnsanlarla dolu bu avluda iki sıra halinde dizilmiş gedikli askerler kalabalığın ortasında daracık bir yolu açık tutmaya çalışıyorlardı. Bu iki sıra askerin ortasından her tümsekte sarsılan insan yüklü beş araba ağır ağır ilerliyordu. Kürek mahkûmları yola çıkıyordu.

Bu üstü açık arabaların her birinde zincirin bir kolu vardı. İki yanlı oturup sırt sırta veren kürek mahkûmları araba boyunca uzanan ortak zincire bağlıydı, zincirin diğer ucunda ayakta duran bir gardiyan dolu tüfeğiyle nöbet tutuyordu. Arabaların her sarsılışında demirlerin şakırtısı duyuluyor, başlarının sıçradığı, sarkık bacaklarının sallandığı görülüyordu.

İnce ve insanın içine işleyen bir yağmur havayı donduruyor, grisi siyaha dönüşen bez pantolonları dizlerine yapıştırıyordu. Yüzleri morarmıştı; uzun sakalları ve kısa saçlarından sular sızıyordu, titredikleri görülüyor, dişleri öfkeden ve so-

ğuktan takırdıyordu. Zaten kımıldamaları mümkün değildi. Prangaya vurulduğunda zincir kolu olarak anılan iğrençliğin bir parçasına dönüşen bu kitle tek bir kişi gibi hareket eder. Kürek boyunduruğunun ölüme mahkûm ettiği zekâ artık geri çekilmelidir ve beden denilen hayvana gelince artık ihtiyaçlarını belirlenmiş saatlerde gidermelidir. Böylece neredeyse hepsi yarı çıplak, başı açık, bacakları aşağı sarkmış olan bu hareketsiz kalabalık, temmuzun kavurucu sıcağında da, kasımın dondurucu yağmurlarında da hiç değişmeyen giysileriyle birbirinin aynısı olan beş arabaya yüklenmiş olarak yirmi beş gün sürecek yolculuklarına başlıyordu. Toplum cellatlık görevine âdeta doğa koşullarını da katmak istiyordu.

Etraflarındaki kalabalıkla arabadakiler arasında korkunç bir diyalog başlamıştı; bir yandan hakaretler, diğer yandan meydan okumalar duyuluyor, her iki taraf da birbirine küfürler ediyordu; ama yüzbaşının bir işareti üzerine arabalardaki omuzların, kafaların üzerine rasgele inip kalkan sopa darbelerinin toplumsal sükûnet adı verilen *düzeni* yeniden tesis ettiğini gördüm. Gözleri öfkeyle dolan bu sefiller dizlerinin üzerindeki yumruklarını sıkıyorlardı.

Atlı ve yaya gardiyanların eşlik ettiği beş araba Bicêtre'in kemerli kapısından geçip peş peşe gözden kayboldu; içlerinde kazanların, bakır karavanaların ve yedek zincirlerin şangırdadığı altıncı bir araba onları izliyordu. Kantinde oyalanıp geciken birkaç gardiyan koşarak konvoya katıldı. Kalabalık onları izledi. Bütün bu manzara bir düş gibi yok olup gitti. Fontainebleau'nun parke taşlı yolunda ilerleyen tekerleklerin, takırdayan nalların gürültüsü, kamçıların şaklaması ve kürek mahkûmlarına lanet okuyan halkın uğultusu giderek zayıflamaya başladı.

Bu onlar için daha başlangıçtı.

Avukat bana ne diyordu? Kürek mahkûmiyeti! Tabii, evet, ölmeyi bin kez tercih ederim! Kürek mahkûmiyeti yerine giyotin sehpasını, cehennem yerine hiçliği, boyunduruk

yerine boynumu giyotinin bıçağına teslim etmeyi yeğlerim! Kürek mahkûmiyeti, aman Tanrım!

XV

Ne yazık ki hasta değildim. Ertesi gün revirden çıkmam gerektiğinde hücrem beni yeniden kavradı.

Hasta değilim! Gerçekten de gencim, güçlü ve sağlıklıyım. Damarlarımdaki kan özgürce akıyor, kaslarım her istediğimi yerine getiriyor, uzun bir hayat için yaratılmış bedenim ve zihnim sağlıklı; evet, bütün bunlar doğru, yine de bir hastalığım, hem de insanların kendi elleriyle bulaştırdıkları ölümcül bir hastalığım var.

Revirden çıktığımdan beri aklımda beni çılgına çeviren müthiş bir fikir var, göz yumulsa kaçabilirdim. O doktorlar, o rahibe hemşireler benimle ilgilenir gibiydiler. Bu yaşta ve bu şekilde ölmek! Sürekli olarak yatağımın başucunda dolandıklarına göre benimle ilgilendikleri söylenebilirdi. Hadi canım, meraktandır! Üstelik bu insanlar sizi ölüm cezasından değil, ancak bir hastalıktan kurtarırlar. Yine de bir kapıyı açık bırakmak onlar için çok kolaydı! Bunun onlara ne zararı olurdu ki?

Artık hiç şansım kalmadı! Her şey usullere uygundu; tanıkların kesin kanıtlara dayanarak ifade vermeleri, müştekilerin şikâyetlerinin yerinde olması... hâkimlerin doğru kararları yüzünden temyiz başvurum reddedilecek. Hiç güvenim yok, ama... hayır, bu çılgınlık! Hiç umut yok! Temyiz sizi bir uçurumun üzerinde asılı tutan ve kopana dek sürekli çıtırdadığı duyulan bir ipten ibarettir. Tıpkı giyotinin bıçağının aşağı düşmek için altı hafta beklemesi gibi.

Ya bağışlansaydım? Bağışlanmak mı? Kim tarafından? Hangi gerekçeyle ve nasıl? Beni bağışlamaları mümkün değil. Her zamanki gibi: Örnek olsun! diyecekler.

Atacak üç adımım kaldı: Bicêtre, Conciergerie ve Grève.

XVI

Revirde geçirdiğim kısa süre boyunca güneşi gören (güneş yeniden belirmişti) ya da en azından parmaklıkların arasından girdiği kadarıyla güneş alan bir pencerenin kenarında oturmuştum.

Yorgunluktan iki büklüm olduğum için korlar içindeki ağırlaşmış başımı kendini taşıyamayacak kadar zorlanan iki elimin arasına almış, dirseklerimi dizlerime yaslamış, ayaklarımı iskemlemin arkalığına dayamıştım; kaslarımın altında kemik, tenimin altında kas kalmamış gibiydi.

Hapishanenin boğucu kokusu soluk almamı her zamankinden daha fazla engelliyordu, kulaklarımda kürek mahkûmlarının zincirlerinin gürültüsü hâlâ yankılanırken, Bicêtre'in beni canımdan bezdirdiğini hissediyordum. Ulu Tanrı'nın bana acıyıp hiç değilse karşı çatıya ötsün diye bir kuş göndermesini diliyordum.

Dileğimi yerine getirenin Tanrı mı, yoksa şeytan mı olduğunu bilemiyorum, ama neredeyse o anda penceremin altında bir kuşun değil, daha da iyisini, on beş yaşlarında bir genç kızın berrak, kadife sesini duydum. Sıçrayarak başımı kaldırıp büyük bir ihtirasla söylediği şarkıyı dinledim. Ağır ve baygın bir ezgiydi, âdeta hüzünlü ve içler acısı bir güvercin kuğurdamasını andırıyordu; sözleri şöyleydi:

Mail Caddesi'nde
Piyastos oldum
Maluré
Üç alçak polise
Lirlonfa malurette
Atladılar çılgınca üstüme
Lirlonfa malurette

Hayal kırıklığımın ne kadar acı olduğunu söyleyemeyeceğim. Ses devam etti:

Atladılar çılgınca üstüme
Maluré
Geldim kelepçeye
Lirlonfa malurette
Rastladım yolumun üzerinde
Lirlonfa maluré
Mahallenin serserisine
Lirlonfa maluré

Mahallenin serserisine
Maluré
Söyledim karıma haber versin
Lirlonfa malurette
Kocası kodeste bilsin
Lirlonfa maluré
Öfkeye kapıldı karım
Lirlonfa malurette
Sordu: Yine ne halt ettin?
Lirlonfa maluré

Sordu: Yine ne halt ettin?
Maluré
Birini boğazladım
Lirlonfa malurette
Parasını, çantasını,
Lirlonfa malurette
Saatini çaldım
Pabucunun gümüş tokasını
Lirlonfa maluré

Saatini çaldım
Pabucunun gümüş tokasını
Maluré
Karım gitti Versailles'a
Lirlonfa malurette
Krala bir dilekçe sunmaya

Lirlonfa maluré
Salmaları için beni dışarıya
Lirlonfa maluré

Salmaları için beni dışarıya
Maluré
Ah! Kodesten bir çıksam
Lirlonfa malurette
Ona elbiseler alıcam
Lirlonfa maluré
Başına güzel bir şapka takıcam
Lirlonfa malurette
Tahta bir pabucu ayaklarına
Lirlonfa maluré

Tahta bir pabucu ayaklarına
Maluré
Ama kral kızıyor
Lirlonfa malurette
Ve yemin ediyor tacı üzerine
Lirlonfa malurette
Beni dans ettireceğine
Lirlonfa malurette
Darağacının tepesinde
Lirlonfa maluré

Daha fazlasını dinlemedim, zaten istesem de dinleyemezdim. Bu tüyler ürpertici yakınmanın yarı açık yarı gizli anlamı hırsızın polislerle çatışması, karşılaştığı ve karısına haber yolladığı öteki hırsız, birini öldürdüm ve tutuklandım, *birini mıhladım ve piyastos oldum* şeklindeki o ürkütücü mesaj; bir dilekçeyle Versailles'a koşan o kadın, öfkelenen ve suçluyu *zemini olmayan bir mekânda dans ettirmekle*, yani asmakla tehdit eden majesteleri ve bütün bunların insanlığın daha önce duymadığı yumuşak ve uysal bir ses tonuyla söylenmesi!.. İçim sızladı, buz kestim, yıkıldım. Böylesine korkunç söz-

lerin o kırmızı ve temiz dudaklardan dökülmesi ürkütücüydü. Âdeta gülün üzerinde salyangozun sümük izi kalmıştı.

Neler hissettiğimi tam olarak ifade edemeyeceğim; hem yaralanmış hem de teselli edilmiştim. Hapishane ve kürek mahkûmunun bu kanlı ve kaba şivesinin, bu iğrenç argonun bir genç kızın ağzından çıkması bir çocuk sesinin zarif bir şekilde kadın sesine dönüşmesini yansıtıyordu! Bütün bu anlamsız ve uygunsuz sözler şarkı halinde ahenkle dile getirilmiş, inci gibi dizilmişti.

Ah! Bir hapishanede olmak ne büyük bir alçalma! Burada her şeyi kirleten bir zehir var. Burada her şey, on beş yaşında bir kızın şarkısı bile yozlaşıyor! Burada bulduğunuz bir kuşun kanadında çamur vardır; koparıp kokladığınız güzel bir çiçek iğrenç kokular yayar.

XVII

Ah! Kaçsaydım, tarlalarda nasıl da koşacaktım!

Hayır, koşmamam gerekir. Dikkatleri üzerime çekip kuşku uyandırırım. Tam tersine, başım yukarıda şarkı söyleyerek yavaşça yürürdüm. Kırmızı çizgili mavi bir işçi gömleği kimliğimi daha iyi gizler. Çevredeki bütün bostancılar böyle giyinir.

Arcueil yakınlarında, kolejdeyken her perşembe arkadaşlarımla kurbağa avlamaya gittiğimiz bataklığın kenarında sık ağaçlıklar var. Akşama kadar orada saklanırdım.

Hava kararırken yola çıkıp Vincennes'a giderdim. Hayır, nehir önümü keserdi. Arpajon'a giderdim. Saint-Germain yolundan Havre'a gidip oradan İngiltere'ye geçmek daha iyi olurdu. Yok canım! Longjumeau'ya ulaştığımda bir jandarma pasaportumu sorduğunda işim biterdi!

Ah! Bahtsız hayalperest, önce seni hapseden bir metre kalınlığındaki duvarı aş! Ölüm! Ölüm!

Küçük bir çocukken buraya, Bicêtre'e büyük kuyuyu ve delileri görmek için geldiğimi düşünüyorum da!

XVIII

Bütün bunları yazarken günün ağarmasıyla lambamın ışığı solgunlaştı, şapelin çanı saat altıyı çaldı.

Bu ne anlama geliyor? Nöbetçi gardiyan hücreme geldi, şapkasını çıkarıp beni selamladı ve rahatsız ettiği için özür diledi; kalın sesini mümkün olduğunca yumuşatarak bana kahvaltıda ne istediğimi sordu.

İçim ürperdi. O gün gelmiş miydi?

XIX

O gün gelmişti!

Hapishane müdürü de beni ziyarete gelip kendisinden herhangi bir isteğim olup olmadığını sordu. Kendisinden ve astlarından yakınmamamı arzu ettiğini söyleyip sağlığım ve geceyi nasıl geçirdiğim hakkında sorular sordu, yanımdan ayrılırken de bana *Beyefendi!* diye hitap etti.

O gün gelmişti!

XX

Bu zindancı benim kendisinden ve astlarından yakınacağıma inanmıyor. Haksız sayılmaz, onlardan yakınmam doğru olmazdı; görevlerini yaptılar, beni iyi korudular; üstelik geldiğimde olduğu gibi giderken de kibar davrandılar. Halimden memnun olmam gerekmez mi?

Bu iyi niyetli zindancı, sevimli gülümsemesi, avutucu sözleri, dalkavukluk ve muhbirlik akan gözleri, iri ve kaba elle-

riyle hapishanenin ete kemiğe bürünmüş hali, insana dönüşmüş Bicêtre'di. Etrafımdaki her şey hapishane; hapishaneyi hem insan hem de parmaklık ya da sürgü olarak görüyorum. Bu duvar taştan bir hapishane, bu kapı tahtadan bir hapishane, bu zindancılar insan kılığına girmiş bir hapishane. Hapishane yarısı eve, yarısı insana benzeyen korkunç, kusursuz ve yekpare bir varlık. Onun tutsağıyım; beni kuşatıyor, beni bütün kıvrımlarıyla sıkı sıkı sarıyor; beni granit duvarlarının içine kapatıyor, beni kilit altında tutuyor ve beni zindancının gözleriyle gözetliyor.

Ah zavallı! Halim ne olacak? Bana ne yapacaklar?

XXI

Şimdi sakinim, her şey bitti, tamamen bitti. Müdürün ziyaretinin yarattığı korkunç kaygılardan kurtuldum. Çünkü, itiraf edeyim, hâlâ umutluydum... Şimdi Tanrı'ya şükür, hiç umudum kalmadı.

İşte olup bitenler:

Saat altı buçuğu çaldığında, hayır altıyı çeyrek geçeydi, kapım yeniden açıldı. Üzerinde kahverengi bir redingot olan beyaz saçlı bir ihtiyar içeri girdi. Redingotunun önünü hafifçe araladığında geniş yakalıklı bir cübbe gördüm. Bu bir rahipti.

Hapishane rahibi yerine bir başkasının gelmesi hiç de hayırlı değildi.

İyi niyetli bir gülümsemeyle karşıma oturup başını salladı ve gözlerini gökyüzüne, yani hücremin tavanına doğru kaldırdı. Durumu anlamıştım.

— Oğlum, dedi bana, hazırlandınız mı?

— Hazırlanmadım, ama hazırım, dedim güçsüz bir sesle.

Bu arada bakışlarım bulanıklaşmış, bedenimden soğuk terler boşanmaya başlamıştı, şakaklarımın çatlayacak gibi olduğunu hissettim, kulaklarımda vızıltılar yankılanıyordu.

İskemlemin üzerinde yarı uykuda gibi titrerken iyi yürekli rahip konuşuyor ya da bana öyle geliyordu, yine de dudaklarının kımıldayışını, ellerinin hareket edişini, gözlerinin parlaklığını hatırlar gibiyim.

Kapı ikinci kez açıldı. Sürgü sesleri beni uyuşukluğumdan sıyırırken rahibin sözlerini yarıda kesti. Hapishane müdürünün eşlik ettiği siyah giysili bir adam kendini tanıtıp beni derin bir saygıyla selamladı. Adamın yüzünde cenaze alayına katılan görevlilerin resmî hüznü vardı. Elinde rulo halinde bir kâğıt tutuyordu.

— Beyefendi, dedi kibar bir gülümsemeyle, ben Paris kraliyet mahkemesinin mübaşiriyim. Size sayın başsavcının mesajını iletmenin onurunu taşıyorum.

İlk şokun geçmesiyle zihnimi topladım.

— Israrla kellemi isteyen sayın başsavcı mı? diye karşılık verdim. Bana yazması ne büyük bir onur. Ölümümün onu çok sevindireceğini sanıyorum; çünkü onca çabayla hazırladığı ölüm fermanıma kayıtsız kalacağını düşünmek hiç de hoşuma gitmezdi.

Bunları söyledikten sonra sert bir sesle ekledim:

— Okuyun bayım!

Uzun bir metni her satırı sonuna dek şarkı söyler gibi ve her sözcük arasında duraksayarak okumaya başladı. Bu temyiz başvurumun reddiyesiydi.

Okumayı bitirince gözlerini mühürlü kâğıttan kaldırmadan,

— Karar bugün Grève Meydanı'nda infaz edilecek. Saat tam yedi buçukta Conciergerie'ye gideceğiz. Beyefendi bana oraya kadar eşlik etme lütfunda bulunacak mı? diye ekledi.

Birkaç saniyeden beri onu dinlemiyordum. Müdür rahiple sohbet ediyordu; adam gözlerini okuduğu yazıya dikmişti, ben yarı açık duran kapıya bakıyordum. Ah zavallı! Koridorda tüfekli dört muhafız var!

Mübaşir bu kez yüzüme bakarak sorusunu tekrarladı.

— Ne zaman isterseniz, dedim. Keyfiniz bilir!

— Yarım saat içinde yanınıza gelme onuruna erişeceğim, diyerek beni selamladı.

Ardından beni yalnız bıraktılar.

Tanrım! Kaçmanın bir yolu yok mu? Kaçmam gerek! Hem de hemen! Kapılardan, pencerelerden, tavanın tahtasının arasından! Kollarım bacaklarım kirişlerin arasında parçalansa bile bunu yapmam gerek!

İblisler, lanet olsun! Bu duvarı aletle bile delmek aylar alır. Benimse ne bir tırnağım, ne bir saat vaktim var.

XXII

Conciergerie'den.

İşte kâğıtta yazıldığı gibi *nakledildim*. Ama buraya getirilişim anlatmaya değer.

Saat yedi buçuğu çaldığında, mübaşir hücremin kapısında yeniden belirdi. — Beyefendi sizi bekliyorum, dedi. Ne yazık ki sadece o değil, diğerleri de bekliyordu.

Ayağa kalkıp bir adım attığımda başımın ağırlaşması ve bacaklarımın güçsüzleşmesi yüzünden ikinci adımı atamayacağımı sandım. Yine de kendimi toplayıp kararlı bir şekilde yürüdüm. Çıkmadan önce hücreme son bir kez göz attım. Hücremi seviyordum, öyle ki boş ve kapısı açık bırakışımla garip bir havaya bürünmüştü.

Zaten uzun süre boş kalmayacak. Gardiyanlar bu akşam başka birini, şu sırada ağır ceza mahkemesinde yargılanan başka bir mahkûmu beklediklerini söylüyorlardı.

Koridorun köşesinde hapishane rahibi de bize katıldı. Kahvaltıdan geliyordu.

Hapishaneden çıkarken müdür elimi şefkatle sıktıktan sonra muhafız takımını dört gedikli askerle takviye etti.

Ölmek üzere olan bir ihtiyar revirin kapısının önünde bana: Görüşmek üzere! diye bağırdı.

Avluya vardığımızda aldığım soluk içimi rahatlattı.

Açık havada uzun süre yürümedik. Atların koşulduğu bir araba ilk avluda bekliyordu; beni buraya bu araba getirmişti, çaprazlama kalın demir tellerden örülmüş denecek kadar sık bir dikdörtgen kafesle enlemesine ikiye ayrılan üstü açık bir gezinti arabasıydı. Bölmelerin biri öne biri arkaya açılan birer kapısı vardı. İçerideki her şey pis, kapkara, tozluydu; yoksulların cenaze arabası bile bunun yanında saltanat arabası gibi kalırdı.

Beni bu iki tekerlekli mezara gömmelerinden önce, duvarları bile yıkacakmış gibi görünen o umutsuz bakışlardan birini avluya yönelttim. Ağaçlarla kaplı küçük bir meydana benzeyen avluda kürek mahkûmlarının gidişini izleyenlerden daha çok seyirci vardı. Kalabalık şimdiden toplanmıştı!

Kürek mahkûmlarının gittiği günkü gibi bir mevsim yağmuru yağıyordu, bu yazıyı kaleme aldığım saatte hâlâ yağan bu ince ve dondurucu yağmur hiç kuşkusuz ben olmadan sürüp gidecek, gün boyunca yağmaya devam edecekti.

Avluyu balçık ve sular kaplamıştı. Bu kalabalığı çamurların içinde görmek hoşuma gitti.

Arabaya bindik, mübaşir ve bir jandarma ön bölmeye, rahip, ben ve bir başka jandarma arka bölmeye oturduk. Arabanın etrafında atlı dört jandarma vardı. Böylece arabacıyı saymazsak bir kişiye sekiz kişi düşüyordu.

Arabaya bindiğim sırada mavi gözlü yaşlı bir kadın:

— Bunu kürek mahkûmlarının prangaya vurulmasından daha çok seviyorum, diyordu.

Ona hak verdim. Bu ötekine göre daha kolay izlenecek bir gösteri. Ayrıca daha hoş ve rahat. Hiçbir şey dikkatleri dağıtmaz. Tek bir adam vardır ve bütün kürek mahkûmlarının çektiği sefalet bu yalnız adamın üzerine

çullanmıştır. Üstelik daha kıvamlı, daha yoğun ve daha lezzetli bir içkidir.

Sarsılarak hareket eden araba büyük kapının kemerinin altından boğuk bir gürültüyle geçip caddeye ulaştı, ardından Bicêtre'in ağır kapıları yeniden kapandı. Öfke ve şaşkınlıkla kendimi kımıldayacak ya da bağıracak gücü bulamayan, gömülmeyi bekleyen bir uyurgezer gibi hissediyordum. Atların boynundan sarkan çıngırakların hıçkırığı andıran ahenkli şıngırtılarını, demir tekerleklerin kaldırımın üzerindeki uğultusunu, köşeleri dönerken araba kasasının yere çarpışını, dört jandarma atının nal seslerini, arabacının şaklayan kamçısını belli belirsiz duyuyordum. Bütün bunlar beni sürükleyen bir girdap gibi geliyordu.

Bakışlarım tam karşımdaki küçük arka pencerenin demirlerinin arasından elimde olmaksızın Bicêtre'in büyük kapısının üzerine koca koca harflerle kazınmış yazıya takılmıştı: YAŞLILAR YURDU.

— Şuna bak, dedim içimden, demek burada yaşlanan insanlar da var.

Bu düşünce uyku ile uyanıklık arasındaymış gibi kederle allak bullak olmuş zihnimde dolaştı. Araba caddeden anayola girdiği sırada arka penceredeki görüntü değişti, karşımda Notre-Dame'ın Paris sisinin ortasında mavi ve hafifçe silik görünen kuleleri belirdi. Zihnimdeki düşünceler de hemen değişti; araba gibi ben de bir alete dönüşmüştüm. Bicêtre'in çağrıştırdığı düşüncelerin yerini Notre-Dame'ın çağrıştırdıkları aldı. Ahmakça gülümseyerek, — Bayrak asılı kuledekiler beni çok rahat seyredecekler, dedim içimden.

Galiba o sırada rahip yeniden benimle konuşmaya başladı; ben de büyük bir sabırla izin verdim. Tekerleklerden, at nallarından, arabacının kamçısından yükselen seslere bir yenisi eklenmişti.

Art arda sıralanan, düşüncemi bir çeşmenin şırıltısı gibi yatıştıran ve önümden tıpkı anayolun eğri büğrü karaağaç

fidanları gibi hep farklı ve hep aynı biçimde akıp giden tekdüze sözleri sessizce dinlerken, ön bölmedeki mübaşirin kesik kesik gelen alçak sesiyle düşlerimden sıyrıldım.

— Sayın rahip! diyordu hafif neşeli bir ifadeyle, son gelişmelerden haberiniz var mı?

Bunu söylerken rahibe dönmüştü.

Sürekli benimle konuşan ve arabanın gürültüsü yüzünden işitmeyen rahip cevap vermedi.

— Hey! Hey! diye ekledi tekerleklerin gürültüsünü bastırmak için sesini yükselten mübaşir: Cehenneme gidesi araba!

Gerçekten de cehenneme gidiyor!

Devam etti:

— Kuşkusuz bu sarsıntıda sesim duyulmuyor. Ne diyordum? Sayın rahip lütfen söyler misiniz, ne diyordum? A, evet! Bugün Paris'teki en önemli olay nedir, biliyor musunuz?

Sanki benden söz ediyormuş gibi ürperdim.

Nihayet söylenenleri duyan rahip, — Hayır, dedi, bu sabah gazete okuyacak zamanım olmadı; akşam bakacağım. İşlerimin yoğun olduğu günlerde kapıcıya gazeteleri mi saklamasını söylüyorum, ancak eve döndüğümde okuyorum.

— Olsun! dedi mübaşir, bu haberi bilmemeniz mümkün değil. Paris'in, bu sabahın en önemli olayı!

Söze karıştım.

— Sanırım ben biliyorum.

Mübaşir bana döndü.

— Gerçekten biliyor musunuz? Söyleyin öyleyse, diye karşılık verdi.

— Çok meraklısınız! dedim.

— Ama neden bayım? diye cevapladı mübaşir. Herkesin bir siyasi düşüncesi vardır. Bende uyandırdığınız izlenime göre sizin de siyasi bir görüşünüz var. Bana kalırsa, ulusal muhafızlık kurumunun yeniden düzenlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Birliğimde çavuştum ve inanın çok keyifliydi...

Sözünü kestim.

— Haberin bu olmadığını sanıyorum.

— Peki ya ne? Haberi bildiğinizi söylüyordunuz...

— Bütün Paris'in kafasını kurcalayan başka bir haberden söz ediyordum.

Ahmak söylemek istediğimi anlamamış, merakı daha da artmıştı.

— Demek başka bir haber daha var? Nereden duydunuz? Neymiş bayım, lütfen söyler misiniz? Sayın rahip bu haber hakkında bir bilginiz var mı? Lütfen bana da anlatın. Neler olup bitiyor?.. Bilirsiniz, yeni haberleri severim; ben de sayın başsavcıya anlattığımda büyük bir keyifle dinler.

Bunları bir sürü saçma sapan laf izledi! Bir rahibe bir bana dönüyordu, ona sadece omuzlarımı silkerek karşılık verdim.

— Peki o halde, dedi bana, ne düşünüyorsunuz?

— Bu akşam artık hiçbir şey düşünemeyeceğimi.

— Ah! Demek öyle. Hadi ama, çok hüzünlüsünüz! Bay Castaing gevezelik ediyordu.

Bir sessizliğin ardından ekledi:

— Bay Papovoine'a da ben eşlik ettim; samur bir şapkası vardı ve tütün içiyordu. Rochelleli gençlere gelince, sadece kendi aralarında olsa da konuşuyorlardı.

Bir kez daha durup yeniden devam etti:

— Deliler! Çok aşırıya kaçtılar! Herkesi küçümsermiş gibi bir halleri vardı. Size gelince delikanlı, sizi oldukça düşünceli görüyorum.

— Delikanlı mı? dedim, sizden daha yaşlıyım; her çeyrek saatte hayatımın bir yılı gidiyor.

Bana dönüp birkaç dakika ahmakça bir şaşkınlıkla baktıktan sonra yeniden hafifçe sırıtmaya başladı.

— Hadi! Benimle eğlenmek istiyorsunuz! Daha yaşlıymış! Dedeniz yaşındayım ben.

— Hiç de eğlenmek istemiyorum, dedim sert bir sesle.

Tabakasını açtı.

— Biraz tütün alın beyefendi, bana kızmayın, kin de beslemeyin.

— Korkmayın; size uzun süre kin besleyecek kadar vaktim yok.

O sırada bana uzattığı tabaka bir sarsıntının etkisiyle aramızdaki parmaklığa şiddetle çarptı ve kapağı açık olarak jandarmanın ayağının dibine düştü.

— Lanet olası parmaklık! diye haykırdı mübaşir.

Bana döndü:

— Buna ne dersiniz? Ben de bahtsız değil miyim? Bütün tütünüm mahvoldu!

— Ben sizden daha mahvolmuş durumdayım, dedim gülümseyerek.

Tütünü toplamaya çalışırken dişlerinin arasından homurdandı:

— Benden daha bahtsız olamazsınız! Söylemesi kolay! Paris'e kadar tütün yok! Bu korkunç!

Rahip hiç ilgilenmediğim ama beni yüreklendirmek için ettiği sözlerin devamı gibi görünen birkaç avutucu laf söyledi ona. Yavaş yavaş sohbete dalmaları üzerine rahiple mübaşirin kendi hallerine bırakıp düşünmeye başladım.

Kapıyı geçerken hiç kuşkusuz yine dalgındım, ama Paris bana her zamankinden daha gürültülü geldi.

Kapı muhafızları geçiş ücretinin ödendiği gişenin önünde bir süre arabayı incelediler. Mezbahaya götürülenin bir koyun ya da sığır olmasına bağlı olarak onlara bir para kesesi atmak gerekiyordu; ama bir insan kellesi için geçiş ücreti ödenmezdi. Kapıdan girdik.

Bulvarı geçtikten sonra araba tırısa kalkarak Saint-Marceau Mahallesi'nin ve Cité'nin karınca yuvasının binlerce küçük dehlizi gibi kıvrılan ve kesişen dolambaçlı, eski sokaklarına daldı. Bu dar sokakların taşlarında tekerleklerin gürültüsü başka hiçbir şeyi duyamayacağım ölçüde şiddet-

lendi. Kare şeklindeki arka pencereden göz attığımda yoldan geçen kalabalıkların arabaya bakmak için durduklarını, çocukların gruplar halinde peşimize takıldığını, ayrıca kavşaklarda gelip geçenlerin ara sıra ellerindeki basılı kâğıt tomarından sayfalar aldığı paçavralar içindeki bir adamın ya da yaşlı bir kadının, bazen de ikisinin birden bağırmak için ağızlarını açtıklarını fark eder görür gibi oluyordum.

Conciergerie'nin avlusuna vardığımızda, sarayın saati sekiz buçuğu çalıyordu. O büyük merdivenin, o simsiyah şapelin, o kasvetli giriş kapılarının görüntüsü kanımı dondurdu. Arabayla birlikte yürek atışlarımın da duracağını sandım.

Arabanın kapıları şimşek hızıyla açılınca gücümü toplayıp yürüyen hücreden aşağı atladım ve iki sıra askerin arasından hızlı adımlarla kubbenin altına daldım. Ahali geçişimi izlemek için şimdiden toplanmıştı.

XXIII

Adliye Sarayı'nın halka açık koridorlarında yürürken, kendimi âdeta özgür ve huzurlu hissettim; ama önümde sadece mahkûm edenler ve mahkûm edilenlerin girebildiği basık kapılar, gizli merdivenler, iç dehlizler, boğucu uzun koridorlar belirdiğinde bütün kararlılığım kayboldu.

Mübaşir hep yanımdaydı. İşleri olduğunu söyleyen rahip iki saat sonra gelmek üzere yanımdan ayrılmıştı.

Müdürün odasına gittiğimizde mübaşir beni ona emanet etti. Bu bir değiş tokuştu. Müdür kendisine teslim etmesi gereken bir *av* olduğunu belirterek onu geri dönen arabayla Bicêtre götürmesi için biraz beklemesini rica etti. Bu kişi kuşkusuz bu akşam işgal edemeyeceğim saman yığınının üzerinde yatacak olan yeni mahkûmdu.

— Tamam, dedi mübaşir müdüre, iki tutanağı birlikte hazırlamış oluruz, böylece işimiz kolaylaşır.

Bu arada beni müdürün odasının yanındaki küçük bir odaya kapatıp kapıyı sürgülediler ve yalnız bıraktılar.

Neler düşündüğümü, ne kadar zamandan beri orada olduğumu bilmediğim bir sırada kulağımda patlayan ani ve şiddetli bir kahkaha beni düşlerimden sıyırdı.

Heyecanla gözlerimi kaldırdığımda odada yalnız olmadığını fark ettim. Yaklaşık elli beş yaşlarında, orta boylu, yüzü kırışmış, kamburu çıkmış, kır saçlı, tıknaz, mavi gözlerinde kuşku uyandıran bir bakış ve yüzünde acı bir gülümsemeyle görünümü mide bulandıran bir adam üzerindeki paçavraların içinde, yarı çıplak bir halde yanımda duruyordu.

Demek kapı ben farkına varmadan açılmış, bu adamı içeri kustuktan sonra yeniden kapamıştı. Ölüm de keşke böyle gelebilseydi!

Birkaç saniye boyunca gözlerimizi birbirimize dikerek bakıştık; o iniltiye benzeyen kahkahasını sürdürürken, ben afallamış, hafifçe ürkmüştüm.

— Kimsiniz? dedim sonunda.

— Gülünç bir soru! dedi. Kelle paça.

— Kelle paça. Bu ne anlama geliyor?

Bu soru neşesini daha da artırdı.

— Kellem altı hafta sonra tıpkı altı saat sonra senin başına geleceği gibi sepetin içine yuvarlanacak anlamına geliyor, diye haykırdı kahkahasının ortasında. Hah! Hah! Sanırım şimdi anladın.

Gerçekten de yüzüm solmuş, tüylerim diken diken olmuştu. Bu adam benim mirasçım olarak Bicêtre'de beklenen mahkûmdu.

Devam etti:

— Ne olmasını bekliyordun ki? İşte benim hikâyem: Usta bir cepçinin oğluyum; ne yazık ki cellat bir gün boynuna kravatı takıverdi! Tanrı'ya şükür o zamanlar darağacı saltanat sürüyordu. Altı yaşındayken ne annem vardı ne babam; yazları yol kenarında arabalardan birkaç metelik atmaları

için takla atardım, kışları çamurun içinde çıplak ayaklarla yürürken soluğumu kıpkırmızı olmuş parmaklarıma üflerdim, pantolonumun yırtıklarının arasından bacaklarım görünürdü. Dokuz yaşında ellerimi kullanmaya başladım; bazen bir cebi boşaltır, bazen bir palto çalardım; on yaşıma geldiğimde artık bir yankesiciydim. Sonra kendimi geliştirdim, on yedi yaşında yaman bir hırsız oldum. Dükkân kapılarını zorluyor, bazen maymuncuk kullanıyordum. Sonunda yaş kemale erince beni kaptılar, küreğe yolladılar. Kürek cezası çetindir; tahta üzerinde yatmak, bulanık su içmek, kara ekmek yemek, hiçbir halta yaramayan bir gülleyi sürüklemek, kavurucu güneşin altında inip kalkan sopalara katlanmak zordur. Ayrıca kafayı da kazırlar, benim kestane rengi güzel saçlarım vardı!.. Olsun! Zor da olsa on beş yılı tamamladım. Otuz iki yaşındaydım, bir sabah elime bir kimlik belgesi ve on beş yıl boyunca yılın on iki ayı, ayın otuz günü, günde on altı saat çalışmamın karşılığı olan altmış altı frankı tutuşturdular. Tamam dedim, altmış altı frankla onurlu bir insan olmayı istiyordum; yırtık pırtık giysilerimin altında bir rahip cübbesinin altındakinden daha güzel duygular vardı. Ama lanet olsun o kimlik belgesine! Sarıydı ve üzerinde *serbest bırakılmış kürek mahkûmu* yazıyordu, o kâğıdı geçtiğim her yerde göstermem ve zorunlu ikâmetgâhımdaki belediye başkanına onaylatmam gerekiyordu. Ne güzel bir tavsiye mektubu! Bir kürek mahkûmu! İnsanları ürkütüyordum, küçük çocuklar benden kaçıyor, herkes yüzüme kapısını kapıyor, kimse bana iş vermiyordu. Karnımı doyurmak için altmış altı frankı yedim. Çalışmak için güçlü kollarımı gösterdiğimde herkes beni geri çevirdi. Günlük ücretimi bir franktan, yarım franka, sonra çeyrek franka düşürdüm. Fayda etmedi. Ne yapmam gerekirdi? Bir gün çok acıktığımda bir fırının camına dirsek atıp bir ekmek aldım, ama daha yiyemeden fırıncı beni yakaladı; omzuma dağlanan üç harfle ömür boyu kürek cezasına mahkûm oldum. İstersen göstereyim. Buna

suçu tekrar etmenin bedeli diyorlar. Yine kürek mahkûmu oldum. Beni Toulon'a götürdüler, bu kez başımda ömür boyu mahkûmiyeti gösteren yeşil başlık vardı. Kaçmam gerekiyordu. Bunun için üç duvarı delmem, iki zinciri kesmem yeterliydi, bir çivim vardı. Kaçtım. Alarm topunu ateşlediler; çünkü bizler Romalı kardinaller gibi kırmızı giyerdik, bu yüzden kaçtığımızda top ateşlenirdi. Barutları serçe sürülerini dağıtmaya yetti. Bu kez cebimde sarı kimlik belgesi de para da yoktu. Kürek cezası çekmiş ya da kirişi kırmış arkadaşlarla tanıştım. Elebaşları kendilerine katılmamı önerdi; şehirlerarası yollarda soygun yapıyorlardı. Kabul ettim ve yaşamak için öldürmeye başladım. Bazen posta arabalarını, bazen yolcu arabalarını, bazen de sığır tüccarlarını soyuyorduk. Paralarını alıp atları ve arabaları öylece bıraktıktan sonra adamı bir ağacın dibine gömüyor, toprağın yeni kazıldığı anlaşılmasın diye mezarın üzerinde dans ediyorduk. Böylece çalılıklarda yatarak, yıldızların altında uyuyarak, ormandan ormana koşturarak en azından özgürce yaşlandım. Her şeyin bir sonu var. Jandarmalar bir gece vakti bizi enseledi. Arkadaşlarım kaçtı, ama en yaşlıları olduğum için bu sırmalı şapkalı kedilerin pençesine düştüm. Beni buraya getirdiler. Şimdiye kadar biri hariç merdivenin bütün basamaklarını tırmanmıştım. Artık bir mendil çalmakla birini öldürmek benim için aynıydı, suçu da yeniden tekrarlamıştım, beni cellada havale ettiler. Davam kısa sürdü. Zaten yaşlanmaya, hiçbir işe yaramamaya başlamıştım. Babamı ipe çekmişlerdi, benim kellemi uçuracaklar. İşte böyle arkadaş.

Onu dinlerken afallamıştım. Öncekinden daha yüksek bir sesle kahkaha atıp elimi sıkmak istedi. Korkarak geri çekildim.

— Dostum, dedi, hiç de yürekli görünmüyorsun. Ölümün karşısında ödleklik yapma, anlıyor musun? Giyotin sehpasında berbat bir an yaşayacaksın, ama çabucak geçecek! Kellenin nasıl koptuğunu göstermek için orada olmak isterdim.

Kellemi seninle birlikte giyotin sehpasına koymak için temyiz başvurumu geri alırdım. Aynı rahip ikimizin işini de halleder; senden bana kalacaklar umurumda değil. Gördüğün gibi iyi bir adamım. Hey, ne dersin? Dostluğa var mısın?

Bana yaklaşmak için bir adım daha attı.

— Beyefendi, dedim onu iteleyerek, teşekkür ederim.

Cevabımı yeni kahkahalarla karşıladı.

— Ah! Vay canına! Bayım, siz bir markisiniz!

Sözünü kestim:

— Dostum, biraz düşünmek istiyorum, beni kendi halime bırakın.

Sözlerimin ciddiyeti birden düşünceli bir hal almasına neden oldu. Kırlaşmış ve neredeyse hiç saç kalmamış başını salladı, sonra yırtık gömleğinin arasından görünen kıllı göğsünü tırnaklarıyla kaşıyarak:

— Anlıyorum, diye mırıldandı; doğru ya yabandomuzu* gelecek.

Birkaç dakikalık bir sessizlikten sonra:

— Bakın, dedi bana biraz çekinerek, siz bir markisiniz, çok güzel; ama üzerinizde artık işinize hiç yaramayacak iyi bir redingot var! Onu cellat alacak. Bana verirseniz satıp tütün alırım.

Redingotumu çıkarıp verdiğimde bir çocuğun neşesiyle ellerini çırptı. Ardından sadece gömlekle kalıp titrediğimi görünce:

— Üşüyorsunuz bayım, dedi, şunu giyin, yağmur yağıyor, ıslanacaksınız, hem idam arabasında mağrur bir tavır takınmak gerekir.

Bunları söylerken gri yünden kalın ceketini çıkarıp bana giydiriyordu; hiç sesimi çıkarmadım.

Duvara yaslandığımda bu adamın üzerimde nasıl bir etki yarattığını anlayamıyordum. Ona verdiğim redingotu incelemeye başladığında üst üste sevinç çığlıkları atıyordu.

Rahip. (V. H.)

— Cepler yepyeni!.. Yaka hiç yıpranmamış!.. bunu on beş franka okuturum. Ne güzel! Altı haftalık tütün masrafını karşılar!

Kapı yeniden açıldı. Beni ölüm saatini bekleyeceğim odaya, onu da Bicêtre'e götürmek için gelmişlerdi. Kendisini götürecek jandarmalara seslendi:

— Hey, dikkat edin! Beyefendi ve ben postlarımızı değiştirdik, bizi karıştırmayın. Lanet olsun! Artık tütün alacak param varken bu hiç işime gelmez!

XXIV

Bu yaşlı alçak redingotumu aldı, ben vermedim, üstelik bana paçavraya dönmüş şu lanet ceketini bıraktı. Kim bilir nasıl görünüyorum?

Redingotumu almasına izin verişimin nedeni umursamazlığım ya da acıma duygum değil. Hayır, sadece benden daha güçlüydü. Reddetseydim beni iri elleriyle yumruklardı.

Ah! Evet, merhamet! İçim saldırgan duygularla doluydu. O yaşlı soyguncuyu ellerimle boğabilmek, ayağının altında çiğneyebilmek isterdim.

Yüreğimin öfke ve kederle dolduğunu hissediyorum. Sanırım ar damarım çatladı. Ölüm insanı hırçınlaştırıyor.

XXV

Söylemeye gerek yok, beni pencerelerinde parmaklıklar ve kapısında bir sürü sürgü bulunan dört duvardan ibaret bir hücreye götürdüler.

Bir masa, bir iskemle ve yazı takımı istedim. Hepsini getirdiler.

Ardından bir yatak istedim. Gardiyan bana: — Ne işe yarayacak? der gibi şaşkınca baktı.

Yine de bir köşeye bir yatak yerleştirdiler. Ama yatakla birlikte *odam* dedikleri yere bir jandarma diktiler. Yoksa şiltenin ipleriyle kendimi boğmamdan mı korkuyorlar?

XXVI

Saat on oldu.

Zavallı küçük kızım! Altı saatim var, sonra öleceğim! Soğuk anatomi masalarının üzerinde sürünen tuhaf bir cesede, incelenen bir kafatasına, kesilip biçilen bir kadavraya dönüşeceğim; benden geriye kalanları bir tabuta doldurup Clamart mezarlığına götürecekler.

İşte hiçbiri benden nefret etmeyen, hepsi benim için üzülen ve isteseler kurtarabilecek olan bu adamlar babana bunu yapacaklar. Marie, beni öldürecekler, bunu anlıyor musun? Hem de her şeyin düzene girmesi için törenle, soğukkanlılıkla! Aman Tanrım!

Zavallı küçüğüm! Seni onca seven, güzel kokular yayan beyaz, küçük boynunu öpen, elleriyle hiç durmadan ipek gibi saçlarının buklelerini okşayan, yuvarlak güzel yüzünü ellerinin arasına alan, seni dizlerinin üstünde zıplatan ve akşamları Tanrı'ya dua etmen için iki elini birleştiren baban ölecek!

Artık bütün bunları kim yapacak? Seni kim sevecek? Sen hariç yaşıtlarının hepsinin babaları olacak. Yılbaşı kutlamalarından, hediyelerden, şirin oyuncaklardan, şekerlerden ve öpücüklerden vazgeçmeye nasıl alışacaksın? Zavallı yetimim, yemekten ve içmekten vazgeçmeye nasıl alışacaksın?

Ah! Güzel Marie'ciğim, o jüri üyeleri en azından seni görseydi! O zaman üç yaşındaki bir çocuğun babasını öldürmemeleri gerektiğini anlarlardı.

Veya büyüyecek kadar şansı varsa, o zaman hali ne olacak? Paris halkının anılarından biri olan babası yüzünden

benden ve ismimden utanacak; onu yüreğimin bütün şefkatiyle sevmeme rağmen benim yüzünden aşağılanacak, dışlanacak. Sevgili küçük Marie'm, benden utanacağın ve tiksineceğin doğru mu?

Sefil! Nasıl bir suç işledin ve topluma nasıl bir suç işlettin!

— Aman Tanrım! Gün batmadan öleceğim doğru mu? İdam edilecek kişinin ben olduğum doğru mu? Dışarıdan gelen o boğuk çığlıklar, şimdiden rıhtımlarda neşeyle toplanan o insan kalabalığı, kışlalarında hazırlanan o jandarmalar, siyah cübbeli o rahip, elleri kanlı o adamlar, bütün bunlar benim için mi? Demek burada kımıldayan, soluk alan, tıpkı herhangi bir masa gibi bu masanın yanında oturan, belki de başka bir yerde olması gereken, dokunan, hisseden ve giysilerinde hâlâ kıvrımlar oluşan ben öleceğim!

XXVII

Keşke infazın nasıl gerçekleştiğini ve orada nasıl öldüğünü bilebilseydim! Ama bunu bilmemem korkunç.

Başıma inecek şeyin ismi dehşet verici ve şu ana kadar onu nasıl yazdığımı, adını nasıl telaffuz ettiğimi anlayamıyorum.

Bu on harfin birleşimi,* görünümü, sıralanışı zihnimde ürkütücü düşünceler uyandırıyor; o nesnenin icat eden talihsiz doktorun ismiyle anılması alınyazısıymış.

Bu iğrenç sözcük zihnimde belirsiz, bulanık ve bir o kadar da kasvetli hayaller yaratıyor. Her hecesi düzeneğin bir parçası gibi. Kafamda canavarı andıran o sehpayı bir inşa edip bir yıkıyorum.

Onunla ilgili bir soru sormaya cesaret edemesem de, ne olduğunu, orada nasıl bir tavır sergilemek gerektiğini bile-

* Guillotine. (ç.n.)

memek çok korkunç. Sanırım inip çıkan bir düzenek var, sizi üzerine yatırıyorlar... — Ah! Başım bedenimden ayrılmadan önce saçlarım ağaracak.

XXVIII

Yine de bir seferinde onu hayal meyal görür gibi olmuştum.

Bir gün sabahın on birine doğru Grève Meydanı'ndan geçerken bindiğim araba aniden durdu.

Meydan kalabalıktı. Başımı pencereden uzatınca Grève Meydanı ve rıhtımın kadınlar, erkekler ve çocuklarla tıklım tıklım dolu olduğunu ve bu başların üzerinden üç adamın kırmızı tahtalarla sedire benzeyen bir şey hazırladığını görmüştüm.

O gün bir mahkûm idam edilecekti ve sehpa kuruluyordu.

Başımı çevirdim. Arabanın yanında bir kadın bir çocuğa şunları söylüyordu:

— Bak şu işe! Bıçak iyi inmiyor, oluğu yağlayacaklar.

Muhtemelen şimdi herkes oradadır. Saat on biri çaldı. Kuşkusuz oluğu yağlıyorlardır.

Ah! Bahtsız, bu kez kafamı çeviremeyeceğim.

XXIX

Merhamet! Merhamet! Belki de beni affedecekler. Kral bana kızgın değil. Gidip avukatımı bulsunlar! Çabuk avukatımı çağırın! Kürek mahkûmu olmak istiyorum. Beş ya da yirmi yıl, yahut omzumu kızgın demirle dağlayıp ömür boyu küreğe mahkûm etsinler. Ama hayatımı bağışlasınlar!

Bir kürek mahkûmu yürür, gider gelir, güneşi görmeye devam eder.

XXX

Rahip geri geldi.

Saçları beyazlaşmış, dingin, temiz yüzlü ve saygı uyandıran bir adamdı. Gerçekten de fazilet sahibi ve merhametliydi. Bu sabah kesesindeki paraları mahkûmlara dağıttığını gördüm. Etkileyici sesi nasıl da dingin? Daha hiçbir şey söylemeden aklı ve yüreğiyle beni nasıl da etkileyebiliyor?

Bu sabah kafam karışıktı. Söylediklerini pek dinlemedim. Dinlemeye değer bulmadığım ve kayıtsız kaldığım sözleri arabanın buz tutmuş camının üzerine düşen soğuk yağmur damlaları gibi süzülüp gittiler.

Yine de az önce yanıma geldiğinde görüntüsü bile kendimi iyi hissetmemi sağladı. Kendi kendime bütün insanların beni terk ettiğini, bir tek onun yanımda olduğunu söyledim. İçimi güzel ve teselli edici sözlerin susuzluğu kapladı.

O iskemleye ben de yatağıma oturduk. Bana: — Oğlum... dedi. Bu sözcük yüreğimi ferahlattı. Devam etti:

— Oğlum, Tanrı'ya inanıyor musunuz?

— Evet sayın rahip, diye cevapladım.

— Kutsal Katolik kilisesine, havarilere ve papaya inanıyor musunuz?

— Bütün kalbimle.

— Oğlum, diye devam etti, kuşkulu bir haliniz var.

Ardından konuşmayı sürdürdü. Uzun süre konuşup birçok söz etti, sonra işinin bittiğini düşünerek ayağa kalktı ve söylevine başladığından beri bana ilk kez bakarak sordu:

— Başka bir isteğiniz?

Onu ilk başta büyük bir heyecanla, ardından dikkatle, sonra da özveriyle dinlediğime pişman oldum. Ben de ayağa kalktım.

— Bayım, diye cevapladım, yalvarırım beni yalnız bırakın.

— Tekrar ne zaman geleyim? diye sordu.

— Ben size haber gönderirim.

Bunun üzerine hiçbir şey söylemeden, ama içinden: Bu adam dinsiz, dermiş gibi başını sallayarak dışarı çıktı.

Hayır, ne kadar alçalmış olsam da dinsiz değilim ve Tanrı kendisine inandığıma tanıktır. Ama bu ihtiyar bana ne söyledi ki? Beni duygulandıracak, içimi sızlatacak, ağlatacak, ruhumu harekete geçirecek, kendi yüreğinden bana, benim yüreğimden ona akacak hiçbir şey. Tam tersine, duygusuz, vurgusuz, her şeye ve her koşula uygun, derin anlamlar içermesi gerektiğinde tumturaklı, sade olması gerektiği yerde yavan sözlerden ibaret duygusal bir vaaz ve dini bir ağıt. Ara sıra Latince'den alıntılar. Saint-Augustin, Saint-Grégoire, bilmem kim? Üstelik daha önce yirmi kere anlattığı bir dersi tekrarlarmış, ezbere bildiği için hafızasında yıpranmaya başlamış bir konuyu yeniden gözden geçirirmiş gibi bir hali vardı. Gözlerinde bir ifade, sesinde bir vurgu, ellerinde hiçbir hareket yoktu.

Zaten başka nasıl olabilirdi ki? Bu adam hapishane rahibi. İşi teselli etmek ve cesaret vermek, hayatı bunun üzerine kurulmuş. Kürek mahkûmları, hastalar belagatinin kaynağı. Bu insanların günahlarını çıkarmak, onlara eşlik etmek onun görevi. Mahkûmları ölüme götürerek yaşlanmış. Uzun süreden beri diğerlerinin ürperdikleri şeyi yapmaya alışmış, iyice pudralanmış beyaz saçları artık diken diken olmuyor, her günü kürek ve idam mahkûmlarıyla geçiyor. Artık bu işten bezmiş. Muhtemelen bazı sayfalarını kürek, bazı sayfalarını idam mahkûmlarına ayırdığı bir kayıt defteri vardır. Ona ertesi gün teselli etmesi gereken bir mahkûm olduğunu söylediklerinde onun bir kürek mahkûmu mu, yoksa bir idam mahkûmu mu olduğunu soruyor ve sayfayı gözden geçirip görevini yerine getirmeye geliyor. Böylece Toulon'a ya da Grève'e gidecekler onun için aynı yolun yolcusu oluyor ve kendisi de onların gözünde işini yapan bir rahipten öteye gidemiyor.

Ah! Bana bu adamın yerine tesadüfen karşılarına çıkan ilk piskoposluk bölgesinden genç bir rahip yardımcısı veya yaşlı bir rahip getirsinler; hiçbir beklentisi olmadan dua kitabını okuduğu şöminesinin yanından kaldırıp:

— Ölmek üzere bir adam var, onu teselli etmeniz, elleri bağlandığında, saçları kesildiğinde yanında olmanız, celladı görmemesi için haçınızla birlikte ona kaldırım taşlarının üzerinde sarsılan arabada Grève'e kadar eşlik etmeniz, kan içici kalabalığın arasından onunla birlikte geçmeniz, giyotin sehpasının kenarında ona sarılmanız ve başı gövdesinden ayrılana kadar yanında kalmanız gerekiyor, desinler.

O zaman tepeden tırnağa titrerken beni götürüp kollarının arasına, dizlerinin dibine atsınlar, o ağlasın, birlikte ağlayalım, sözleri beni teselli etsin, yüreğim onun göğsünde sakinleşsin ve o benim ruhumu kavrarken ben onun Tanrı'sına kavuşayım.

Ama bu ihtiyar benim için ne anlam ifade ediyor? Ben onun için kimim? Bahtsızlar takımından bir varlık, daha önce yüzlerce kez görülmüş bir gölge, infaz kayıtlarına ekleyeceği bir rakam.

Onu bu şekilde geri çevirmekle belki de haksızlık ettim; bana iyi davrandı, ben kabalık yaptım. Yazık! Bu benim hatam değil. Her şeyi çirkinleştirip solduran benim mahkûm nefesim.

İhtiyacım olduğunu sandıkları için yemek getirdiler. Nefis yemeklerle süslenmiş bir masa, bir piliç, sanırım başka şeyler de var. Tamam o zaman! deyip yemeye çalıştım, ama daha ilk lokmada hepsi ağzımdan dökülecek kadar acı ve yavan geldi.

XXXI

Başında şapkayla bir bey içeri girip bana şöyle bir baktıktan sonra mezurasını açtı, aşağıdan yukarıya doğru duvarın

taşlarını ölçerken yüksek sesle kâh: *Tamamdır*; kâh: *Olmadı*, diyordu.

Jandarmaya kim olduğunu sordum. Hapishanede görevli bir mimar kalfasına benziyor.

O da benim kim olduğumu merak etti. Kendisine eşlik eden zindancıyla bir şeyler konuştuktan sonra bakışlarını bir an bana dikti, başını umursamaz bir ifadeyle sallayıp yeniden duvarı ölçmeye ve yüksek sesle konuşmaya başladı.

İşi bittiğinde yanıma yaklaşıp gür bir sesle:

— Sevgili dostum, altı ay sonra bu hapishane çok daha iyi olacak, dedi.

Yüz ifadesi: — Ne yazık, bunun keyfini çıkaramayacaksınız, der gibiydi.

Âdeta gülümsüyordu. Tıpkı düğün gecesinde geline yapıldığı gibi bana kibarca takılacağını düşündüm.

Kolunda pırpırları olan yaşlı jandarma ona karşılık verme ihtiyacı hissetti:

— Bayım, dedi, bir ölünün odasında bu kadar yüksek sesle konuşulmaz.

Mimar kalfası gitti.

Ben ölçtüğü taşlar gibi oradaydım.

XXXII

Sonra başıma gülünç bir şey geldi.

Bencilliğim ve nankörlüğüm yüzünden elini bile sıkmadığım iyi yürekli yaşlı jandarmanın nöbetini çökük alınlı, ablak suratlı, sığır gibi bakan bir başkasına devretti.

Ona hiç bakmadım. Sırtım kapıya dönüktü, masamda oturup elimle alnımı serinletmeye çalışırken, düşüncelerim zihnimi allak bullak ediyordu.

Bir elin omzuma hafifçe dokunması üzerine arkamı döndüm. Bu baş başa kaldığım yeni jandarmaydı.

İşte bana şuna benzer şeyler söyledi:

— Suçlu, yüreğiniz temiz mi?

— Hayır.

Cevabımın kısa ve sert olması canını sıkmış gibiydi. Yine de tereddüt ederek devam etti:

— İnsan keyfi istedi diye kötü olamaz.

— Neden olmasın? Söyleyeceğiniz başka bir şey yoksa beni yalnız bırakın. Lafı nereye getirmek istiyorsunuz?

— Bağışlayın suçlu. Sadece iki çift laf. Size hiçbir zarar gelmeden zavallı bir adamı mutlu etmeniz gerekse bunu yapmaz mıydınız?

Omuz silktim.

— Charenton'dan mı geliyorsunuz? Mutluluğu bulmak için yanlış kişiye başvuruyorsunuz. Demek ben birisini mutlu edeceğim, öyle mi?

Sesini alçaltıp ahmak yüzüne hiç uygun düşmeyen gizemli bir ifade takındı.

— Evet suçlu, evet, mutluluk! Evet, servet! Bütün bunları bana siz vereceksiniz. Bakın, zavallı bir jandarmayım. İşim ağır, maaşım az; atımın masrafını karşılayamıyorum. Bütçemi denkleştirmek için piyango oynuyorum. Ama bu işte şans gerek. Bugüne kadar çıkan sayıları hiç bulamadım. Tam kazanacağım derken bir rakamla kaçırıyorum. 76 yazdığımda 77 çıkıyor. Tahminlerim bir türlü tutmuyor... Biraz sabır lütfen, bitiriyorum. Oysa şimdi karşıma güzel bir fırsat çıktı. Suçlu beni bağışlayın, ama sanırım bugün bu dünyadan göçüyorsunuz. İdam edileceklerin piyangoyu önceden bildikleri söylenir. Yarın akşam geleceğinize söz verin, size ne zararı olur? Bana üç sağlam numara söyleyin. Ne dersiniz? İçiniz rahat olsun, hortlaklardan korkmam. İşte adresim: Popincourt kışlası, A merdiveni, 26 numara, koridorun sonunda. Beni hatırlarsınız değil mi? Hatta sizin için uygunsa bu akşam gelin.

Aklımdan çılgınca bir umut geçmese, bu ahmağa cevap vermeye tenezzül etmeyecektim. İnsan içinde bulunduğu

umutsuz koşullarda bazen bir zinciri bir saç teliyle koparabileceğini sanır.

Ölüme giden biri olarak elimden geldiği kadar bir tiyatro oyuncusu gibi, — Dinle, dedim, gerçekten de seni bir kraldan daha zengin edebilir, milyonlar kazandırabilirim, ama bir şartla.

Şaşkaloz gözlerini açtı.

— Nedir? Nedir suçlu, söyleyin, istediğiniz her şeyi yaparım.

— Sana üç yerine dört numara söyleyeceğim. Elbiselerini benimkilerle değiştir.

— İstediğiniz buysa! diye haykırdı üniformasının düğmelerini çözmeye başlarken.

İskemlemden kalkmıştım. Bütün hareketlerini izlerken yüreğim çarpıyor, şimdiden jandarma üniformasının karşısında kapıların açıldığını, meydana, caddeye çıktığımı, Adliye Sarayı'nı arkamda bıraktığımı hayal ediyordum!

Ama kararsız bir ifadeyle bana döndü:

— Bunu buradan çıkmak için istemiyorsunuz, değil mi?

Her şeyin bittiğini anladım. Yine de anlamsız ve yararsız son bir çabayla üsteledim!

— Elbette! Ama bir servet kazanacaksın...

Lafımı yarıda kesti.

— Ama hayır! Bakın! Numaralarımın doğru olması için ölmeniz lazım.

Sessizce ve bütün umutlarımı kaybetmiş olarak yeniden iskemleme oturdum.

XXXIII

Gözlerimi kapayıp ellerimle yüzümü örttüm ve geçmişe dalıp şu anı unutmaya çalıştım. Düşlere dalarken çocukluğumun ve gençliğimin tatlı, dingin, güleç anıları tıpkı bey-

nimde dönüp duran kasvetli ve karmaşık düşünceler uçurumunun üzerine kapanan çiçeklerle kaplı bir ada gibi geri gelmeye başladı.

Çocukluğumu, öğrenciliğimi, hayatımın ilk yıllarının geçtiği o bakımsız bahçenin geniş, ağaçlıklı yolunda, Val de Grâce'ın kurşundan kasvetli kubbesiyle tepeden baktığı o eski rahibe manastırının yanında gülümseyen yüzümle kardeşlerimle birlikte oynarken, koşarken, bağırırkenki halimi yeniden görüyorum.

Ardından dört yıl sonra hâlâ çocuk olsam da daha o zamandan hayalci ve tutkulu bir kişiliğe bürünen kendimi görüyorum. Issız bahçede genç bir İspanyol kız var.

İri gözleri, uzun saçları, esmer ve parlayan teni, kırmızı dudakları ve pembe yanaklarıyla on dört yaşındaki Endülüslü Pepa.

Annelerimiz birlikte koşup oynamamızı söylediklerinde gezintiye çıkmıştık.

Aynı yaşta olsak da hemcins olmayan bize oynamamız ve sohbet etmemiz söylenmişti.

Yine de daha bir yıl geçmeden, koşuyor, güreşiyorduk. Elma ağacının en güzel elmasını kapmak için onunla yarışıyor, bir kuş yuvası için ona vuruyordum. Ağladığında: İyi oldu! diyordum ve birbirimizi şikâyet etmek için yanlarına döndüğümüz annelerimiz bize yüksek sesle haksız, alçak sesle haklı olduğumuzu söylüyorlardı.

Şu anda koluma giriyor, çok gururlu ve çok heyecanlıyım. Yavaşça yürüyor, alçak sesle konuşuyoruz. Yere düşürdüğü mendilini alıyorum. Birbirine dokunan ellerimiz titriyor. Bana küçük kuşlardan, gökteki bir yıldızdan, ağaçların ardında batan kızıl güneşten ya da yatılı okuldaki arkadaşlarından, elbisesinden, kurdelesinden söz ediyor. Masum konulardan bahsetsek de ikimizin de yüzü kızarıyor. Küçük kız genç kıza dönüşüyor.

O akşam –bir yaz akşamıydı– bahçenin dibindeki kestane ağaçlarının altındaydık. Gezintilerimizde yaşanan o uzun sessizliklerden birinin ardından aniden kolumdan çıkıp: Koşalım! dedi

Büyükannesinin yasını tuttuğu için giydiği siyah elbisesi hâlâ gözlerimin önünde. Aklından çocuksu bir düşüncenin geçmesiyle Pepa yeniden Pepita oluyor ve bana: Koşalım! diyor.

Sonra bir arınınki gibi ince beliyle önümden koşmaya başladığında küçük ayakları eteğini dizlerine kadar havalandırıyordu. Onun arkasından gittim, kaçıyordu; koşuşunun esintisiyle ara sıra yukarı kalkan pelerinin arasından bana esmer ve körpe sırtını gösteriyordu.

Kendimden geçmiştim. Eski harap kuyunun yanında onu yakalayıp zaferimin verdiği hakla belinden kavradım ve bir çimenliğin üzerine oturttum; bana direnmedi. Soluk soluğa kalmıştı, gülüyordu. Bense ciddiydim ve siyah kirpiklerinin arasından siyah gözbebeklerine bakıyordum.

— Buraya oturun. Yanınızda bir kitap var mı? dediğinde hava hâlâ bir şeyler okuyacak kadar aydınlıktı.

Yanımda Spallanzani'nin Yolculukları'nın ikinci cildi vardı. Rasgele bir sayfa açtım, yanına yaklaştığımda omzunu omzuma yasladı, ikimiz birlikte aynı sayfayı alçak sesle okumaya başladık. Sayfayı çevirmeden önce hep beni beklemek zorunda kalıyordu. Aklım ondan daha yavaş çalışıyordu.

Daha yeni başladığımda, — Bitirdiniz mi? diye soruyordu.

Bu arada başlarımız birbirine dokunuyor, saçlarımız iç içe geçiyordu, soluklarımız yavaş yavaş birbirine karışırken aniden dudaklarımız birleşti.

Okumaya devam etmek istediğimizde gökyüzünü yıldızlar kaplamıştı.

— Anne, anne, dedi geri döndüğünde, bilsen ne kadar çok koştuk!

Ben suskun kaldım.

— Hiç konuşmuyorsun, kederli bir halin var, dedi annem.

Oysa yüreğimde cenneti taşıyordum.

Bütün hayatım boyunca hatırlayacağım bir akşamdı.

Bütün hayatım boyunca!

XXXIV

Saat biri çaldı, sesin ne taraftan geldiğini bilemiyorum; çanın vuruşunu iyi duyamıyorum. Kulaklarımda son düşüncelerimin mırıltıları âdeta bir orgun uğultusu gibi yankılanıyor.

Anılarıma gömüldüğüm o muhteşem anlarda birden dehşet içinde işlediğim suçla karşılaşıyorum; aslında daha fazla pişmanlık duymak isterdim. Mahkûmiyet kararından önce daha fazla vicdan azabı çekiyordum; ama o andan beri sanırım zihnimde sadece ölümle ilgili düşüncelere yer var. Yine de daha fazla pişmanlık duymak isterdim.

Geçmişteki hayatımı bir dakikalığına düşledikten sonra birazdan işimi bitirecek bıçak darbesi yeniden aklıma gelince yeni bir durumla karşı karşıyaymışım gibi ürperiyorum. Güzel çocukluğum! Neşeli gençliğim! Ucu kana bulanan yaldızlı kumaş. O zamanla şu an arasında bir başkasının ve benim kanımın oluşturduğu bir ırmak var.

Onca yıl boyunca masumiyet ve mutlulukla geçen hayatımın ardından düştüğüm bu hali bir gün okuyan biri çıkarsa bir suçla başlayıp bir idam mahkûmiyetiyle sonlanan bu lanetli yıla inanmak istemeyecek, bu hayat ona birbiriyle tamamen tutarsız iki evreden oluşmuş gibi görünecektir.

Ve yine de sefil yasalar ve sefil insanlar, ben kötü biri değildim!

Ah! Birkaç saat içinde ölecek olmak ve bir yıl önce bugün özgür ve masum olduğumu, sonbahar gezintilerimden birini yaptığımı, ağaçların altında, yaprakların arasında dolaştığımı düşünmek!

XXXV

Şu anda hemen yanımda, Palais'yi ve Grève'i çevreleyen evlerde ve tüm Paris'te gezinen, sohbet edip gülen, gazetelerini okuyan, işlerini düşünen insanlar, satış yapan tüccarlar, bu akşamki balo için elbiselerini hazırlayan genç kızlar, çocuklarıyla oynayan anneler var!

XXXVI

Çocukken bir gün Notre-Dame'ın büyük çanını görmeye gittiğimi hatırlıyorum.

Karanlık, sarmal merdiveni çıkıp iki kulenin arasındaki dar galeriyi aştıktan ve bütün Paris'i ayaklarımın altında gördükten sonra, büyük çanın bir ton ağırlığındaki tokmağıyla asılı durduğu taş ve ahşap bölmeye girdiğimde şaşkına dönmüştüm.

Uzaktan Paris'in çocukları arasında büyük bir üne sahip olan o çana bakıp eğik düzlemleriyle çan kulesini çevreleyen arduvaz kaplı saçakların ayaklarımın hizasında olduğunu korkuyla fark ederek birbirine iyi eklenmemiş tahtaların üzerinde titreyerek yürüdüm. Ara sıra Notre-Dame'ın avlusunu ve karıncalar gibi gelip geçen insanları âdeta kuş bakışı izliyordum.

Devasa çan aniden çalmaya başlayınca havaya yayılan derin titreşimler ağır kuleyi sarstı. Tahta zemin kirişlerin üzerinde sıçrıyordu. Gürültü az kalsın beni yere devirecekti;

düşüp eğimli arduvaz saçaklardan aşağı kayacak gibi sendeledim. Korkudan üzerine yattığım tahtalara iki kolumla sarılırken sesim soluğum kesildi. Kulaklarımda çanın ürkütücü çınlaması yankılanırken, gözlerimin önünde o uçurum, insanların huzur ve neşe içinde gelip geçtikleri o derin meydan vardı.

İşte böyle! Kendimi hâlâ o çan kulesinin içindeymişim gibi hissediyorum. O bütünlüğü afallayarak, gözlerim kamaşarak izliyorum. Beynimin kıvrımlarını sarsan o çan sesini duyar gibiyim ve benim terk ettiğim, diğer insanların ise yollarına hâlâ devam ettikleri o dingin ve tekdüze hayatı ancak uzaktan ve bir uçurumun yarıklarının arasından görebiliyorum.

XXXVII

Belediye konağı iç karatıcı bir bina.

Dik ve sivri çatısıyla, garip görünümlü küçük çan kulesiyle, büyük beyaz saatiyle, köşelerinde küçük sütunlar bulunan katlarıyla, binlerce penceresiyle, adımlarla yıpranmış merdivenleriyle, sağda ve soldaki iki kemeriyle, eskidikçe kırışıklıklarla kaplanan cephesiyle, güneş vurduğunda bile siyah görünen, hemen Grève Meydanı'na açılan kasvetli, lanetli görüntüsüyle orada duruyor.

İnfaz günleri bütün kapılarından jandarmaları kusan bu bina mahkûma bütün pencereleriyle bakar.

Ve akşamleyin saati gösteren kadranı o karanlık cephesinde ışıltılar saçar.

XXXVIII

Saat biri çeyrek geçiyor.

İşte şu an hissettiklerim:

Başımda şiddetli bir ağrı var. Belim buz gibi, alnım alev alev yanıyor. Ayağa her kalkışımda ya da öne doğru her eğilişimde âdeta içi dalgalanan bir sıvıyla dolu olan beynim kafatasımın çeperlerine çarpıyor.

Çırpınırcasına titriyorum ve ara sıra kalemim âdeta galvanik bir akımın etkisiyle sarsılan elimden düşüyor.

Gözlerim duman içinde kalmışım gibi yanıyor.

Dizlerim ağrıyor.

İki saat kırk beş dakika sonra iyileşeceğim.

XXXIX

Korkulacak bir şey olmadığını, acı çekilmediğini, sakin bir ölüm olduğunu, ölümün böylece kolaylaştırıldığını söylüyorlar.

Hey! Peki ya altı haftalık bu can çekişmeye, gün boyunca süren bu iniltiye ne demeli? Çok yavaş ve çok hızlı geçen o telafisi imkânsız son günün endişelerine ne demeli? Giyotin sehpasına çıkan o ıstırap merdivenine ne demeli?

Onlara göre bunlar acı çekmek anlamına gelmiyor.

Bunlar kanın damla damla tükendiği, zihnin düşünceden düşünceye sönüp gittiği aynı çırpınışlar değil mi?

Üstelik acı çekilmediğinden eminler mi? Bunu onlara kim söyledi? Kesik bir başın sepetten kanlar içinde çıkıp halka: Acı hissedilmiyor! dediğini duyan oldu mu?

Yanlarına gelip: Güzel bir icat. Ona özen gösterin. Çok iyi bir düzenek diye teşekkür eden ölüler oldu mu?

Mesela Robespierre? Mesela XVI. Louis?

Asla! Bir dakika, hatta bir saniye geçmeden her şey bitiyor. Bir an için bile olsa kendilerini giyotin sehpasına çıktığında ağır bıçağın etini ısırdığı, sinirlerini kopardığı, omurgasını parçaladığı birinin yerine koydular mı? Ama nedir ki? Yarım saniye! Acı yok olup gidiyor... Dehşet verici!

XL

Sürekli kralı düşünmem çok garip. Boşuna çabalıyor, bu düşünceyi kovmak için başımı boşuna sallıyorum, kulaklarımdaki bir ses bana sürekli olarak:

— Bu şehirde, bu saatte ve buradan uzak olmayan bir başka sarayda, her kapısında nöbetçileri olan, sen ne kadar aşağıdaysan onun o kadar yukarıda olması dışında aranızda hiçbir fark bulunmayan ve bütün toplumun içinde senin gibi kendini farklı hisseden bir adam var. Hayatının her dakikası şan, şöhret, ihtişam, zevk ve sarhoşluk içinde geçiyor. Etrafında aşk, saygı, hayranlıktan başka bir şey yok. Onunla konuşurken en yüksek sesler alçalıyor, en sert alınlar kırışıyor. Gözlerinin önünde sadece ipek ve altın var. Şu saatte hepsi kendisiyle hemfikir olan bakanlarıyla görüşüyor ya da yarınki av partisini, saatinde başlayacağından emin olduğu ve hazırlıkları için talimatlar verdiği akşamki baloyu düşünüyor. Öyle işte! O adam da senin gibi etten kemikten yaratılmış! Ve o iğrenç giyotin sehpasının bir anda yıkılması, hayatına, özgürlüğüne, servetine, ailene yeniden kavuşman için isminin yedi harfini* bir kalemle bir kâğıt parçasının altına yazması ya da seni taşıyan arabanın onun saltanat arabasıyla karşılaşması yeterli! İyi bir adamdır, belki de hiçbir şey sormadan razı olur!

XLI

Peki, tamam öyleyse! Ölüm karşısında yürekli davranıp o korkunç düşünceyi ellerimizin arasına alalım ve izleyelim. Ona amacının ne olduğunu, bizden ne istediğini sorup her yönüyle inceleyelim, bilmeceyi hoceleyelim ve mezara uzaktan bakalım.

X. Charles. (ç.n.)

Sanırım gözlerim kapandığında uçsuz bucaksız bir aydınlık ve ruhumun içinde yuvarlanacağı ışık dolu dipsiz bir uçurum göreceğim. Sanki kendi özünden kaynaklanan ışıltılar yayan gökyüzünde karanlık lekeler halinde belirecek yıldızlar, yaşayanların gözüne siyah kadifenin üzerindeki altın pulları gibi görünürken benim için altın çarşafın üzerindeki siyah noktalara dönüşecekler.

Ya da bu sefil halimle yamaçları karanlıklarla kaplı iğrenç, derin bir uçurumda sonsuza dek düşerken etrafımda hiç durmadan hareket eden silüetler göreceğim.

Ya da başıma inen darbenin ardından kendimi karanlığın ortasındaki düz ve ıslak bir yüzeyde sürünürken ve yuvarlanan bir baş gibi taklalar atarak düşerken bulacağım. Sanırım sert bir rüzgârla savrularak sağda solda yuvarlanan başka kafalara çarpacağım. Ara sıra içlerinde bilinmeyen ve ılık bir sıvının bulunduğu kapkaranlık bataklıklara, su birikintilerine rastlayacağım. Yukarıya çevirdiğim bakışlarım kalın katmanları üst üste yığılmış karanlık bir gökten ve uzakta karanlıklardan daha kara devasa duman kemerlerinden, gecenin ortasında uçuşan ve yaklaştıkça alevden kuşlara dönüşecek olan küçük kırmızı kıvılcımlardan başka bir şey göremeyecek, üstelik bu sonsuza dek böyle sürüp gidecek.

Belki de, benim de dâhil olduğum Grève'de ölenler karanlık kış gecelerinde zaman zaman kendilerine ait olan o meydanda solgun ve kanlı bir kalabalık halinde toplanacaklar. Ay görünmeyecek, herkes alçak sesle konuşacak. Belediye konağı da, yosun tutmuş cepheleri, delik deşik olmuş çatıları ve hepimize acımasız davranan saatiyle orada olacak. Sabah dörtte meydandaki cehennemin giyotininde bir iblis bir celladı idam edecek. Biz de etrafında toplanacağız.

Muhtemelen böyle olacak. Ama bu ölüler nasıl bir görüntüyle geri dönecekler? Eksik ve sakatlanmış bedenlerinde neyi muhafaza edecekler? Neyi seçecekler? Hayalet başı mı, yoksa hayalet gövdeyi mi?

Ne yazık! Ölüm ruhunuzu ne hale getirecek? Onu nasıl şekillendirecek? Ondan ne alıp ne verecek? Onu nereye yerleştirecek? Bazen dünyaya bakıp ağlaması için etten gözler bahşedecek mi?

Ah! Bir rahip! Bir rahip bunları bilir! Bir rahip ve öpmek için bir haç istiyorum!

Tanrım, hep aynı düşünce.

XLII

Ona uyumama izin vermesi için yalvarıp kendimi yatağın üzerine attım.

Gerçekten de başımın içinde beni uyutan bir kan birikintisi var.

Bu benim böyle uyuyacağım son uyku.

Bir rüya gördüm.

Gece vaktiydi. Yüzlerini seçemediğim iki üç dostumla birlikte sanırım çalışma odamdaydım.

Karım yandaki yatak odasında kızımla birlikte uyuyordu.

Dostlarımla alçak sesle konuşuyor ve birbirimize ettiğimiz sözlerden korkuyorduk.

Aniden evin başka bir yanından gelen bir gürültü işitir gibi oldum. Hafif, garip, belirsiz bir gürültüydü.

Dostlarım da benim gibi duymuşlardı. Kulak kabarttığımızda bir kilidi yavaşça kesen testerenin boğuk boğuk sürtünme sesini işittik.

Bir şey içimizi donduruyordu, hepimiz korktuk. Belki de gecenin bu geç saatinde eve hırsızların girdiğini düşündük.

Ne olup bittiğini anlamaya karar verdik. Ayağa kalkıp mumu elime aldığımda dostlarım tek sıra halinde peşimden geldiler.

Karımla kızımın uyuduğu yatak odasının önünden geçtik.

Salona girdiğimizde kimse yoktu. Altın çerçevelerin içindeki portreler kırmızı duvar kâğıdının üzerinde hareketsiz

duruyorlardı. Salondan yemek odasına açılan kapı her zamanki kadar aralık değildi sanki.

Yemek odasına girip etrafa göz attık. En önde ben yürüyordum. Merdivene açılan kapı ve pencereler sımsıkı kapalıydı. Sobanın yanına geldiğimde, örtü dolabının kapağının sanki arkasına saklanmak için duvara doğru açılmış olduğunu fark ettim.

Bu durum beni şaşırttı. Kapağın arkasında birinin olduğunu düşündük.

Dolabı kapatmak için elimi uzattığım kapak direndi. Hayretle daha güçlü çektiğimde birden serbest kalınca, karşımızda elleri aşağıda, gözleri kapalı, duvara yapışmış gibi hiç kımıldamadan duran kısa boylu, yaşlı bir kadın belirdi.

Bu iğrenç görüntü karşısında tüylerim diken diken oldu.

— Burada ne arıyorsunuz? diye sordum yaşlı kadına.

Cevap vermedi.

— Kimsiniz? diye sordum.

Cevap vermedi, gözlerini kapamış hiç kımıldamadan duruyordu.

Dostlarım:

— Hiç kuşkusuz buraya kötü amaçlarla girenlerin suç ortağı, dediler, geldiğimizi duyunca ötekiler sıvıştı; bu da kaçamadığı için oraya saklandı.

Yeniden soru sorduğumda bana bakmadan, sesini çıkarmadan, hiç kımıldamadan olduğu yerde durdu.

Dostlarımdan biri iteleyince yere düştü.

Bir tahta parçası, cansız bir şey gibi hiç tepki vermeden yere serildi.

Ayağımızla dürttük, ardından iki dostum onu ayağa kaldırıp yeniden duvara yasladılar. Hiçbir hayat belirtisi göstermiyordu. Kulağına bağırdıklarında bir sağır gibi sessiz kaldı.

Bu arada sabrımız tükeniyordu ve korkumuz içinde öfkeyi de barındırıyordu. İçimizden biri bana:

— Mumu çenesinin altına koyun, dedi.

Yanan mumu çenesinin altına uzattığımda boş boş bakan donuk gözünü hafifçe araladı.

Mumu geri çekerken:

— Ah! Nihayet! Demek cevap vereceksin yaşlı büyücü! Kimsin sen? dedim.

Göz âdeta kendiliğinden yeniden kapandı.

— Bu kadarı da fazla, dedi yanımdaki dostlarım. Tekrar mumu yaklaştırın! Konuşması gerek.

Mumu yeniden çenesinin altına tuttum.

Bunun üzerine iki gözünü yavaşça açıp her birimize teker teker baktıktan sonra, aniden eğilip buz gibi soluğuyla mumu söndürdü. O anda karanlığın içinde üç sivri dişin elime yapıştığını hissettim.

Uyandığımda soğuk terler içinde kalmıştım.

Yaşlı hapishane rahibi yatağımın kenarına oturmuş dua okuyordu.

— Ne zamandır uyuyorum? diye sordum.

— Oğlum, bir saatten beri uyuyorsunuz. Kızınızı getirdiler, yan odada bekliyor. Sizi uyandırmalarını istemedim.

— Ah! Kızım! diye bağırdım, kızımı bana getirsinler!

XLIII

Taptaze, pespembe, güzeldi, gözleri iriydi!

Üzerine yakışan küçük bir elbise giydirmişlerdi.

Onu kollarımın arasına alıp havaya kaldırdıktan sonra dizlerime oturttum, saçlarını öptüm.

Annesi neden gelmedi? — Annesi hasta, büyükannesi de. İşte öyle.

Şaşkın bir ifadeyle bana bakıyordu. Okşanmasına, kucaklanmasına, öpücüklere boğulmasına izin verse de, bir köşede ağlayan dadısına ara sıra endişeli endişeli bakıyordu.

Nihayet konuşabildim.

— Marie! Benim küçük Marie'm!

Onu hıçkırıklarla kabarmış göğsüme şiddetle bastırdığımda hafif bir çığlık attı:

— Ah! Bayım, canımı acıtıyorsunuz!

Bayım! Zavallı çocuk beni görmeyeli neredeyse bir yıl olacak. Yüzümü, konuşmamı, sesimi unuttu; üstelik beni bu sakallarla, bu giysilerle ve bu solgun yüzle kim tanıyabilirdi? Nasıl olur? Demek yaşamak istediğim tek yer olan o hafızadan şimdiden silindim! Nasıl olur? Şimdiden baba değilim! Çocukların dilinde sık kullanılan, çok hoş ve masum olduğu için yetişkinlerin ağızlarına alamadığı o *babacığım!* sözcüğünü duymamaya mahkûm olmak!

Yine de bu ağızdan bir kez daha, son bir kez daha bu sözcüğün döküldüğünü duymak; işte hayatımdan çalınan kırk yıl karşılığında tek istediğim bu.

— Dinle Marie, dedim iki küçük elini ellerimin arasına alarak, beni tanımıyor musun?

Güzel gözleriyle bana bakıp cevapladı:

— Hayır! Nereden tanıyayım ki?

— İyi bak, dedim. Beni nasıl tanımazsın?

— Evet, dedi, gördüğüm kadarıyla bir beyefendisiniz.

Ne yazık! Dünyada sadece tek bir varlığı sevmek, onu bütün kalbiyle sevmek ve karşınızda durup size bakar, cevap verir, konuşurken, sizi tanımadığını fark etmek! Sadece onun tesellisine ihtiyaç duymak ve bunu yapması gerektiğinden habersiz olan tek kişi olduğunu anlamak!

— Marie baban var mı? diye sordum.

— Evet bayım, dedi.

— Peki nerede?

Şaşkın gözlerini bana doğru kaldırdı:

— Ah! Demek bilmiyorsunuz? Öldü.

Ardından bağırdı, az kalsın yere düşecekti.

— Öldü! diyordun Marie, ölmenin ne olduğunu biliyor musun?

— Evet bayım. O hem yerin altında, hem de gökte.

Sormama fırsat vermeden devam etti:

— Sabah akşam annemin dizlerine oturup onun için ulu Tanrı'ya dua ediyorum.

Alnını öptüm.

— Marie bana duanı oku.

— Yapamam bayım. Gün ortasında dua edilmez. Bu akşam evimize gelin, size duamı okuyayım.

Bu kadarı da fazlaydı. Sözünü kestim.

— Marie ben senin babanım.

— Yok canım! dedi.

— Baban olmamı ister misin?

Kızım başını çevirdi.

— Hayır, benim babam daha yakışıklıydı.

Onu gözümden yaşlar aka aka öperken kollarımın arasından kurtulmaya çalışarak bağırdı:

— Sakalınız canımı yakıyor.

Bunun üzerine gözlerimi gözlerinden hiç ayırmadan tekrar dizlerimin üzerine oturttum.

— Marie okumayı biliyor musun? diye sordum.

— Evet. Okumayı iyi biliyorum. Annem mektuplarımı bana okutturur.

Küçük ellerinde buruşturduğu kâğıdı göstererek, — Tamam, biraz oku o zaman, dedim.

Güzel başını iki yana salladı.

— Ama ben sadece masalları okuyabiliyorum.

— Olsun, yine de bir dene, hadi biraz oku.

Kâğıdı açıp kelimeleri parmağıyla hecelemeye başladı:

— K, A, ka, R, A, R, rar, KARAR...

Kâğıdı elinden aldım. Okuduğu benim ölüm kararımdı. Dadısı kâğıdı Adliye Kalemi'nden birkaç meteliğe almıştı. Ama bu kâğıt benim için çok pahalıydı.

Hissettiklerimi anlatacak söz bulamıyorum. Ona sert davranmamdan ürkmüştü, neredeyse ağlayacaktı, birden bana:

— Kâğıdımı geri verin, dedi, onunla oynayacağım.

Onu dadısına verip:

— Götürün, dedim.

İçim kararmış, yalnız kalmış, umudumu kaybetmiş bir halde yeniden iskemleme yığıldım. Artık gelip beni götürebilirler, hiçbir şey umurumda değil; yüreğimdeki son tel de koptu. Bana yapacaklarına hazırım.

XLIV

Rahip de, gardiyan da iyi insanlar. Sanırım kızımı götürmelerini söylediğimde gözlerinden birer damla yaş döküldü.

Tamam. Artık gücümü toplamam ve kararlı bir şekilde celladı, arabayı, jandarmaları, köprüde, rıhtımda, pencerelerde toplanan kalabalığı ve onca başın düşüşüne tanık olan o lanetli Grève Meydanı'nda özellikle benim için hazırlanan o şeyi düşünmem gerek.

Sanırım bütün bunlara hazırlıklı olmak için daha bir saatim var.

XLV

Bütün bu kalabalık gülecek, ellerini çırpacak, alkışlayacak ve infazı izlemek için neşeyle koşan, meydanı dolduran bu özgür ve henüz zindancılarla tanışmamış insanlardan birçoğunun kafası er ya da geç benimki gibi kırmızı sepete düşecek. Bugün benim için gelenlerin birçoğu bir gün buraya kendisi için gelecek.

Bu lanetli yaratıklar için Grève Meydanı'nın bir yerinde ölümcül bir nokta, bir çekim merkezi, bir tuzak var. Oraya ulaşana kadar etrafında dönüp duruyorlar.

LXVI

Küçük Marie'm! Onu oyun oynamaya götürdüler; arabanın camından kalabalığa bakıyor ve artık o *beyefendi*yi hiç düşünmüyor.

Belki de hâlâ ona bir gün okuması ve on beş yıl sonra bugüne ağlaması için birkaç sayfa yazacak zamanım var.

Evet, benim kalemimden hayatımı ve ona bıraktığım ismin neden kanlı olduğunu öğrenmesi gerek.

XLVII
Hayatım

Editörün notu: Bu konuyla ilgili sayfalar henüz bulunamadı. Belki de kitabın ilerleyen sayfalarında da görüleceği gibi mahkûm bunu yazacak zamanı bulamadı. Bu düşünce aklına geldiğinde artık çok geçti.

XLVIII

Belediye Konağının Bir Odasından

Belediye konağından!.. Evet buradayım. O iğrenç yolculuğu tamamladım. Meydan orada ve pencerenin altında beni bekleyen o alçak kalabalık havlıyor, gülüyor.

Gücümü toplamam, kendimi kasmam boşunaydı. Kafaların üzerinden rıhtımın iki feneri arasına dikilmiş o iki kırmızı kolu ve ucundaki siyah üçgeni gördüğümde yüreğim dayanamadı. Son bir açıklamada bulunacağımı söylediğimde beni buraya getirip bir savcı çağırmaya gittiler. Bekliyorum, biraz zaman kazanabilirim.

İşte:

Saat üçü çaldığında bana zamanın geldiğini bildirdiler. Sanki altı saatten, altı haftadan, altı aydan beri bu anı hiç düşünmemişim gibi titredim.

Beni koridorlardan geçirip merdivenlerden indirdikten sonra zemin kattaki karanlık, dar, kubbeli, yağmurlu ve sisli gün ışığıyla hafifçe aydınlanmış bir salona iteklediler. Ortada bir iskemle vardı, oturmamı söylediler; oturdum.

Kapının yanında ayakta duran birkaç kişi vardı, ayrıca rahip ve jandarmaların yanında üç adam duruyordu.

Daha uzun, daha yaşlı olan ilki iriyarı ve kırmızı suratlı bir adamdı. Üzerinde bir redingot, başında yıpranmış üç köşeli bir şapka vardı. Bu oydu.

Bu adam giyotinin uşağı cellattı. Diğer ikisi de onun uşağıydılar.

İskemleye oturur oturmaz, diğer ikisi bana kedi gibi arkadan yaklaştılar; aniden saçlarımda çeliğin soğuğunu hissettim ve makasların gıcırtısını duymaya başladım.

Üç köşeli şapkası olan adam rastgele kesilip omuzlarıma düşen saç tutamlarını iri eliyle hafifçe yere doğru iteliyordu.

Etrafımda alçak sesle konuşuluyordu.

Dışarıda havayı dalgalandıran bir titreşime benzer büyük bir gürültü vardı. Önce bunun nehrin sesi olduğunu sandım, ama yükselen kahkahaları duyduğumda bu seslerin toplanan kalabalıktan geldiğini anladım.

Pencerenin yanında duran ve elindeki kalemle defterine notlar alan genç bir adam zindancılardan birine bu işleme ne ad verildiğini sordu.

— Mahkûmun saç tıraşı, cevabını verdiler.

İdam haberimin yarın gazetelerde yer alacağını anladım.

Aniden uşaklardan biri ceketimi çıkarıp, diğeri sarkan iki elimi kavrayıp sırtımda birleştirdiğinde, bir ipin birbirine yaklaştırılan bileklerimin etrafında yavaşça dolanıp düğümlediğini hissettim. Bu arada diğeri fularımı çıkarıyordu. Eski benden geriye kalmış tek giysi olan patiska gömleğimi görünce bir an duraksadı, ardından yakasını kesmeye başladı.

Bu korkunç davranışların, boynuma değen çeliğin soğukluğunun etkisiyle dizlerim gevşedi ve göğsümden boğuk bir hırıltının yükselmesi üzerine saçımı kesen adamın elleri titredi:

— Beyefendi, dedi, bağışlayın! Canınızı mı yaktım?

Bu cellatlar çok iyi yürekli insanlar.

Dışarıdaki kalabalığın uğultusu daha da artıyordu.

Yüzü sivilceli iriyarı adam bana sirkeye batırılmış bir mendil uzattı.

— Teşekkürler, dedim, gerek yok, kendimi iyi hissediyorum.

Bunun üzerine uşaklardan biri eğilip iki ayağımı küçük adımlar atabileceğim şekilde ince ve gevşek bir iple bağladı. Ardından bu ipi ellerimdekiyle birleştirdi.

İrikıyım adam sırtına attığı ceketin kollarını çenemin altında düğümledi. Yapmaları gerekenleri yapmışlardı.

O sırada rahip haçıyla yanıma yaklaştı.

— Hadi oğlum! dedi.

Uşakların kollarıma girmesiyle ayağa kalkıp yürümeye başladım; gevşek adımlarım sanki her bacağımda iki diz varmışçasına eğilip bükülüyorlardı.

O sırada dış kapının iki kanadı açılınca öfkeli bir uğultu, soğuk bir esinti ve beyaz bir ışık karanlıkta içime işledi. Karanlık kapının dibinde, aniden bastıran yağmurun ortasında, Adliye Sarayı'nın büyük merdivenine yığılmış binlerce başın uluduğunu gördüm, sağda, eşiğin kenarındaki kapının sadece ön ayaklarını ve koşum takımlarını fark edebilmeme izin verdiği bir sıra jandarma atı, karşıda savaş düzenine girmiş bir askeri birlik, solda ise bir arabanın arkasına yaslanmış dik bir merdiven vardı. Karşımda bir hapishane kapısına yakışacak şekilde çerçevelenmiş iğrenç bir tablo yer alıyordu.

Cesaretimi bu ürkütücü an için toplamıştım. Üç adım atıp kapının eşiğine ulaştım.

— İşte! İşte! Nihayet çıkıyor! diye haykırdı kalabalık.

En yakınımdakiler ellerini çırpıyorlardı. Ne kadar sevilirse sevilsin bir kral bile böyle büyük bir coşkuyla karşılanamazdı.

Sıradan bir arabaya sıska bir at koşulmuştu, arabacının üzerinde Bicêtre yakınlarındaki bostancıların giydiği kırmızı desenli mavi bir gömlek vardı.

Arabaya ilk önce üç köşeli şapkası olan iriyarı adam bindi.

— Merhaba Bay Samson! diye bağırıyordu parmaklıklara asılan çocuklar.

Uşaklardan biri onu izledi.

— Bravo Mardi! diye bağırdı çocuklar yeniden.

İkisi de arka sıraya oturdular.

Sıra bana geldiğinde kararlı adımlarla arabaya bindim.

— Pek sakin görünüyor! diye bağırdı jandarmaların yakınındaki bir kadın.

Bu acımasız övgü beni cesaretlendirdi. Rahip yanıma oturdu. Beni arka sıraya sırtım atın arkasına gelecek şekilde oturtmuşlardı. Gösterilen bu son özen içimi ürpertti.

Arabanın içinde biraz da olsa insanlık kalmıştı.

Etrafıma bakınmak istedim; önde arkada jandarmalar, her yanda kalabalıklar, kalabalıklar, kalabalıklar vardı, meydanı insan kafalarından oluşan bir deniz kaplamıştı.

Bir atlı jandarma takımı beni Palais'nin parmaklıklı kapısında bekliyordu.

Subayın emir vermesi üzerine araba ve kortej âdeta ayaktakımının ulumasının arkadan itelemesiyle harekete geçti.

Parmaklıklı kapı geçildi. Araban Pont-au-Change'a doğru döndüğü sırada meydana kaldırım taşlarından çatılara kadar yükselen bir uğultu hâkim oldu, köprüler ve rıhtımlar bu uğultuya yer sarsıntısını andıran tepinmelerle karşılık verdi.

Atlı jandarma takımı burada korteje katıldı.

— Şapkaları çıkarın! Şapkaları çıkarın! diye bağırıyordu binlerce ağız hep birden. Âdeta bir kraldım.

O sırada ben de iğrenç bir şekilde güldüm ve rahibe:

— Onlar şapkalarını çıkarıyor, ben de kellemi, dedim.

Araba ağır ağır ilerliyordu.

Çiçekçiler rıhtımından güzel kokular yayılıyordu, bugün pazar vardı. Çiçekçiler demetlerinin başından benim için ayrılmışlardı.

Adliye Sarayı'nın köşesindeki kare şeklinde kulenin karşısında, asma katları en iyi yeri kaptıkları için mutlu izleyicilerle, özelliklerle kadınlarla dolu meyhaneler vardı. Bugün meyhanecilerin işleri iyi gidecekti.

Masalar, iskemleler, bina iskeleleri, arabalar kiralanıyor, hepsi izleyicilerle doluyordu. İnsan kanı içen tüccarlar avazı çıktıkları kadar: — Yer isteyen var mı? diye bağırıyorlardı.

İçimi öfkeyle dolduran bu kalabalığa: — Benim yerimi isteyen var mı? diye bağırmayı düşündüm.

Bu arada ilerlemeye devam eden arabanın attığı her adımda kalabalığın daha ileride, geçeceğim noktalarda yeniden bir araya gelmek üzere dağıldığını şaşkınlıkla izliyordum.

Pont-au-Change'a girerken arkama, sağıma rasgele yönelttiğim bakışlarım diğer rıhtımdaki evlerin üzerinde tek başına yükselen, heykellerle kaplı ve tepesinde taştan iki canavar bulunan siyah bir kuleye takıldı. Nedenini bilmeden rahibe bunun hangi kule olduğunu sordum:

— Saint-Jacques-la-Boucherie, diye cevapladı cellat.

Sisin ortasında ince ince yağan beyaz yağmurun havayı bir örümcek ağı gibi çiziklerle bölmesine rağmen etrafımdaki hiçbir şeyi nasıl olup da gözden kaçırmadığını anlayamıyorum. Her ayrıntı bana kendi ıstırabını taşıyordu. Kelimeler bu duyguları anlatmakta yetersiz kalıyor.

Çok dar ve insanlarla dolu olduğu için yola güçlükle devam ettiğimiz Pont-au-Change'ın ortasında içimi şiddetli bir korku kapladı. Bayılmaktan korktum; gururumun son kalıntısı! Bunun üzerine uğultularla kesildiği için rahibin

güçlükle duyabildiğim sözleri dışında kendimi dış dünyaya kapadım.

Haçı alıp öptüm.

— Bana merhamet et Tanrım! dedim ve bu düşünceye dalmayı denedim.

Ama arabanın her şiddetli sarsıntısıyla yerinden sıçrıyordum. Ardından aniden çok üşüdüğümü hissettim. Yağmur giysilerimden içeri sızıyor, kısa kesilmiş saçlarımın arasından kafa derimi ıslatıyordu.

— Soğuktan mı titriyorsunuz? diye sordu rahip.

— Evet, diye cevapladım.

Ne yazık! Sadece soğuktan titremiyordum.

Köprünün dönemecinde bekleyen kadınlar çok genç olduğuma üzüldüler.

Ölümcül rıhtıma girdik. Artık bütün bu sesleri, pencerelerdeki, kapılardaki, dükkânlardaki, fener direklerindeki bütün başları, o meraklı ve acımasız izleyicileri, hepsi beni tanıyan ve benim hiçbirini tanımadığım bu insanları, insan yüzleriyle kaplanmış bu yolu görmemeye, duymama başlamıştım. Sarhoş gibi sersemlemiş, kendimi kaybetmiştim. Bütün bakışların ağırlığının üzerinizde yoğunlaşması katlanılmaz bir şey.

Oturduğum sıranın üzerinde dikkatimi rahibe ve haça bile veremeden titriyordum.

Etrafımı saran uğultuların arasında merhamet dolu sözleri sevinç çığlıklarından, kahkahaları yakınmalardan, sesleri gürültüden ayırt edemiyordum, bütün bunlar beynimde bakır bir çalgının yankısı gibi titreşen bir uğultuya dönüşüyordu

Gözlerim gayriihtiyari dükkân tabelalarını okuyordu.

Bir an içimi nereye gittiğimi görmek için dönüp bakmak isteği kapladı. Bu zihnin son meydan okumasıydı. Ama beden bunu kabul etmedi; ensem felç olmuş, şimdiden ölmüş gibiydi.

Sadece solumda, nehrin ötesinde, buradan bakıldığında Notre-Dame'ın diğerini gizleyen kulesini hayal meyal gördüm. Bayrak asılı olan bu kulede her şeyi rahatça görebilecek bir kalabalık toplanmıştı.

Araba ilerledikçe peş peşe sıralanan dükkânların yazılı, boyalı, yaldızlı levhaları beliriyor ve ayaktakımı çamurun üzerinde gülüp tepiniyordu. Tıpkı uyurken rüya görenler gibi her şeyi oluruna bıraktım.

Aniden gözlerimin önündeki dükkânlar zinciri bir meydanın köşesinde sona erdi. Avaz avaz bağıran kalabalığın sesi daha da yükselip neşelendi; arabanın aniden durmasıyla az kalsın yüzüstü yere kapaklanıyordum. Rahip beni kolumdan tuttu. — Cesaret! diye mırıldandı. O sırada arabanın arkasına bir merdiven getirdiler; rahibin koluna girdi, aşağı indim, sonra bir adım attım, bir adım daha atmaya çalışsam da başaramadım. Rıhtımın iki fener direği arasında lanetli bir şey gördüm.

Ah! İşte gerçek buydu!

Bu şokun etkisiyle sendeleyerek durdum.

— Son bir açıklama yapmak istiyorum! diye güçsüzce haykırdım.

Beni buraya çıkardılar.

Son arzumu yazmak istediğimi söyledim. Ellerimi çözseler de bir ucu ayaklarımda bağlı olan ip hemen yanımda hazır duruyordu.

XLVIII

Hangisi olduğunu bilemediğim bir hâkim, bir komiser ya da üst düzey bir yetkili geldi. İki elimi birleştirip iki dizimin üzerine çökerek ondan bağışlanmamı istedim. Bana zoraki bir güler yüzle bütün söylemek istediğimin bu mu olduğunu sordu.

— Bağışlayın! Bağışlayın! diye tekrarladım, ya da hiç değilse merhamet edip beş dakika daha bekleyin.

Kim bilir belki de bağışlanabilirdim! Benim yaşımda bu şekilde ölmek dehşet verici! Son anda gelen bağışlama kararlarına sık rastlanırdı. Beni bağışlamayıp da kimi bağışlayacaklardı?

O iğrenç cellat, hâkimin yanına yaklaşıp idamın belirlenen saatte infaz edilmesi gerektiğini, zamanın daraldığını, bu işten kendisinin sorumlu olduğunu, üstelik yağmurdan bıçağın paslanabileceğini söyledi.

— Ah! Merhamet edin! Bağışlanmam için bir dakika daha bekleyin! Yoksa kendimi savunurum, sizi ısırırım!

Hâkim ve celladın aşağıya inmeleri üzerine iki jandarmayla yalnız kaldım.

Ah! Sırtlanlar gibi haykıran iğrenç halk! Buradan kurtulamayacağımı, bağışlanmayacağımı kim bilebilir?.. Beni bağışlamamaları imkânsız!

Ah! Sefiller! Sanırım merdivenden çıkıyorlar...

SAAT DÖRT

Victor Hugo (1802-1885): Fransız edebiyatının en ünlü yazarlarından biri olan sanatçı, edebi ününü şiirleri ve oyunları ile kazandı. Romantik akımın en tanınmış adları arasında yer aldı. Toplumsal sorunlar ve politikayla yakından ilgilendi, 1848 ayaklanmalarının ardından Kurucu Meclis'e katıldı, daha sonra milletvekilliği yaptı, l'Evénement *adlı bir gazete çıkardı. 1852'de Louis Bonaparte'ın imparatorluğunu ilan ettiği hükümet darbesine karşı çıktığı için sürgün edildi. Cezası 1859'da sona erdi, fakat imparatorluk yıkılana kadar gönüllü olarak sürgünde kaldı, 1870'te Fransa'ya döndü. 1871'de Paris Komünü'nü desteklemese de komüncüleri savundu. Victor Hugo 1829 yılında yayımladığı* Bir İdam Mahkûmunun Son Günü *adlı romanıyla idam cezasına taviz vermez bir tavırla karşı çıktı. Klasik edebiyatın şaheserleri arasında yer alan* Notre-Dame'ın Kamburu *ve* Sefiller *adlı romanlarıyla dünya edebiyat tarihine geçti.*

Volkan Yalçıntoklu (1961): Saint-Joseph Lisesi'nde okudu. 9 Eylül Üniversitesi Tıbbi Biyoloji ve Genetik Bölümü'nü bitirdi. Uzun yıllar kitapçılık yaptı. Fransızca ve İngilizceden çeviriler yapıyor. Eserlerini çevirdiği yazarlar arasında Jules Verne, Helene DeWitt, Alan Snow, Richard Maltby Jr., Lyman Frank Baum, Charles Perrault yer alıyor.

9 786053 609902

10 TL